[DOCUMENT TITLE]

[Document subtitle]

[DATE]

[COMPANY NAME]
[Company address]

Contents

खण्ड १ : भूमिका १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ अध्ययनको महत्व २

१.३ अध्ययनको औचित्यस् २

१.४ अध्ययनका सीमाहरु २

१.५ गाउँपार्श्वचित्र तयारीको उद्देश्यहरु ३

१.६ गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयारी विधि ३

खण्ड २ :अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको परिचय ५

२.१ संक्षिप्त परिचय ५

२.२ भौगोलिक अवस्थिति ७

२.३ राजनैतिक तथा प्रशासनिक केन्द्र ७

२.४ भूक्षेत्र (टोपोग्राफी) ९

२.५ गाउँपालिकामा रहेको सम्भाव्यता र अवसर १२

२.६ गाउँपालिकाको समस्या, चुनौती, अवसर र सम्भावनाहरु १३

२.७ गाउँपालिकाको अन्तर गाउँपालिका सम्बन्ध १४

२.८ नदी तथा खोलानालाहरु १४

२.९ धार्मिक, प्राकृतिक तथा पर्यटकीय महत्वका स्थलहरु १६

२.१० मुख्य चाडपर्वहरु १७

२.११ संस्कृति, कला, भाषा र साहित्य १७

खण्ड ३ : जनसाङ्खिक विवरण १८

३.१ जनसंख्याको विवरण १८

३.२ वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण १९

३.३ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण २२

३.४ पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण २३

३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण २६

३.७मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण २७

३.८ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण २८

३.९ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण ३०
३.१० महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण ३१
३.११ महिलाका नाममा भएको जग्गाको स्वामित्वको विवरण ३२
३.१२ बाहिरी गारोको आधारमा घरको बनोटको विवरण ३३
३.१४ छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण ३४
३.१५ जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण ३५
३.१६ बसाई सराईको अवस्था ३७
३.१७ व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण ३८
३.१८ स्थानीय तहको निर्वाचनमा मतदाता सम्बन्धी विवरण ३९
खण्ड ४ : भू-उपयोग ४०
४.१ गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण ४१
४.२ शहरीकरणको स्वरुप ४१
४.३ शहरोन्मुख बस्तीहरूको वर्तमान स्वरुप ४२
४.४ बस्ती विकासमा देखिएका चुनौतीहरू ४२
४.५ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्रं ४३
४.६ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण ४४
खण्ड ५ : आर्थिक क्षेत्र तथा रोजगारको स्थिति ४५
५.१ गाउँपालिका अर्थतन्त्रको संरचनात्मक स्वरुप ४५
५.२ आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था ४५
५.३ आश्रित जनसंख्याको विवरण ४६
५.४ कृषि ४६
५.५ सिंचाइ ४८
५.६ पशुपालन ४८
५.८ थोक तथा खुद्रा व्यापार ५१
५.९ अन्य आर्थिक विकासका सम्भावनाहरू ५२
५.१० गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको विशिष्टिकरण ५३
५.११ बैंक ५४
खण्ड ६ : भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार ५५

६.१ यातायात ५५

६.२ संचार ५७

६.३ विद्युत ५८

खण्ड ७: सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा ६०

७.१ शिक्षा ६०

७.२ साक्षरता स्थिति ६०

७.३ स्वास्थ्य ६९

७.४ खेलकुद तथा मनोरञ्जन ७२

७.५ नागरिक सुरक्षा सेवा ७३

७.६ महिला तथा बालबालिका ७४

७.७ अपाङ्गताका विवरण ७५

७.८ खानेपानी तथा सरसफाई ७६

७.९ सरसफाईको अवस्था ७८

७.९ फोहोर मैला व्यवस्थापन ७९

खण्ड ८ : वन तथा वातावरण ८०

८.१ प्राकृतिक वन तथा वनस्पती ८०

८.२ जैविक विविधता सम्वन्धी विवरण ८०

८.३ भू-संरक्षण ८१

खण्ड ९ : विकास सूचकांक र गरिबीको स्थिति ८३

९.१ मानव विकास सूचकाङ्क ८३

९.२ मानव गरीबी सूचकाङ्क (Human Poverty Index) ८३

९.३ मानव विकास र गरीबी ८४

९.४ गरिबी न्यूनीकरण ८४

खण्ड १ : भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ अनुरुप राज्यको निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिहरु, स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५, स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६ तथा यस मन्त्रालयबाट जारी भएको स्थानीय निकाय सम्बन्धी विभिन्न क्षेत्रगत कार्यवधि तथा निर्देशिकाले मार्ग निर्देशन गरे अनुरुपका क्रियाकलापहरुको समन्वय, सहयोग, सहजीकरण र अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने जिम्मेवारी विकेन्द्रित शासन ब्यवस्थाको सिद्धान्त र मर्म बमोजिम यस मन्त्रालयबाट निर्वाह हुँदै आएको छ । स्थानीय विकास तथा सेवा प्रवाहको लागि नेतृत्वदायी भूमिकामा रहेको यस मन्त्रालयले विकासका विभिन्न साझेदारहरुको सहयोगमा सञ्चालित परियोजना र कार्यक्रमको समन्वय, सहयोग, सहजीकरण र सहकार्यको क्षेत्रमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । जबसम्म स्थानीय विकासका कदमलाई स्थानीयकरण गर्दै तीव्रतर बनाइदैंन, तवसम्म समग्र राष्ट्रिय विकासमा प्रभावकारी नतिजा प्राप्त हुन नसक्ने तथ्यलाई मध्यनजर गर्दै यस मन्त्रालयले सहभागितात्मक विकास शैली अवलम्बन गर्दै आएको छ । यसै सन्दर्भमा मन्त्रालयबाट समता र सामाजिक न्यायमा आधारित सन्तुलित, दिगो एवं फराकिलो विकास सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहमा सामाजिक समावेशीकरण, सामाजिक परिचालन, आदिवासी, जनजाति, दलित, सीमान्तीकृत उत्पीडित वर्ग एवम् समुदायको क्षमता विकास र सशक्तिकरणका लागि विविध प्रयासहरु गरिंदै आएको छ ।

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको नमुनामा व्यवस्था भए बमोजिम अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको समग्र विकासको योजना तथा जानकारी दिने प्रयोजनका लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति झल्कने गरी गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्न लागिएको हो । भरपर्दो तथ्यांकीय आधार नै वैज्ञानिक योजना पद्धतिको जग हो । तुलनात्मक अध्ययन, अनुसन्धान, विश्लेषण विवेचना गर्न सम्भावनाहरुको खाजी गर्न सहि तथ्याङ्कले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने हुनाले गाउँपालिकामा रहेका विषयगत कार्यालयहरु तथा अन्य संघसंस्थाहरुको तथ्यगत स्थिति झल्कने गरी उपलब्ध भएसम्मका सूचनाहरुलाई व्यवस्थित ढंगले संकलन गरी यो गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका आम नागरिकका लागि राज्यको अनुभुति दिलाउने तथा सम्पूर्ण नेपालीहरुलाई समान रुपमा स्तरीय सेवा प्रदान गर्ने स्थानीय सरकारको रुपमा नेपालका स्थानिय निकायहरुले काम गरिरहेका छन् । भौगोलिक अवस्थिति, भौतिक विकास एवं सामाजिक सेवाको पहूँचका आधारमा राजनैतिक तवरबाट विभाजित भौगोलिक परिधीलाई गाउँपालिका/नगरपालिका क्षेत्र भनिन्छ । गाउँपालिका एवम् नगरपालिकाको क्षेत्र/सिमालाई व्यवस्थित गर्न नेपाल सरकारले सुझाव दिन स्थानीय पुनर्संरचना आयोग गठन गरेको थियो । बहुभाषिक तथा बहुसांस्कृतिक समाज बीचको सामञ्जस्यताकासाथ स्थानीय जनताकै अग्रसरता र आवश्यकतामा आधारित विकास कार्यक्रमको चुस्त कार्यान्वयन एवं सेवाग्राहीलाई सुलभ तथा निष्पक्ष सेवाको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने मुख्य अभिप्रायले आएको स्थानीय निकायको पुर्नसंरचना अनुसार सेवाको अनुभूति ग्रामीण तथा नगर क्षेत्रका जनतासम्म पुऱ्याउने योजना अनुरुप स्थानीय तहको भौगोलिक, सामाजिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य, जनसांख्यिक जस्ता विकासात्मक वस्तुस्थितिको जानकारी लिएर योजनाबद्ध ढंगले सर्वाङ्गीण विकास गर्न सजिलो होस् भन्ने उद्देश्यले यस गाउँपालिकाले पार्श्व चित्र (Rural Municipality Profile/गाउँपालिका पार्श्वचित्र) तयार गर्ने कार्यक्रम तय गरेको र सोही सिलसिलामा यो अध्ययन संञ्चालन भएको हो ।

यस अध्ययनले गाउँको वस्तुस्थिती सम्वन्धि वस्तुगत रुपमा तथ्यपरक ढंगले संकलन गरिएको सूचनाका आधारमा वैज्ञानिक प्रविधिको उपयोग गर्दै वास्तविकतामा आधारित जानकारीहरु समेटी व्यवस्थित रुपमा यथार्थ वस्तुस्थिति प्रस्तुत गरी गाउँ कार्यपालिका र अन्य सरोकारवालाहरुलाई अल्पकालिन तथा दिर्घकालिन प्रकृतिका विकास निर्माण एवं जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरुको संचालनमा भरपुर सहयोग पुऱ्याउनेछ ।

१.२ अध्ययनको महत्व

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको नमुना बमोजिम गाउँ कार्यपालिकाको भावी योजना तथा कार्यक्रम र नीति निर्माणको कामलाई आधार प्रदान गर्ने उद्देश्यका साथ तयार गरिएको पार्श्वचित्रले तुलनात्मक मुल्याङ्कनका लागि त्यस ठाउँको वस्तुस्थिति सम्वन्धी जानकारी स्पष्ट हुनु जरुरी छ । विभिन्न स्थानको आवश्यकतामा आधारित विकासका कार्यक्रम तथा रणनैतिक योजना तर्जुमा गर्नका लागि यस अध्ययनले अन्नपूर्ण गाउँकार्यपालिकालाई सहयोग गर्नुका साथै समानुपातिक विकासमा अन्य सरोकारवालाहरुलाई समेत यस क्षेत्रको तथ्यपरक जानकारी प्रदान गर्दछ । यसका अलावा गाउँ पार्श्वचित्रको यो अध्ययन सम्बन्धित क्षेत्रका संघ संस्था एवं अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, शिक्षाकर्मी, समाजसेवी लगायत सरोकारवालाहरुलाई उपयोगी हुने भएकोले यस अध्ययनको महत्व रहेको विषय प्रस्ट हुन्छ ।

१.३ अध्ययनको औचित्य:

स्थानीय आवश्यकता तथा सहभागीतामा आधारित विकासात्मक कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्न नेपाल सरकारले स्थानीय निकाय अन्तर्गत गाउँ कार्यपालिकाहरुलाई दिंदै आएको अनुदानहरुमा क्रमश वृद्धि गर्दै लगेको देखिन्छ । विकास खर्च थप गर्नुका साथै नेपाल सरकारले गाउँ कार्यपालिकाहरुको न्यूनतम शर्त मापनका सूचकहरु पनि निर्धारण गरेको छ । ती सूचकहरु मध्ये हरेक गाउँ कार्यपालिकाले आ-आफ्नो क्षेत्रको वस्तुगत विवरणमा आधारित Rural Municipality Profile तयार गर्नु एक हो । भौतिक विकासका दृष्टिले कमजोर स्थिति रहेको नेपालको सन्दर्भमा यस प्रकारको कार्यले विशेष महत्व राख्ने हुँदा नविन रहेता पनि यसले वर्तमानको यथार्थलाई विश्लेषण गरी सोको आधारमा गाउँ कार्यपालिकाले उपलब्ध श्रोत साधनको व्यवस्थापन र उचित कार्यक्रमहरुको तर्जुमा, कायान्वयन एवं अनुगमन मुल्यांकनका निम्ती मार्गदर्शकको काम गर्ने हुनाले यो अध्ययनको औचित्य रहन्छ।

१.४ अध्ययनका सीमाहरु

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिमको ढाँचामा गाउँ पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरुको स्रोत र आधार वर्ष खुलाईएको छ । गाउँका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्यांक, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरु, सम्बन्धीत गाउँ कार्यपालिका आदि स्रोतहरुबाट उपलब्ध तथ्यांकको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । यस अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । यद्यपी स्रोत, साधन तथा समयको परिधीले यस अध्ययनलाई केही सीमिततामा बाँधेको छ । तसर्थ यस अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसार तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।

वैज्ञानिक योजना पद्धतिका लागि विश्वसनीय तथा भरपर्दो तथ्याङ्कीय आधार नै महत्वपूर्ण हुन्छ । तुलनात्मक अध्ययन, अनुसन्धान, विश्लेषण, विवेचना गरी सम्भावनाहरूको खोजी गर्न सही तथ्याङ्कले

महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने हुनाले गाउँपालिकामा रहेका विषयगत कार्यालयहरू तथा अन्य संघसंस्थाहरूको तथ्यगत स्थिति झल्कने गरी उपलब्ध भएसम्मका सूचनाहरूलाई व्यवस्थित ढंगले सङ्कलन गरी यो गाउँपालिकामा पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

कुनै पनि स्थानीय तह (नगरपालिका/गाउँपालिका) ले आफ्नो क्षेत्रको विकासको लागि भरपर्दो तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । चौधौं योजना (२०७३/७४-२०७५/७६) ले पनि गाउँपालिकाहरूको तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्ने कार्यलाई नीतिगत प्राथमिकता दिएको र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयको (सचिवस्तर) निर्णयले पनि विकास योजना सम्बोधनका लागि गाउँपालिकाहरूले भौगोलिक सूचना केन्द्र स्थापना र मानव स्रोत विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने थप दायित्व उल्लेख गरेको छ । यसै प्रयोजनको लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति झल्कने गरी गाउँपालिका पार्श्वचित्र (Rural Municipality Profile) तयार गरिएको हो ।

१.५ गाउँपार्श्वचित्र तयारीको उद्देश्यहरु

यस पार्श्वचित्र मूलतः अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको आगामी नीति तथा कार्यक्रम, योजना तर्जुमा गर्नका लागि तथ्याङ्कीय आधार सृजना गर्ने सन्दर्भमा तयार गरिएको हो । यसले योजना तथा कार्यक्रमको निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन जस्ता कुराको लेखाजोखा गर्न मद्दत गर्नेछ ।

क)गाउँपालिकाभित्र रहेका सेवा सुविधाहरूको बारेमा जानकारी गराउने ।
ख)गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको संम्भावना र समस्याहरूको अवगत गराउने ।
ग)गाउँपालिकाको जनसांख्यिक तथा विकासात्मक वस्तुस्थितिको बारेमा जानकारी गराउनु ।
घ)गाउँपालिका भित्र बसोवास गर्ने मानिसहरूको आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, शैक्षिक, तथा पेशागत स्थितिको बारेमा जानकारी गराउने ।
ङ)गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक स्रोत साधन तथा सीपको पहिचान गरी समष्टिगत विवरण प्रस्तुत गर्ने ।
च)गाउँपालिकाको वास्तविक र वस्तुगत सूचना संकलन तथा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।
छ)गाउँपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्क् को आधारमा जिल्ला तथा राष्ट्रिय स्तर सम्म सूचनाको उपलब्धता गराई व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।
ज)गाउँपालिका स्तरमा सञ्चालित कार्यक्रमको पृष्ठपोषण (Feedback)प्रदान गरी आगामी कार्यक्रमको लागि मार्गनिर्देश गर्ने ।
झ)गाउँपालिकाको भावी योजना तथा कार्यक्रम र नीति निर्माणको कामलाई आधार प्रदान गर्ने ।
ञ)स्थानीय आवश्यकता र स्रोत साधनको विनियोजनको अवस्थाको जानकारी गराउने ।

१.६ गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयारी विधि

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा अपनाइएका तरिका र साधनहरूलाई अध्ययन विधिमा उल्लेख गाउँपालिकाको विभिन्न क्षेत्रको स्थलगत भ्रमण गरिएको छ । गाउँपालिका पार्श्वचित्रका तयारीका विधीहरू निम्नानुसार छन् ।

१.यसमा विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।

२.घरधुरी सर्वेक्षण २०७५, कृषि गणना, विभिन्न सर्वेक्षण, मानव विकास प्रतिवेदन आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।

३.भौतिक विकास पूर्वाधार, वातावरणीय व्यवस्थापन, सामाजिक विकास, आर्थिक विकास, वित्तीयव्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास आदि, नतिजा, सूचकहरू, पुस्ट्याईका आधारहरू, जोखिम पक्षहरू, कार्यक्रमको पहिचान, जस्ता विषयवस्तु समावेश गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary)तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन विधिद्धारा गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क (GIS data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवार्ता गरी संकलन गरिएको छ । वडातहका समस्याहरू र खाँचोहरू वडाबासीहरू बीच सहभागितामूलक छरितो मूल्याङ्कन पद्दति (Participatory Rapid Appraisal) अपनाई जानकारी लिइएको छ। यसका साथै गाउँपालिकाको विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वृद्धिजिवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूसंग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिईएको छ । गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

खण्ड २ :अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको परिचय

२.१ संक्षिप्त परिचय

अन्नपूर्ण गाउँपालिका नेपालका पुरानो प्रशासनिक विभाजन अनुसार कास्की जिल्लामा र हाल ४ नं. प्रदेशमा पर्दछ। अन्नपूर्ण गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८३°४२'०°E देखि ८३°५७'०°Eर पूर्व देशान्तरसम्म र २८°३६'४५"N देखि २८°१५'१५"N उत्तरी अक्षांश सम्म अवस्थित छ । ४१७.७४ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस अन्नपूर्णगाउँपालिकाको उत्तरमा मनाङ, पश्चिमतर्फ म्याग्दी जिल्ला, दक्षिणमा पर्वत र पोखरा महानगर र पूर्वमा माछापुच्छे गाउँपालिका रहेका छन् । नेपाल सरकारको निर्णयअनुसार मिति २०७३/११/२७ गते साविकका गाविसहरु दान्गासिंग, घान्द्रुक,सल्यान,लुम्ले, ढिकुरपोखरी तथा भदौरे तामागी गाउँ विकास समितिका १ र २ वडा समाबेस गरि अन्नपूर्ण गाउँपालिका घोषणा गरीएको थियो ।शैक्षिक हिसावमा यस गाउँपालिकामा सामुदायिक र संस्थागत गरी १६ वटा मा.वि, र ४१ वटा आ.वि गरी जम्मा ५७ वटा शिक्षण संस्थाहरु संचालित छन् जसमा २ वटा मा.वि, र ३ वटा आ.विमात्र संस्थागत रहेका छन् । कास्की जिल्लामा नयाँ गठन भएका गाउँपालिकाहरु मध्ये विकासका सम्भावना बोकेको गाउँपालिका रहेको छ । साथै सचेत राजनैतिक दल र उत्प्रेरीत गाउँपालिकावासी समेत यो गाउँपालिकाका दिगो विकासको विकासका श्रोतका रुपमा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा विभिन्न जातजाती तथा धर्म मान्ने व्यक्तिहरुको बसोबास रहेको छ । जनगणना २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार सबैभन्दा बढी ब्राम्हण (पहाडी) जाति ६,७७४ जना (२८.९३ प्रतिशत), दोस्रोमा कामी४,८६४ जना (२०.७७ प्रतिशत) र तेस्रोमा गुरुङ ४१६३ (१७.७८ प्रतिशत) हरुको बसोबास रहेको छ ।यस गाउँपालिकामा ११ वडाहरु रहेका छन् । गाउँपालिकाको सहरी क्षेत्रको रुपमा विकसित भएका क्षेत्रहरुमा ब्यापार, उद्योग, कलकारखाना, प्राकृतिक श्रोत तथा सामाजिक महत्वका क्षेत्रहरु रहेका छन् । औषत पारिवारिक आम्दानीमा कृषि व्यवसायको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा रहेको छ र स्थानीय बासिन्दाको आम्दानीको अर्को मुख्य श्रोतको रुपमा वैदेशिक रोजगारी पनि एक हो भने पर्यटन ठूलो सम्भावना बोकेको आर्थिक मेरुदण्ड हो । परम्परागत प्रणालीको कृषि ब्यवसायको विकल्प खोजिरहेका यहाँका बासिन्दा आधुनिक जीवनशैलीमा रमाउन थालेका छन् । स्थानीय जनशक्ति मजदुरी तथा अध्ययनका लागि विदेशिने क्रमबढिरहेको छ । यस गाउँपालिकामा आधारभूतदेखि उच्च शिक्षासम्म प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्था रहेका छन् । प्राविधिक शिक्षा र माथिल्लो तह अध्ययनका लागि यस गाउँपालिकाका स्थानीय विद्यार्थीहरु छिमेकी महानगरपालिका तथा अन्य जिल्लामा जाने गरेका छन् । अधिकांश घरमा विद्युतीकरण भएको भएतापनि केही सिमान्तकृत वर्गमा रहेका नागरिक भने विद्युतीय उपभोगको पहुँचमा पुग्न सकिरहेका छैनन् । योजनाबद्ध विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा आवश्यक आर्थिक व्यवस्थापनमा कठिनाई हुनुले यस गाउँपालिका क्षेत्रको अपेक्षित विकास हुन सकिरहेको देखिँदैन । विभिन्न समुदाय, जातजातीका मानिसको बसोबास रहेको यस क्षेत्रमा विभिन्न चाडपर्व मनाउने गरिन्छ । दशैँ, तिहार, होली, कृष्णजन्माष्टमी, ल्होसार, बुद्धजयन्ती आदि यहाँका प्रमुख चाडपर्वको रुपमा रहेको पाईन्छ ।

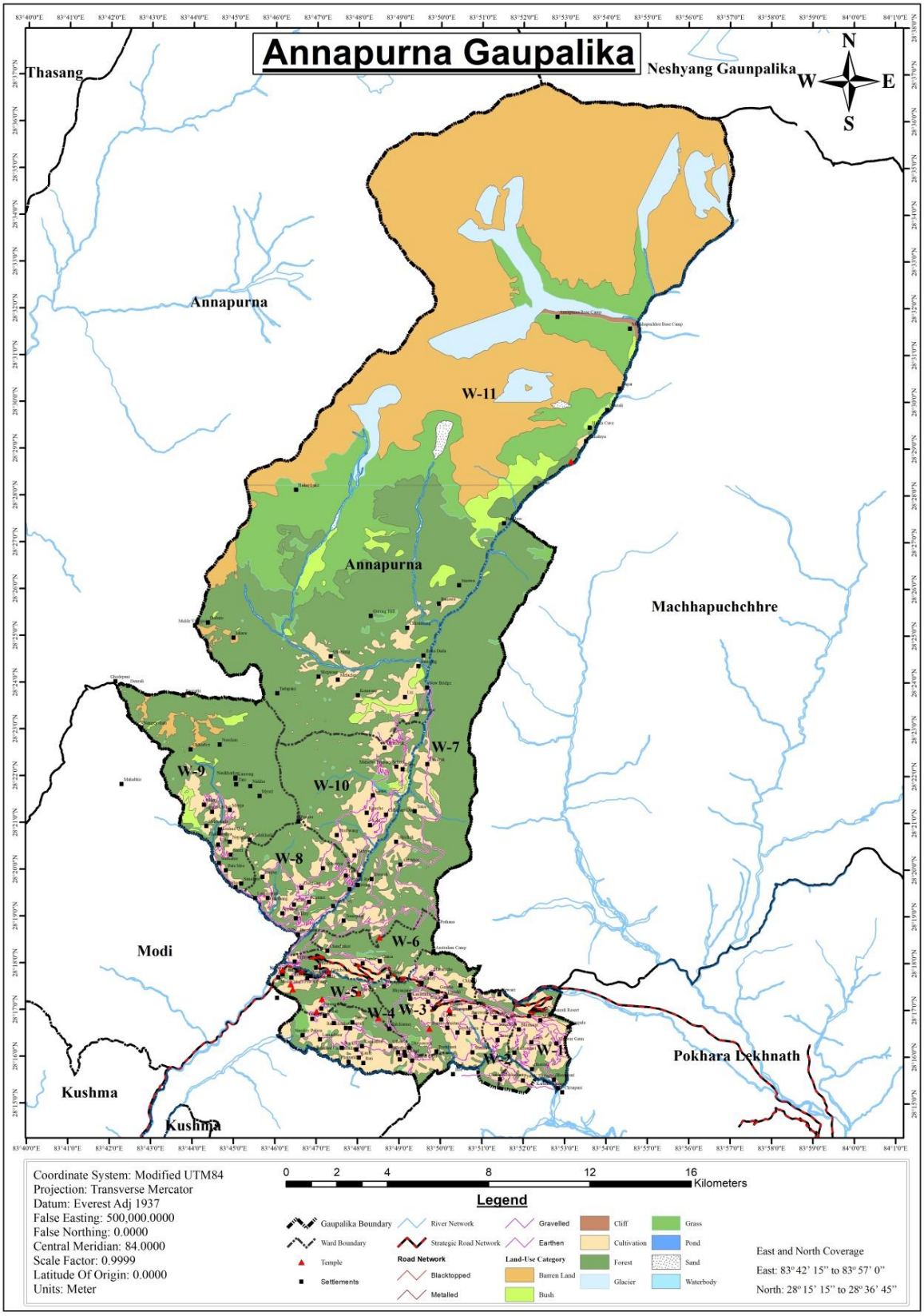

नक्सा न १ :अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थीति

२.२ भौगोलिक अवस्थिति

अन्नपूर्ण गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८३°४२'००" देखि ८३°५७'००" र पूर्व देशान्तरसम्म र २८°१५'१५" देखि २८°३६'४५" उत्तरी अक्षांश सम्म अवस्थित छ। यो गाउँपालिका समुद्री सतहबाट ८४० मिटर उँचाइदेखि ८०९१ मिटर सम्मको उँचाईमा अवस्थित छ। कास्कीजिल्लामा अवस्थित ४२२.५५ व.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको उत्तरमा मनाङ, पश्चिमतर्फ म्याग्दी जिल्ला, दक्षिणमा पर्वत र पोखरा महानगर र पूर्वमा माछापुच्छे गाउँपालिका रहेका छन्। पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा पर्ने गाउँपालिकाको खेतियोग्य उवर जमिनले कमी छ। हिमाल, जंगल र जलाधार क्षेत्रको कमि नभएको यस गाउँपालिकाको परिसरमा सानाठूला गरी धेरै खोला तथा नदीहरु रहेका छन्।

२.३ राजनैतिक तथा प्रशासनिक केन्द्र

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको नमुना वमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार माननीय संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्री संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२७ मा देहाय बमोजिम साविकका गाविसहरु दान्गासिंग, घान्द्रुक, सल्यान, लुम्ले, ढिकुरपोखरी तथा भदौरे तमागी गाउँ विकास समितिका १ र २ वडा समाबेस गरि ११ वटा वडाहरु कायम गरिएको हो। हाल अन्नपूर्ण गाउँपलिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं.१: *अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको वडा विभाजन*

क्र.स.	नयाँ वडा	समावेश गाविस/नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल(वर्ग कि.मि.)
१	१	ढिकुरपोखरी(१-३)	२२१५	६.७२
२	२	ढिकुरपोखरी(४,९)	२००४	२.८१
३	३	ढिकुरपोखरी(५-८)	३०९९	१३.४८
४	४	भदौरेतमागी(१,२) सल्यान(१-४, ६-८)	२४८३	१०.५४
५	५	सल्यान(५,९)	२०३५	५.७३
६	६	लुम्ले(४-६)	१९२६	९
७	७	लुम्ले(१-३, ७-९)	२३३२	४४.५६
८	८	दाङसिङ(१-६)	१९३९	१२.८७
९	९	दाङसिङ (७-९)	१११९	२९.९३
१०	१०	घान्द्रुक(१-५)	२३१८	२०.३
११	११	घान्द्रुक(६-९)	१९४७	२६१.८
	जम्मा		**२३४१७**	**४१७.७४**

नक्सा नं २:अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको वडा विभाजन

२.४ भूक्षेत्र (टोपोग्राफी)

२.४.१ माटोको बनावट र उर्वराशक्ति

अन्नपूर्ण गाउँपालिका समुद्री सतहबाट ८४० मिटर उँचाइदेखि ८०९१ मिटर सम्मको उँचाईमा अवस्थित रहेको छ । यो गाउँपालिकाको दक्षिण भागमा पहाडी क्षेत्र पर्दछ भने उत्तरी भू- भाग हिमाली क्षेत्र पर्दछ ।अन्नपूर्णगाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ४२२.५५ वर्ग कि.मि. मा ७२.७४ वर्ग कि.मि. खेतीपातीको लागि उपयोग भएको देखिन्छ । करीव १५५.५६ वर्ग कि.मि. जमिन वनजंगलले ओगटेको छ भने २.५५ वर्ग कि. मि.जलक्षेत्र २१.४७ वर्ग कि.मि.हिउँले ओगटेको छ । प्राकृतिक सम्पदाको हिसाबले यो गाउँपालिका पशुपालनको लागि उपयुक्त उर्वर माटोको धनी हुनुको साथै राम्रो जलाधार भएको गाउँपालिका हो। गाउँपालिकाको प्रमुख खाद्यान्न तथा अन्न बालीमा धान, गहुँ, मकै, कोदो, मास, तोरी आदी हुन्।

२.४.२ हावापानी

नेपालको सबैभन्दा धेरै वर्षा हुने ठाउँ लुम्ले यसै गाउँपालिकामा पर्छ । जलवायुको हिसाबले यस गाउँपालिकामा समशितोष्ण प्रकारको हावापानी रहेको छ । प्रदेशीय हावापानी पाइएता पनि बाह्रै महिना एकैनासको हावापानी छैन । चैत्र महिनादेखि आश्विनको सुरुसम्म गर्मी हुन्छ । आश्विन, कार्तिक र फागुनमा यहाँको हावापानी समशितोष्ण हुन्छ भने मंसिर, पौष र माघमा निकै जाडो हुन्छ । जेष्ठको अन्त्य देखि आश्विनको सुरुसम्म मनसुनी वायुका कारण प्रशस्त वर्षा हुने गर्छ । गर्मीयाममा यहाँको ताफक्रम औषत अधिकतम २३.८ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्छ भने हिउँदमा न्युनतम ५ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्छ। यस गाउँपालिकाको १२ महिनाको औषत तापक्रम र वर्षाको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ। हालसम्म सबैभन्दा बढी वर्षा ९ जुलाई २०१७ मा ३०८.३ मि.मि. वर्षा भएको छ ।

तालिका नं. २ अन्नपूर्णको तापक्रम

सि.न.	महिना	औषत अधिकतम तापक्रम	औषत न्यूनतम तापक्रम	वर्षा मि.मि.
१	बैशाख	१३.६	५	३२.४
२	जेष्ठ	१५.२	६.३	४९.३
३	आषाढ	१९.४	९.६	६७.६
४	श्रावण	२२.८	१२.६	१११
७	भाद्र	२३.२	१४.३	३१९.१
६	आश्विन	२३.८	१६.६	८८५.९
७	कार्तिक	२३.४	१७.५	१४६८.९
८	मंशिर	२३.६	१७.४	१४४१.३
९	पुष	२२.८	१६.३	८८६.२
१०	माघ	२१.२	१३	२०५.५
११	फाल्गुण	१८	९.२	२५.२
१२	चैत्र	१४.९	६.२	२२.२

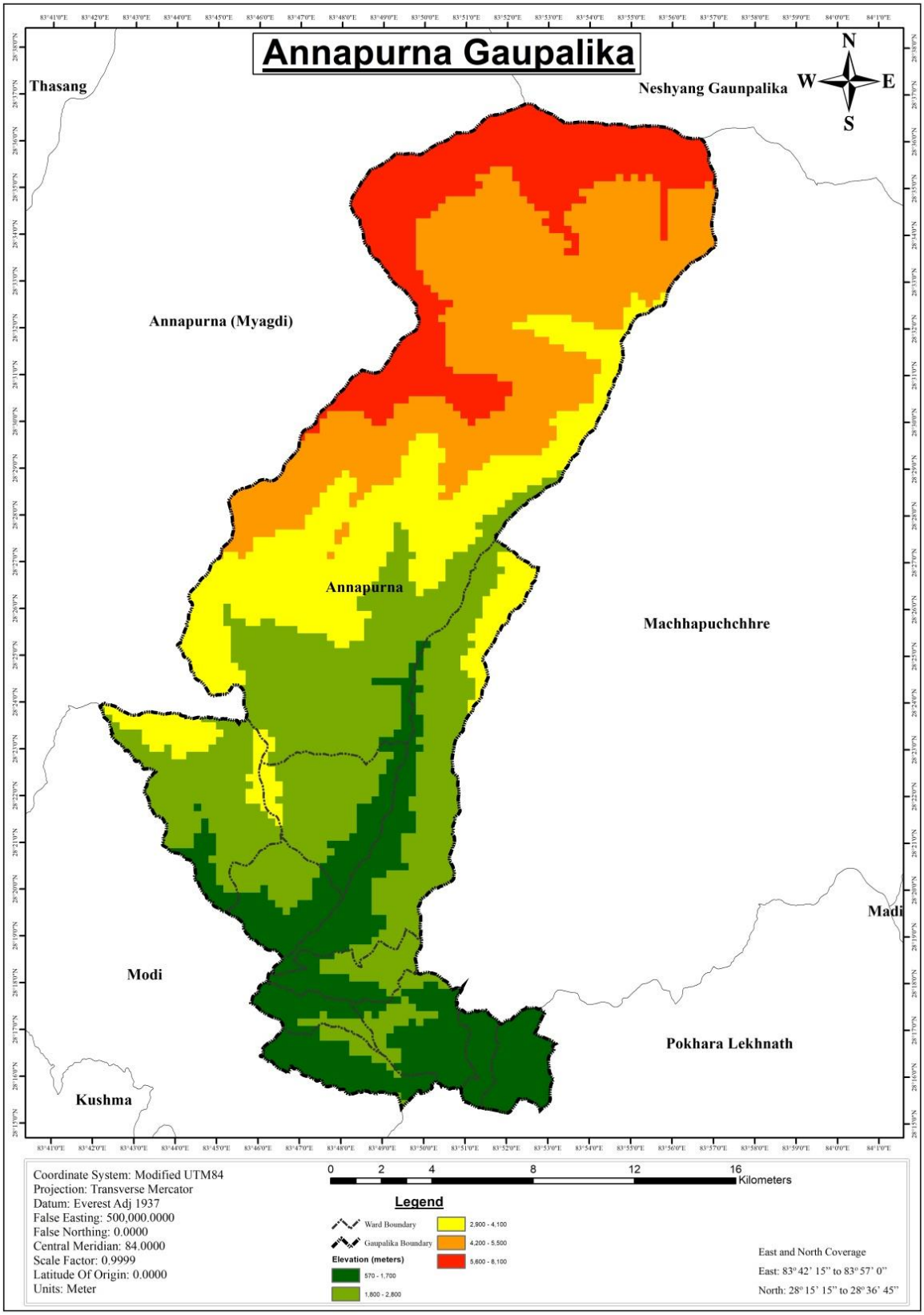

नक्सा नं ३: अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको उचाई विवरण

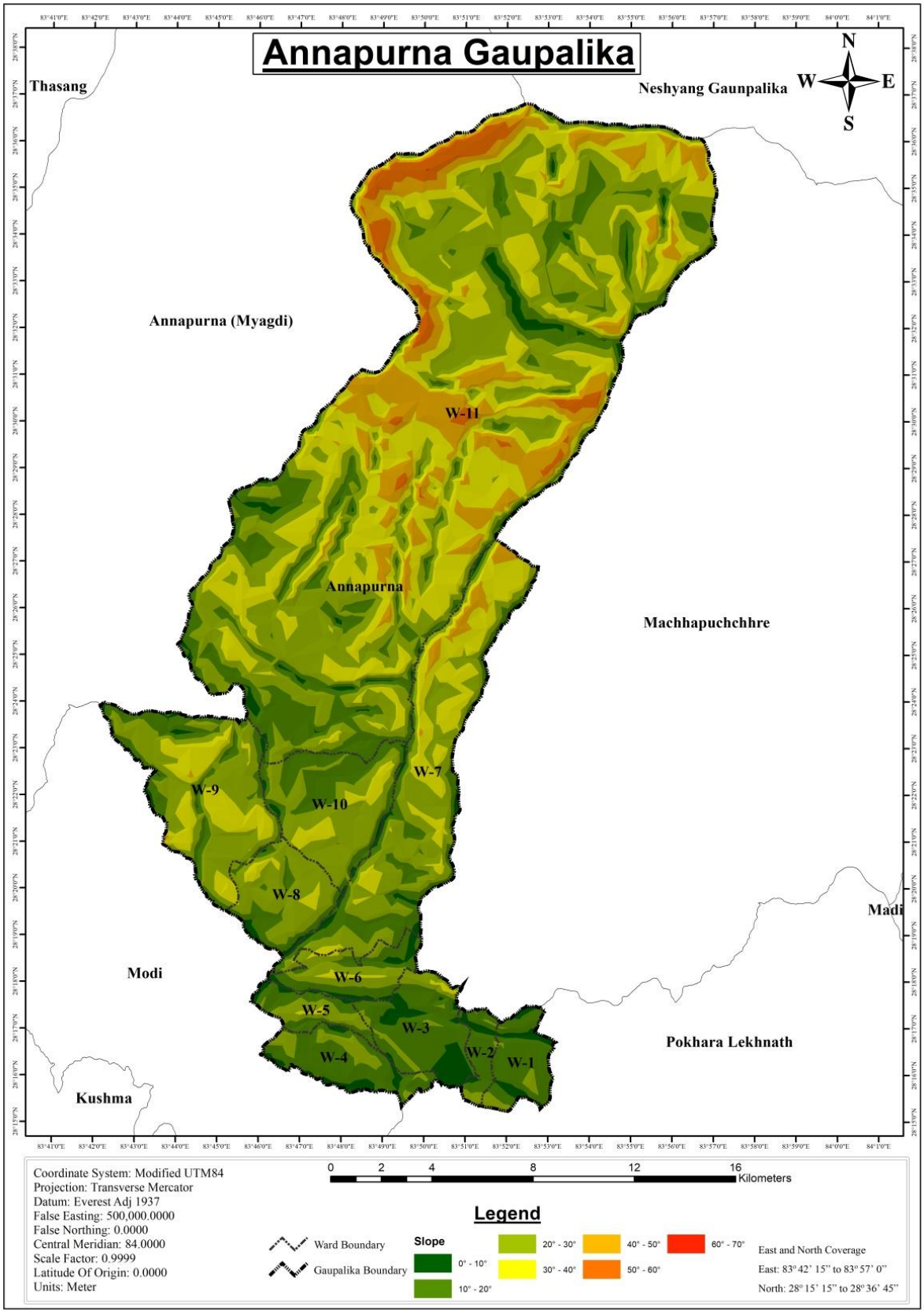

नक्सा नं ४: अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको भिरालोपना

२.५ गाउँपालिकामा रहेको सम्भाव्यता र अवसर

गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत ग्रामिण तथा हिमाली पर्यटन ,यातायात सेवा, सूचना प्रविधि, शैक्षिक प्रशिक्षण केन्द्र, वित्तीय सेवा, बैदेशिक रोजगार तथा पशुपालन व्यवसाय, आधुनिक कृषि व्यवसाय जस्ता थप आर्थिक विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्।

समग्रमा यस अन्नपूर्ण गाउँपालिको गाउँपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ। गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तोरी, तरकारी तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकताअनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

गाउँपालिकामा रहेको अत्यन्त उर्वर भूमिमा वस्ती विकास तथा अन्य निर्माणले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको उपलब्धतामा दिन प्रतिदिन कमी हुँदै गएको छ भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ती क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ती बढाई वातावरणीय प्रदुषण कम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपञ्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग, आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्वका स्थलहरु रहेको यो गाउँपालिका गहनाको रुपमा अन्नपूर्ण हिमाल लगायत हिमालहरुविभिन्न मठ मन्दिर तथा यहाँको लोक सँस्कृति आदि छन्। विश्वमा नै पदयात्राको लागि ख्याति कमाएको अन्नपूर्ण पदमार्ग, घान्द्रुक होमस्टे र घोडेपानी पदमात्रा यसै गाउँपालिकामा रहेका छन् । अन्नपूर्ण हिमाल, माछापुच्छ्रे हिमाल लगायत हिमाली क्षेत्र भएको तथा घान्द्रुक, लान्द्रुक, तातोपानी, घोरेपानी तथा पुनहिल जाने पदमार्ग, हिड्ने लेक लगायत अथाह पर्यटकीय सम्भावना बोकेका क्षेत्रहरु भएको तथा अहिलेको अवस्थामा पनि पर्यटकीय आवागमन उल्लेख्य रहेको हुँदा यसको उचित विकाश गरि समग्र गाउँपालिकाको आर्थिक विकाश गर्न सकिन्छ। गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू, जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तथा व्यवसायिक तालिम प्रदान गरी गर्ने व्यवस्था भएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यसका अतिरिक्त अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरुलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, पर्यटकिय, साँस्कृतिक स्थानहरु रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । साहसिक पर्यटन, हिमाली पदयात्राको पनि उत्तिकै सम्भावना छ ।
- तरकारी, पशुपालन, जडिबुटी तथा अन्य कृषी उत्पादनको बजारको लागि समस्या नभएकोले ब्यवसायिक कृषी उत्पादनलाई नै जोड दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका नदी तथा खोलाहरुबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यावसायीक रुपमा खेती गर्न सके कृषी उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुबिधा लिनुका साथै समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा बृद्धि हुन सक्छ ।
- यस गाउँपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी बृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरुको वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरु यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदारी हुन सक्ने देखिन्छ ।

२.६ गाउँपालिकाको समस्या, चुनौती, अवसर र सम्भावनाहरु

यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकाका सामाजिक तथा भौतिक विकासका लागि विद्यमान चुनौती तथा समस्याहरुलाई निम्न बुँदामा संक्षेपिकरण गर्न सकिन्छ ।

अवसर तथा सम्भावनाहरु

- गण्डकी प्रदेशको राजधानी पोखरासँग जोडिएको
- वन, उर्बर कृषि जमिन, नदी नाला र जैविक विविधता जस्ता प्राकृतिक सम्पदाको यथेष्ट उपलब्धता देखिन्छ ।
- शिक्षित मानविय स्रोतमा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ ।
- जनसांख्यिक लाभांशको अवसर उपलब्ध हुनु ।
- पर्यटनको प्रचुर सम्भावना- अन्नपूर्ण हिमाल, ABC, MBC,घान्द्रुक, घोरेपानी पदमार्ग, Hidden lake

समस्या तथा चुनौतीहरु

- पर्यटन व्यवसायबाट सिमित व्यक्तिहरु मात्रै लावान्वित हुनु

- गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र आवश्यक रोजगारमुलक उद्योगधन्दा, कलकारखाना नहुनु ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा खानेपानी तथा सार्वजनिक चर्पीको उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु ।
- गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका धेरै सडकहरु कच्ची तथा कम गुणस्तरको रहनु ।
- कृषियोग्य भएतापनि आधुनिक तथा व्यवसायिक खेतीको विकास हुन नसक्नु ।
- आयस्रोतको कमिले गाउँपालिकाको स्तरीय विकास प्रकृयामा समस्या उत्पन्न हुनु । आकासे पानीमा निर्भर सिचाई
- पराम्परागत कृषि प्रणाली तथा वर्षेनि ढुवान तथा कटानको समस्या कृषियोग्य भूमि खण्डिकृत हुदै प्रयोग बिहीन हुनु ।

२.७ गाउँपालिकाको अन्तर गाउँपालिका सम्बन्ध

स्थानीय निकायहरुको बिच कुनै न कुनै रुपमा एक आपसमा सम्बन्ध रहेको हुन्छ। सम्बन्धको प्रकृति र दुरी स्थानीय निकायहरू बिच फरक-फरक हुन सक्छ। मानव विकासको निम्ती विभिन्न स्थानहरूमा आवत जावत गर्नु पर्ने, उपलब्ध स्रोत र साधनको परिचालन गर्ने क्रममा एक गाउँपालिकाले अर्को गाउँपालिकामा निर्भर रहनु पर्ने हुन्छ। ती अन्तरनिर्भताका मुख्य क्षेत्रहरू, यातायात, बसाईसराई, कृषि तथा पशु उपज, वन पैदावार, पर्यटन, रोजगारी, प्राकृतिक स्रोत उपयोग एवं व्यवस्थापन, शिक्षा, स्वास्थ्य आदि हुन्। यस गाउँपलिकामा भएका विविध खाले सुविधा प्राप्त गर्न अन्य गाउँपालिका तथा गाउँबाट आउने गरेको देखिन्छ। पहाडी क्षेत्रबाट कृषि र बनजन्य उत्पादनहरू पोखरा भित्रिने गर्दछन् । रोजगारको लागि पहाडबाट पोखरा झर्ने प्रचलन रहेको देखिन्छ। यी विविध कारणले अन्तर गाउँपालिका सम्बन्ध अझ बढी सुदृढ भएको देखिन्छ। साथै, यस गाउँपालिकाको छिमेकी म.न.पा/गाउँपालिकाका सरकारी निकायहरुसंग राम्रो सम्वन्ध रहेको छ। फलतः यस क्षेत्रको विकासात्मक कृयाकलापको सञ्चालनमा समन्वय गर्ने गरिएको छ। त्यसैगरी विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थासँग समेत राम्रो सम्वन्ध रहेको छ।

२.८ नदी तथा खोलानालाहरु

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला, खोला र उत्तरका हिमालहरुले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ।

साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरुबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिकरुपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्याधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोला तथा पोखरीमा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ । यस्ता प्राकृतिक मोदी खोला, छोम्रोरङ्ग खोला, ढाड खोला, ज्यामिरे खोला, भुरुङ्गी खोला, क्योम्रोरोङ्ग खोला लगायतका खोला, नदी यस गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख खोलाको रुपमा रहेको छ।

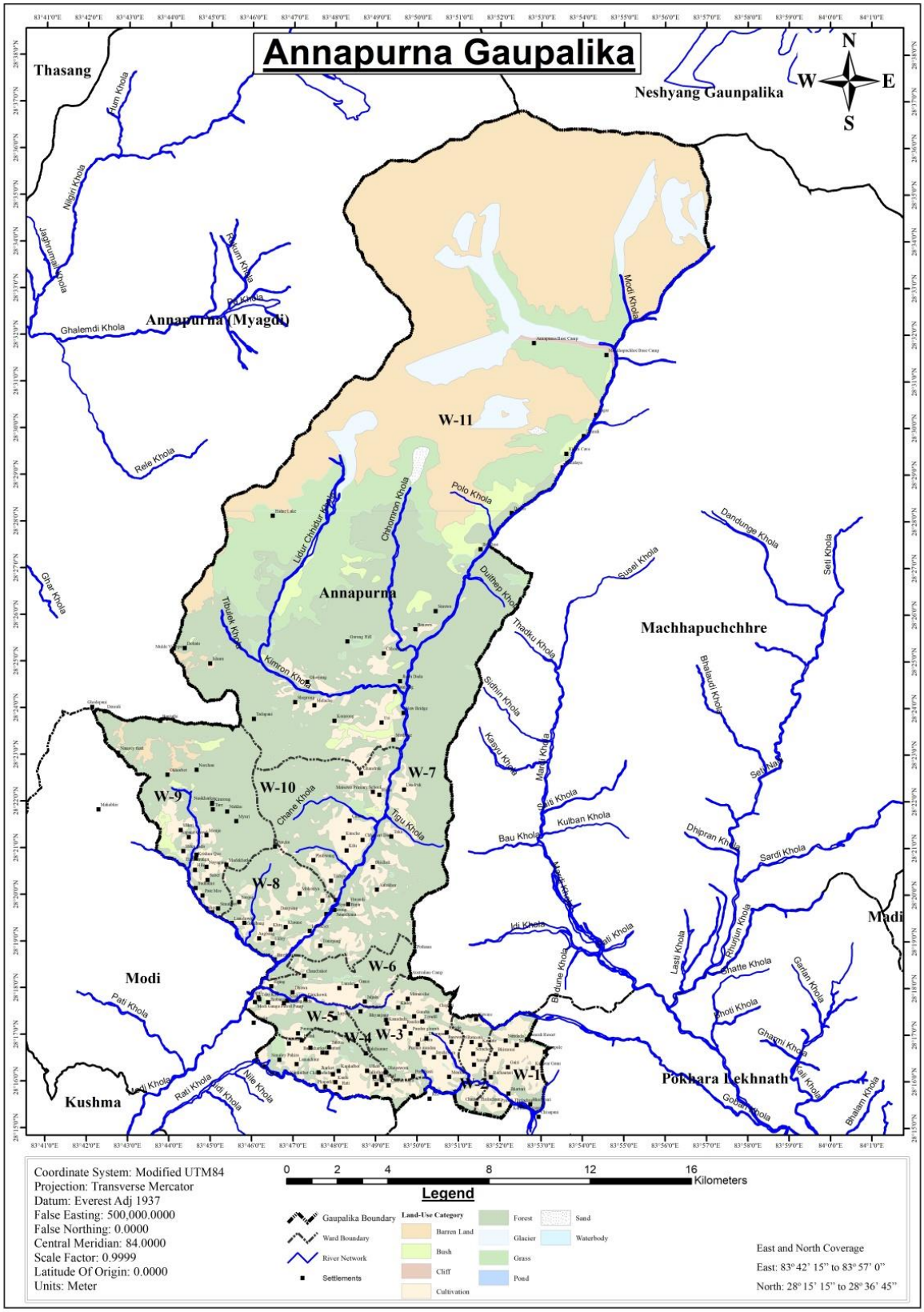

नक्सा नं ५: अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा रहेका नदी संजाल

२.९ धार्मिक, प्राकृतिक तथा पर्यटकीय महत्वका स्थलहरु

नक्सा नं ६ अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक, तथा पर्यटकीय स्थलहरु

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं ऐतिहासक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण नेपाल विश्व पर्यटन मानचित्रमा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रुपमा सुपरिचित छ । विज्ञान, प्रविधि र सञ्चार प्रणालीमा भएको अभूतपूर्व विकासले

समुच्च विश्व नै एउटा गाउँको रुपमा परिणत हुँदै गइरहेको अवस्थामा नेपालले यस्ता राष्ट्रिय सम्पदालाई विश्व सामु प्रस्तुत गर्दै विश्व पर्यटन बजारलाई आकर्षित गरी अत्यधिक लाभ लिन सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ । पर्यटन व्यवसाय आफैंमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासको प्रमुख आधार भएकोले यस व्यवसायको विविधीकरण र विस्तारद्वारा आम नागरिकको जीविकोपार्जन र रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु अपरिहार्य भएको छ । यस प्रयोजनार्थ एकातर्फ नेपालका यी विविध सम्पदाको समुचित संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु अत्यावश्यक भएको छ भने अर्कोतर्फ अन्तर्राष्ट्रिय हवाई यातायात सेवा लगायत पर्यटन सेवासँग सम्बद्ध सबै प्रकारका पूर्वाधार विकास गर्दै पर्यटन सेवा उद्योगको संख्यात्मक एवं गुणात्मक वृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।

विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्वका स्थलहरु रहेको यो गाउँपालिका गहनाको रुपमा अन्नपूर्ण हिमाल लगायत हिमालहरुविभिन्न मठ मन्दिर तथा यहाँको लोक सँस्कृति आदि छन् । विश्वमा नै पदयात्राको लागि ख्याति कमाएको अन्नपूर्ण पदमार्ग, घान्द्रुक होमस्टे र घोडेपानी पदमात्रा यसै गाउँपालिकामा रहेका छन् । अन्नपूर्ण हिमाल, माछापुच्छ्रे हिमाल लगायत हिमाली क्षेत्र भएको तथा घान्द्रुक, लान्द्रुक, तातोपानी, घोरेपानी तथा पुनहिल जाने पदमार्ग, हिड्ने लेक लगायत अथाह पर्यटकीय आवागमन उल्लेख्य रहेको हुँदा यसको उचित विकाश गरि समग्र गाउँपालिकाको आर्थिक विकाश गर्न सकिन्छ ।

२.१० मुख्य चाडपर्वहरु

यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरु बसोबास गर्दछन् । यहाँ अधिकांश हिन्दू धर्म मान्ने मानिसहरु रहेका छन् भने त्यस्तै र क्रिस्चियन धर्म मान्ने मानिसहरु पनि छन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफनैखाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरु छन् । जसमा बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री,हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण, जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष, कर्कट संक्रान्ति, बुद्धजयन्ती, विभिन्न ल्होसार पर्वहरु, क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, होली, जेष्ठ पूर्णिमा, असारे १५ आदि चाडपर्वहरु रहेका छन् ।

२.११ संस्कृति, कला, भाषा र साहित्य

परम्परागत संस्कृतिमा आधारित गुरुङ्ग संस्कृति, असारे गीत, तीज गीत, भ्याउरे भाका र दोहोरी गीत आदि यस गाउँपालिकामा सर्वाधिक लोकप्रिय छन् । बैशाखी पूर्णिमा, असार १५ मा दही चिउरा, बैशाख संक्रान्ति, जेठानी पूर्णिमा, भदौरे औँसी, साउने संक्रान्ति, नागपञ्चमी, ऋषितर्पणी पूर्णिमा, बडा दशैँ, सराया, तिहार, देउली, कार्त्तिक पूर्णिमा, माघे संक्रान्ति, फागु पूर्णिमा (होली), रामनवमी, ठूलो एकादशी यहाँका जनमानसले मनाउने मुख्य पर्वहरु हुन् । गुरुङ्गको घाँटु नाच आदि नृत्य एवं पर्वहरु भव्यताका साथ मनाइन्छ । नृत्यहरुको सन्दर्भमा मारुनी नाच, र यहाँका अन्य लोक नाचहरुको आफ्नै पहिचान र इतिहास छ । यस्ता नृत्य र पर्वहरु यहाँ आउने पर्यटकहरुका लागि आकर्षणका केन्द्रविन्दु हुन सक्छन् र स्थानीय जनतालाई पर्यटनबाट लाभान्विन गराउनका लागि पूर्ण सक्षम हुन्छन् ।

खण्ड ३ : जनसाङ्खिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुनैपनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरुको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरुको अध्ययन र विश्लेषण आवश्यक हुन्छ । नेपालमा गाउँपालिकास्तरमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ राष्ट्रिय जनगणनाबाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरुको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं.३ जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं.२०६८
जम्मा जनसंख्या	२३४१७
पुरुष	१०५९७ (४५.२५ प्रतिशत)
महिला	१२८२० (५४.७५ प्रतिशत)
लैंगिक दर (प्रति सय महिलामा पुरुषको संख्या)	८२.६६
जम्मा घरधुरी	६०२९
औषत परिवार आकार	३.८८
६ वर्ष र सोभन्दा माथिको साक्षरता दर	८९.६९
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	५६

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८

माथिको तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको जनसंख्या २३,४१७ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४५.२५ प्रतिशत (१०,५९७ जना) र महिला ५४.७५ प्रतिशत (१२,८२० जना) रहेका छन्। सोही अनुसार लैंगिक अनुपात(Sex Ratio)अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८२.६६ रहेको छ। जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ५६ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ५६.८४ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका, ३१.३४ प्रतिशत १४ वर्ष वा सो भन्दा कम उमेरका, र ११.८२ प्रतिशत ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका रहेका छन्। राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार अन्नपुर्ण गाउँपालिकामा ६०२९ घरपरिवार रहेका छन्। पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ बमोजिम यस गा.पा.को कुल जनसंख्या मध्ये २.९३ प्रतिशत (६८६ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन्। जसमध्ये ३७१जना परुष र ३१५ जना महिला छन्। हाल यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ३.८८ जना सदस्य रहेको देखिन्छ। नेपालको परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको छ। देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको देखिन्छ।

३.२ वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

नक्सा नं ७ अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको वडाअनुसार क्षेत्रफल विवरण

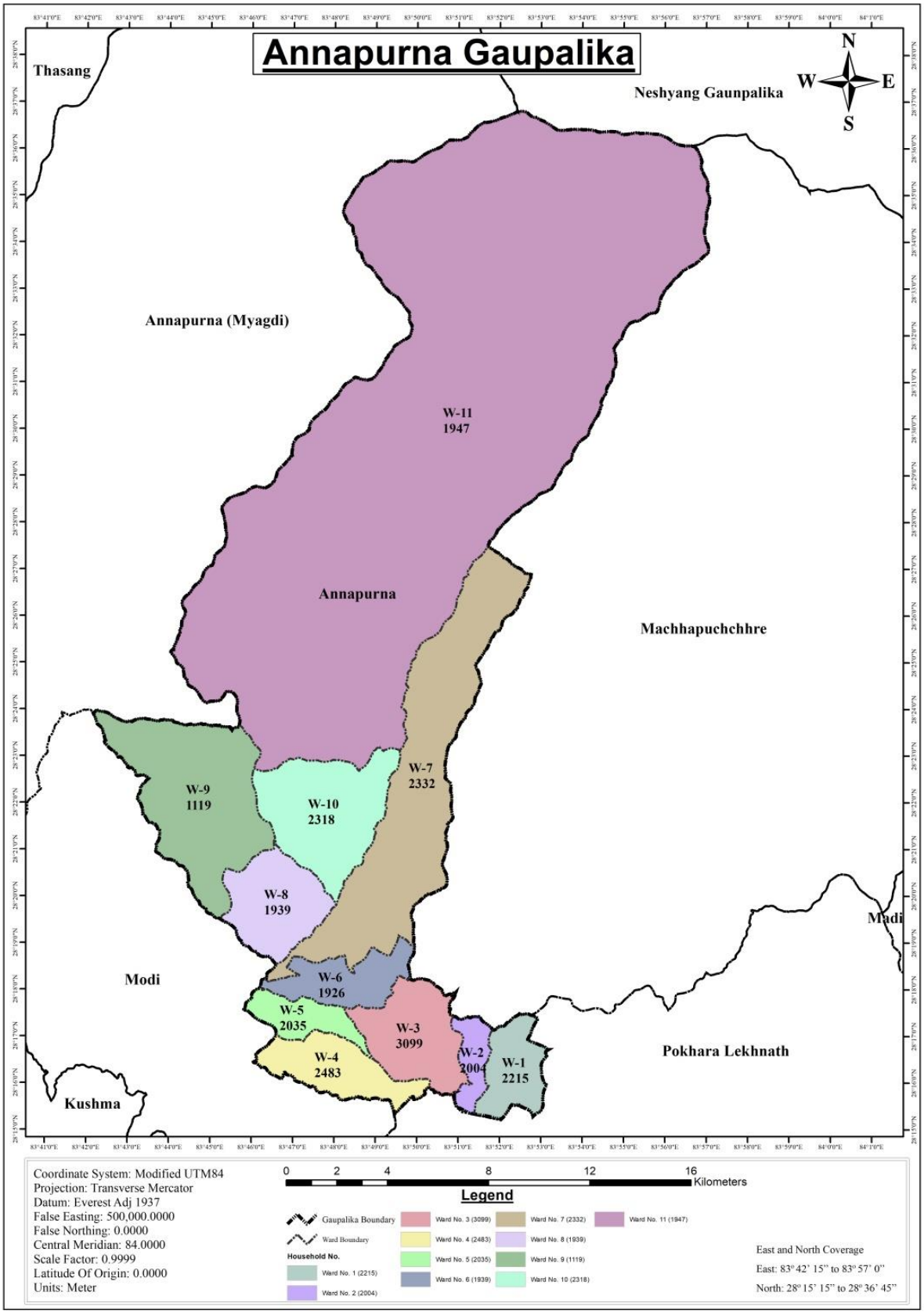

नक्सा नं ८ अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको वडाअनुसार जनसंख्या विवरण

तालिका नं.४ वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	जम्मा क्षेत्रफल	औषत घरधुरी	घरधुरी संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा	जनघनत्व
१	६.७२	३.७	५९९	९८७	१२२८	२,२१५	३२९.६१
२	२.८१	३.९७	५०५	९०३	११०१	२,००४	१३.१७
३	१३.४८	३.९९	७७६	१३९८	१७०१	३,०९९	२२९.९०
४	१०.५४	३.७१	६७०	१०७१	१४१२	२,४८३	२३५.५८
५	५.७३	३.९८	५११	९१८	१११७	२,०३५	३५५.१५
६	९	३.८४	५०२	८३९	१०८७	१,९२६	२१४.००
७	४४.५६	४.२१	५५४	१०७१	१२६१	२,३३२	५२.३३
८	१२.८७	३.८८	५००	८७५	१०६४	१,९३९	१५०.६६
९	२९.९३	३.६१	३१०	४८१	६३८	१,११९	३७.३९
१०	२०.३	३.७९	६१२	१०६५	१२५३	२,३१८	११४.१९
११	२६१.८	३.९७	४९०	९८९	९५८	१,९४७	७.४४
जम्मा	**४१७.७४**	**३.८८**	**६,०२९**	**१०५९७**	**१२८२०**	**२३४१७**	**५६.०६**

स्रोत:राष्ट्रिय जनगणना २०६८

अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धरै जनसंख्या भएको वडा नं ३ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ३०९९ (पुरुषको १३९८ जना र महिलाको १७०१ जना) रहेको छ। यस वडाको औषत परिवार आकार ३.९९ र घरधुरी संख्या ७७६ रहेको छ। त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं.९ रहेको छ जसको जनसंख्या १११९ (पुरुष ४८१ जना र महिलाको ६३८ जना) रहेको छ भने घरधुरी संख्या ३१० र औसत परिवार संख्या ३.६१ रहेको छ। सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं २ रहेको छ जसको जनघनत्व ७१३.१७ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने वडा नं ११ को सबैभन्दा कम जनघनत्व ७.४४ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ।

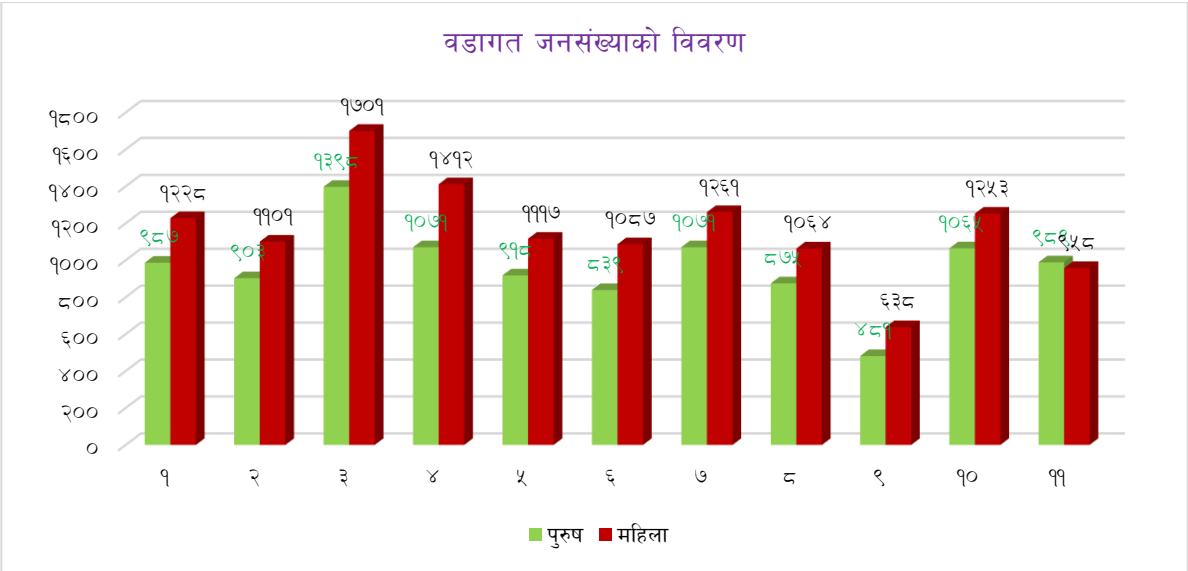

३.३ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण

कुनै पनि देशले विवाहका लागि कानूनमै न्युनतम उमेर तोकेको हुन्छ। उक्त उमेर नपुग्दै विवाह गरिन्छ भने त्यसलाई बालविवाहको रुपमा तथा कम उमेरमा गरेको विवाहका रुपमा लिने गरिन्छ। नेपालमा मुलुकी ऐन, (एघारौं संशोधन २०५८) २०२० ले विवाह गर्दा महिला र पुरुषको उमेर संरक्षकको मञ्जुरी भए अठार वर्ष र संरक्षकको मञ्जुरी नभए वीस वर्ष नपुगि विवाहवारी गर्न नहुने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। वर्तमान समयमा शिक्षाको प्रचारप्रसारका कारणले गर्दा व्यक्तिहरूमा विस्तारै चेतनामा अभिबृद्धि हुँदै आएको कारण वालविवाहको चलन घटदै गइरहेको पाइन्छ । तापनि अझै केही स्थानहरुमा गलत सामाजिक परम्परा र मूल्य मान्यताका कारण नाबालक अवस्थामै विवाह गरिदिने चलन रहेको देखिन्छ। साथै पछिल्लो समयमा सूचना प्रविधि र सामाजिक सञ्जालको दुरुप्रयोग गरेर आफुखुसी विवाह गरेका घटनाहरू पनि सुन्नमा आउन थालेका छन्।

राष्ट्रिय जनसाङ्खिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षणका अनुसार बाल विवाह गर्ने क्रममा १५ देखि १९ वर्षका किशोरीको प्रतिशत तुलनात्मक रुपमा बढ्दै गएको देखिन्छ। प्लान नेपाल लगायत अन्य संस्थाहरू मिलेर गरेको अध्ययन प्रतिवेदन सन् २०१२ अनुसार २६.७ प्रतिशत किशोरीहरू र ५.८ प्रतिशत किशोरहरूले बाल विवाह गरेको देखिन्छ। जुन २०६८ को जनसाङ्खिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण भन्दा घट्दो क्रममा देखिन्छ।यस अन्नपूर्णगाउँपालिकाको वैवाहिक स्थितिको तल विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं.५ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण

लिङ्ग	कहिल्यै विवाह नभएको	एक विवाह	बहु विवाह भएको	पुनः विवाह भएको	विधवा/विधुर	पारपाचुके भएको	छुट्टिएको	जम्मा
पुरुष	३६७८	३८०२	२९३	४३४	१३९	१४	२५	८३८५
महिला	३२८६	६५२४	९४	३१४	४२५	३८	६१	१०७४२
जम्मा	६९६४	१०३२६	३८७	७४८	५६४	५२	८६	१९१२७
प्रतिशत	३६.४१	५३.९९	२.०२	३९१	२.९५	०.२७	०.४५	१००.००

स्रोतः केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा यस गाउँपालिकाको १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका जनसंख्याको वैवाहिक स्थिति देखाइएको छ। जसमा १० वर्ष भन्दा माथिका कुल १९१२७ मा ६९६४ अर्थात ३६.४१ प्रतिशत कहिल्यै विवाह नभएका रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा कुल जनसंख्याको ६३.५९ प्रतिशत विवाहित छन् । १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका जनसंख्यालाई आधार मानेर वैवाहिक स्थिति हेर्दा १९१२७ मध्येमा १०३२६ जना (५३.९९ प्रतिशत) एक विवाह गर्नेको संख्या र बहु विवाह गर्ने ३८७ जना (२.०२ प्रतिशत) रहेको छ। पुनः विवाह गर्ने ७४८ जना (३.९१ प्रतिशत), विधुवा/विधुर ५६४ जना (२.९५ प्रतिशत), पारपाचुके भएका ५२ जना (०.२७ प्रतिशत) र छुट्टिएका ८६ जना (०.४५ प्रतिशत) रहेका छन्।

गाउँपालिकामा एक विवाह गर्ने महिलाको संख्या एक विवाह गर्ने पुरुषको भन्दा १५.३९ प्रतिशतले बढी रहेको छ भने बहु विवाह गर्ने पुरुषको संख्या २९३ हुँदा बहु विवाह गर्ने महिलाको संख्या ९४ रहेको देखिन्छ भने विदुर पुरुषको संख्या १३९ र विधवा महिलाको संख्या ४२५ रहेको छ यसले समाजिक रुपमा

महिला र पुरुषको वैवाहिक असमान स्थिति देखिन्छ यसको साथै नेपाली समाजमा रहेको पितृसत्तात्मक स्वरुप देख्न सकिन्छ । यसको विवरणलाई तल बार ग्राफ बाट प्रस्तुत गरिएको छ ।

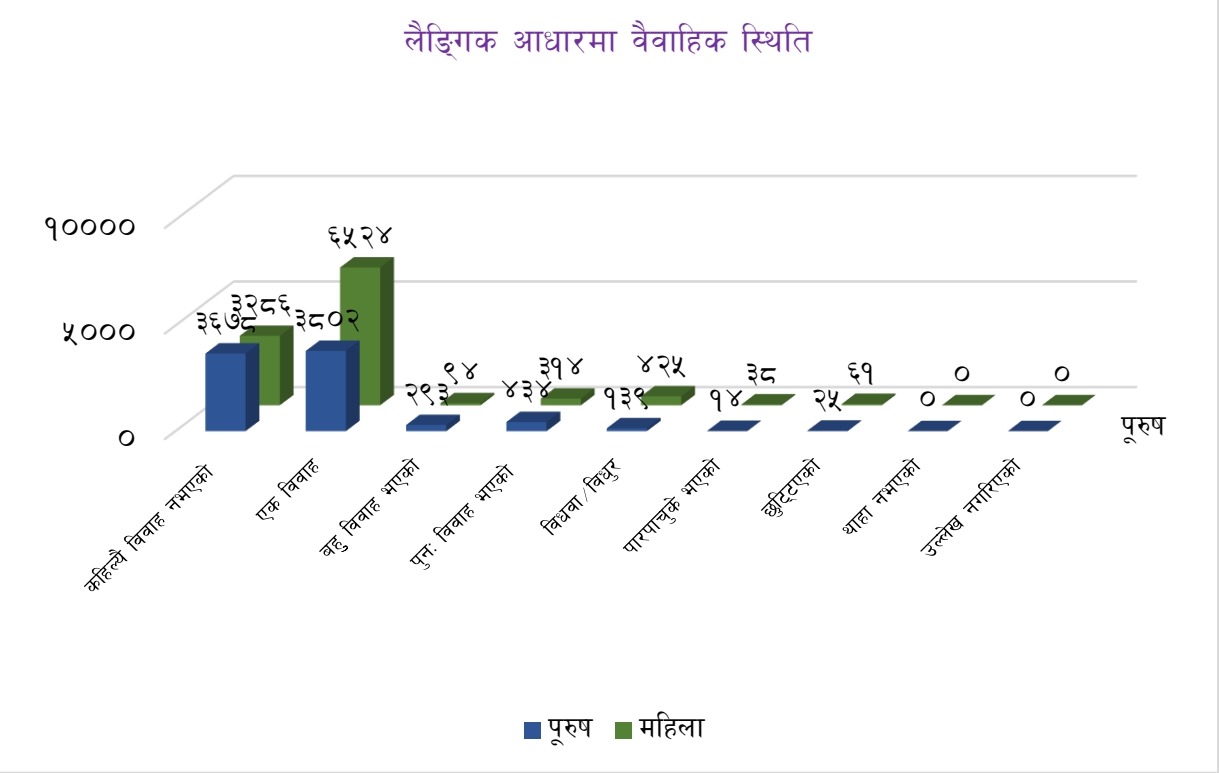

३.४ पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण

तालिका नं.६ पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण

लिङ्ग	१० वर्ष सम्ममा	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-५० वर्ष	५० वर्ष माथि	जम्मा
पुरुष	२१	१२९	११८७	२०४२	९४८	२७८	६९	२९	१०	२	४,७१५
महिला	१८७	९५२	४२६७	१६९४	२८३	९३	२५	१३	२	०	७,५१६
जम्मा	२०८	१,०८१	५,४५४	३,७३६	१,२३१	३७१	९४	४२	१२	२	१२,२३१
प्रतिशत	१.७०	८.८४	४४.५९	३०.५५	१०.०६	३.०३	०.७७	०.३४	०.१०	०.०२	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथि उल्लेखित तालिकामा १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका विवाहित व्यक्तिहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण देखाइएको छ। अन्नपूर्णगाउँपालिकामा १५ वर्षदेखि १९ वर्षसम्मको उमेर समूहमा विवाह गर्नेको संख्या ५४५४ अर्थात् सबैभन्दा बढी (४४.५९ प्रतिशत) देखिन्छ भने त्यसपछि २० वर्ष देखि २४ वर्षसम्मको उमेर समूहको संख्या ३७३६ (३०.५५ प्रतिशत) देखिन्छ। तेस्रोमा २५ देखि २९ वर्ष उमेरसमूहको संख्या १२३१ (१०.०६ प्रतिशत) रहेको छ भने १० देखि १४ वर्ष उमेरसमूहका बालबालिकाको पनि पहिलो विवाह गर्दाको जनसंख्या १०८१ (८.८४ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । माथि तालिकाको विस्तृत विवरण तल स्तम्भ चित्र बाट अझ स्पष्ट गरिएको छ

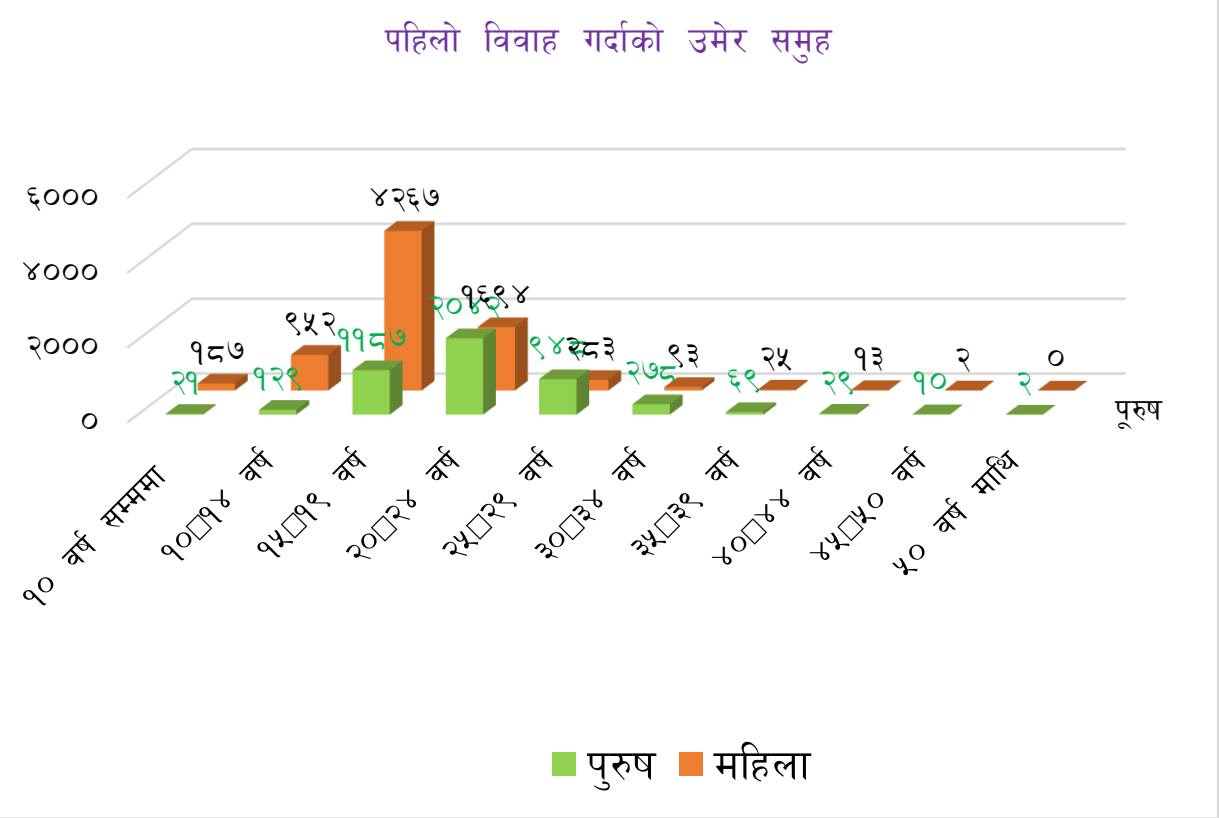

माथिको तालिका र स्तम्भलाई अध्ययन गर्दा यस गाउँपालिकामा बाल विवाहको समस्या रहेको देखाउँछ। नेपालमा मुलुकी ऐन, (एघारौं संशोधन २०५८) २०२० ले विवाह गर्दा महिला र पुरुषको उमेर संरक्षकको मञ्जुरी भए अठार वर्ष र संरक्षकको मञ्जुरी नभए वीस वष नपुगी विवाहवारी गर्न नहुने कानुनी व्यवस्था गरेको छ यद्यपि अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा ४४.५९ प्रतिशतले १५ वर्षदेखि १९ वर्षमा र ८.८४ प्रतिशतले १० देखि १४ वर्षमा विवाह भइसकेको पाईयो जुन उपयुक्त उमेर अगावै हुनुको साथै नेपालको कानून विपरित मानिन्छ। गाउँमा गलत सामाजिक परम्परा र मूल्य मान्यताका कारण नाबालक अवस्थामा नै विवाह गरिदिने चलनको साथै पछिल्लो समय आफुखुसी उमेर अगावै विवाह गर्ने प्रवृत्ति रहेको देखिन्छजसलाई समाधान गर्न सरकार र सरोकारवालाहरुले उचित शिक्षा तथा चेतनामूलक कार्यक्रमको प्रचार प्रसार गरी नियन्त्रण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

३.५ उमेर समूहअनुसार जनसख्याको विवरण

तालिका नं.७ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	लैङ्गिक अनुपात
०-४	१०५४	९४२	१९९६	८.५२	१.१२
५-९	११५८	११३६	२२९४	९.८०	१.०२
१०-१४	१५१४	१५३४	३०४८	१३.०२	०.९९
१५-१९	१४१३	१५११	२९२४	१२.४९	०.९४

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	लैङ्गिक अनुपात
२०-२४	७२७	११३५	१८६२	७.९५	०.६४
२५-२९	५५२	१००५	१५५७	६.६५	०.५५
३०-३४	४७७	८३५	१३१२	५.६०	०.५७
३५-३९	४६८	८६७	१३३५	५.७०	०.५४
४०-४४	४८८	७३४	१२२२	५.२२	०.६६
४५-४९	४७७	६५६	११३३	४.८४	०.७३
५०-५४	५०१	५९२	१०९३	४.६७	०.८५
५५-५९	४०५	४६७	८७२	३.७२	०.८७
६०-६४	४२२	४५४	८७६	३.७४	०.९३
६५-६९	३१४	३४९	६६३	२.८३	०.९०
७०-७४	२८१	२८३	५६४	२.४१	०.९९
७५-७९	१७५	१६८	३४३	१.४६	१.०४
८०-८४	११५	१०९	२२४	०.९६	१.०६
८५-८९	४०	२२	६२	०.२६	१.८२
९०-९४	१४	१७	३१	०.१३	०.८२
९५	२	४	६	०.०३	०.५०
जम्मा	१०५९७	१२८२०	२३४१७	१००	०.८३

स्रोतः केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

यस गाउँपालिकामा २०६८ को जनगणना अनुसार, ०-१४ वर्ष उमेर समूहको संख्या ७३३८ (३१.३४ प्रतिशत) रहेको छ, काम गर्ने उमेरसमूह १५ देखि ५९ वर्षसम्मको जनसंख्या १३३१० (५६.८४ प्रतिशत) रहेको छ भने लङ्गिक आधारमा हेर्दा काम गर्ने उमेर समूह अर्थात् सक्रिय जनसंख्यामा पुरुषको ५५०८ (४१.३८प्रतिशत) र महिलाको जनसंख्या ७८०२ (५८.६२ प्रतिशत) रहेको र यसप्रकार सक्रिय महिला र पुरुषको जनसंख्याको अन्तर १७.२४ प्रतिशत देखिन्छ। ६० वर्ष भन्दा माथि उमेर समूहको संख्या २७६९ (११.८२ प्रतिशत) रहेको छ। तथ्याङ्कले गाउँपालिकमा मानव स्रोतको राम्रो सम्भावना रहेको तथ्यलाई देखाउँछ। साथै बालबालिकाको संख्या पनि उच्च हुनुले आउँदा दिनहरुमा पनि यस गाउँपालिकामा मानव स्रोतको कमी नहुने देखाउँछ । जसलाई विस्तृत रुपमा बुझ्न तल पिरामिड चित्रमा देखाइएको छ।

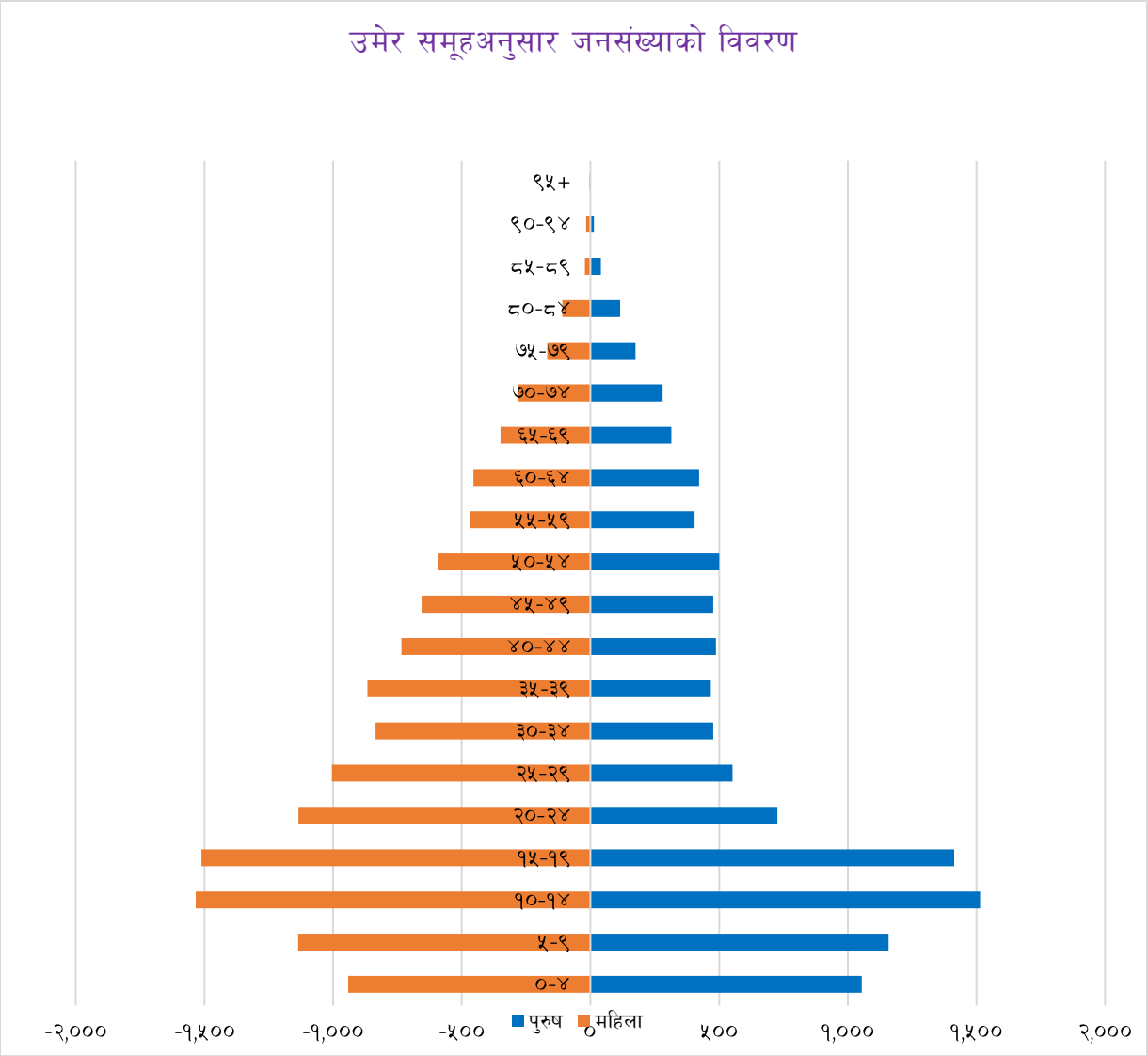

३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं.८ अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको जनसंख्या र जातको विवरण

क्र.स.	जातजाति	संख्या	प्रतिशत
१	ब्राम्हण(पहाडी)	६७७४	२८.९३
२	कामी	४८६४	२०.७७
३	गुरुङ्ग	४१६३	१७.७८
४	क्षेत्री	२०२५	८.६५
५	मगर	१६५५	७.०७
६	दमाई/ढोली	१३३३	५.६९
७	सार्की	१०५१	४.४९
८	आदिवासी/जनजाती अन्य	८८४	३.७८

क्र.स.	जातजाति	संख्या	प्रतिशत
९	दलित अन्य	३१०	१.३२
१०	अन्य	३५८	१.५३
जम्मा		२३४१७	१००

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

गाउँपालिकामा सामाजिक संरचनाको दृष्टीकोणबाट विविधता रहेको पाइन्छ । गाउँपालिकाको सामाजिक संरचना हेर्दा वहुभाषिक, वहुधार्मिक र वहुजातिय संरचना रहेको देखिन्छ । अन्नपूर्ण गा.पा. मा विभिन्न जातजाति, समूहअनुसार जनसंख्याको अवस्थालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी जाति ब्राम्हण (पहाडी) ६७७४ जना (२८.९३ प्रतिशत), दोस्रोमा कामी ४,८६४ (२०.७७ प्रतिशत) र तेस्रोमा गुरुङ४१६३ (१७.७८%), क्षेत्री२०२५ (८.६५ प्रतिशत) मगर १६५५ (७.०७ प्रतिशत) रहेका छन् त्यस्ता दमाई/ढोली , सार्की, लगायतका जातजातिको बसोबास रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

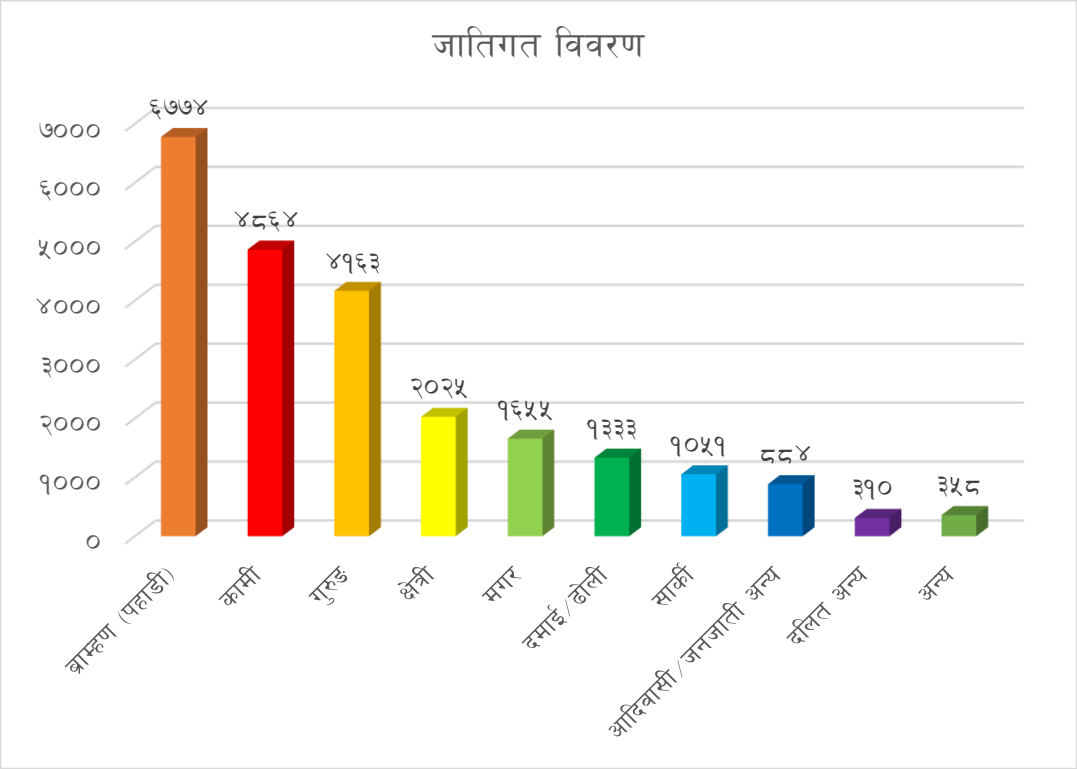

३.७मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं.९ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	संख्या	प्रतिशत
नेपाली	१९३५८	८२.६७
गुरुङ	३५३७	१५.१
अन्य	५१२	२.१८६

मातृभाषा	संख्या	प्रतिशत
उल्लेख नगरिएको	१०	०.०४३
जम्मा	२३४१७	१००

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

नेपाल एक वहुभाषीक र वहुसाँस्कृतीक विविधता युक्त राष्ट्र हो । यस गाउँपालिकामा पनि भाषीक विविधता रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा अक्सर बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूले नेपाली भाषा वाहेक बोल्ने विभिन्न मातृभाषाहरूको बाहुल्यता नभएता पनि विविधता रहेको पाइन्छ। मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यस गाउँपालिकामा नेपाली भाषा नै बोल्नेहरुको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात १९३५८ (८२.६७ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । नेपाली भाषाको वर्चश्व रहेको यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा नेपाली बाहेक गुरुङ(१५.१ प्रतिशत) ,मगर , नेवारी आदि भाषा बोल्नेहरुको संख्या तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको देखिन्छ । सबै आ-आफ्ना मातृभाषा बोल्नेहरूले समेत सरकारी भाषाको रुपमा नेपाली भाषालाई राम्ररी बोल्ने र बुझ्ने गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तल उल्लेख गरीएको छ ।

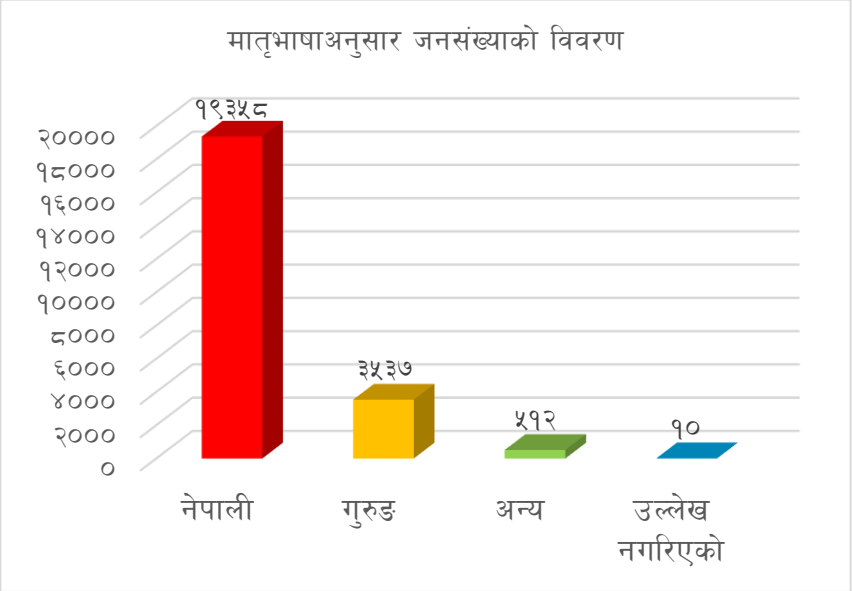

३.८ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

धर्म अनुसार जनसंख्याको वितरणलाई अध्ययन गर्दा यस गाउँपालिकाका अधिकांश मानिसहरूले सनातन हिन्दु धर्मलाई अपनाएको देखिन्छ। अन्य समुदायको भने आफ्नै भाषा, रहनसहन, भेषभुषा एवं परम्परा र संस्कार रहेको पाईन्छ । पहाडी समुदायहरूबाट वेदमूलक आर्य-संस्कृतिका विधि-विधान र धर्म शास्त्र आदिलाई रामायण, महाभारत, पूराण आदि ग्रन्थहरूको आधार मानी ती बिषयवस्तुहरूलाई लोकभाषा, लोकलय, लोकधुन, र लोकशैलीमा ढालेर लोकजीवनको सेरोफेरोसंग तादात्म्य मिलाई आफनोपन झल्काउने गरी दोहोरी, लोकगीत आदिको रुपमा विभिन्न विशिष्ट अवसरहरूमा प्रस्तुत गरिन्छ। गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरुको बसोबास रहेका हुनाले उनीहरुका आआफ्नै चाडपर्वहरु छन् । जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरुले बडा दशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष सोह्रश्राद्ध, आदि चाडपर्वहरु मनाउने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरुले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गरेको पाइएको छ । यसैगरी ईस्लामहरुले ईद, वकरईद आदि र क्रिश्चियनहरुले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भ्यालेनटाईने डे आदि मनाउने गर्दछन् । यहाँको भेषभूषा लाई हेर्दा महिलाले साडी, चोलो तथा पुरुषेले कमेज-सुरुवाल, दौरा-सुरुवाल घलेक

लगाउँछन् । तर अहिलेको समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतीहरु क्रमशः पैन्ट, शर्ट, साडी ब्लाउज, कुर्ता- सलवार नै लगाउन रुचाउँछन् ।

तालिका नं.१० धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

क्र.सं.	धर्म	संख्या	प्रतिशत
१	हिन्दु	१९४६९	८३.१४
२	बौद्ध	३१७१	१३.५४
३	इस्लाम	७६	०.३२
४	किराँत	२९	०.१२
५	क्रिश्चियन	१८४	०.७९
६	बहाई	२	०.०१
७	बोन	३७२	१.५९
८	प्रकृति	१	०.००
९	उल्लेख नगरिएको	११३	०.४८
१०	जम्मा	२३४१७	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा अन्नपुर्ण गाउँपालिकाको धर्मअनुसार जनसंख्याको तथ्यांकलाई देखाइएको छ । धार्मिक दृष्टिकोणले हेर्दा यस गाउँपालिकामा अधिकांश हिन्दु धर्मावलम्बीहरू रहेका छन्। पछिल्लो जनगणना अनुसार यहाँको कुल जनसंख्या २३४१७ जनामा ८३.१४ प्रतिशत (१९,४६९ जना) हिन्दु धर्मावलम्बीहरु रहेका छन् भने १३.५४ प्रतिशत (३,१७१जना) बौद्ध धर्मावलम्बीहरु रहेका छन् । क्रिश्चियन, प्रकृति, ईस्लाम धर्म मान्नेहरुको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरीएको छ ।

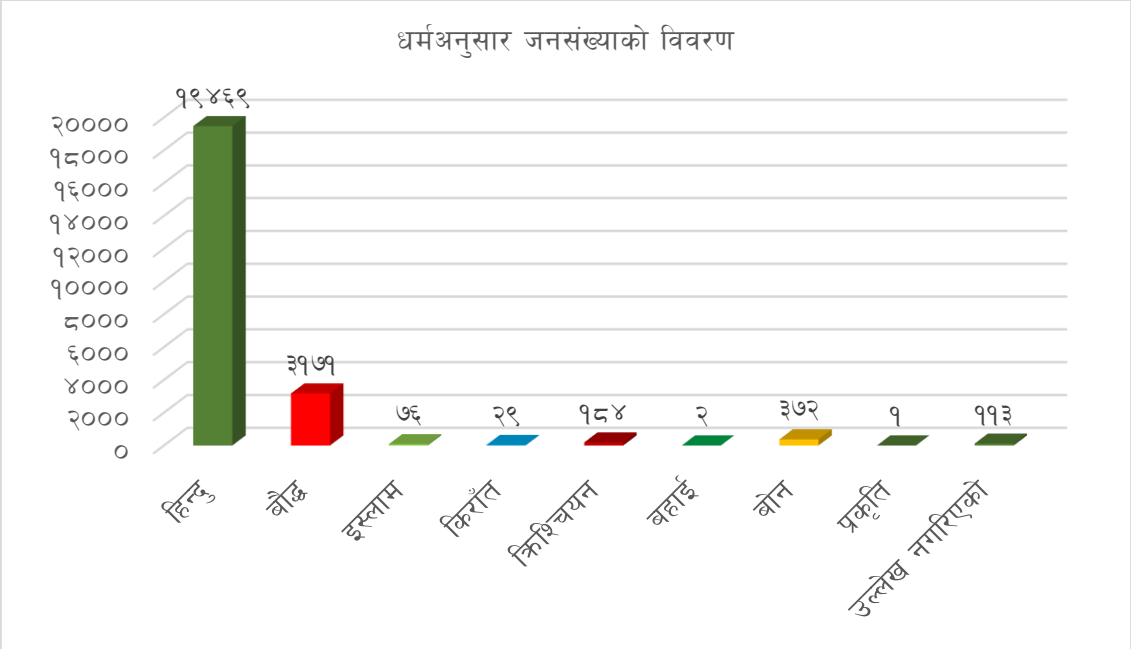

३.९ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण

तालिका नं. ११ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण

वडा नं.	निजी	भाडा	संस्थागत	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५५७	३३	०	९	०	५९९
२	४५९	३९	१	६	०	५०५
३	६९६	४१	३२	७	०	७७६
४	६३५	११	०	२४	०	६७०
५	३७५	१२२	२	१२	०	५११
६	४०९	७५	१	१७	०	५०२
७	४३८	९९	०	१७	०	५५४
८	३८९	६०	३	४८	०	५००
९	२४६	५८	३	३	०	३१०
१०	४९६	६०	०	५६	०	६१२
११	३७८	७१	०	४१	०	४९०
जम्मा	५,०७८	६६९	४२	२४०	०	६,०२९
प्रतिशत	८४.२३	११.१०	०.७०	३.९८	०.००	१००

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण देखाइएको छ। यस गाउँपालिकामा जम्मा ६०२९ घरधुरीहरुमध्ये आफ्नो स्वामित्वमा रहेको घरधुरी संख्या५०७८ (८४.२३ प्रतिशत), भाडामा बस्ने घरधुरी संख्या ६६९ (११.१०) प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यस्तै संस्थागत घरधुरी ४२ (०.७० प्रतिशत) र अन्य घरधुरीको संख्या २४० (३.९८ प्रतिशत) रहेका छन्। त्यस्तै परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरणलाई वडागत रुपमा तुलना गर्दा वडा नं. ५ मा भाडाको घरधुरी सबैभन्दा बढी देखिन्छ भने अन्य सबै वडाहरुमा निजी स्वामित्वको घरहरु धेरै देखिन्छ । यसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरीएको छ ।

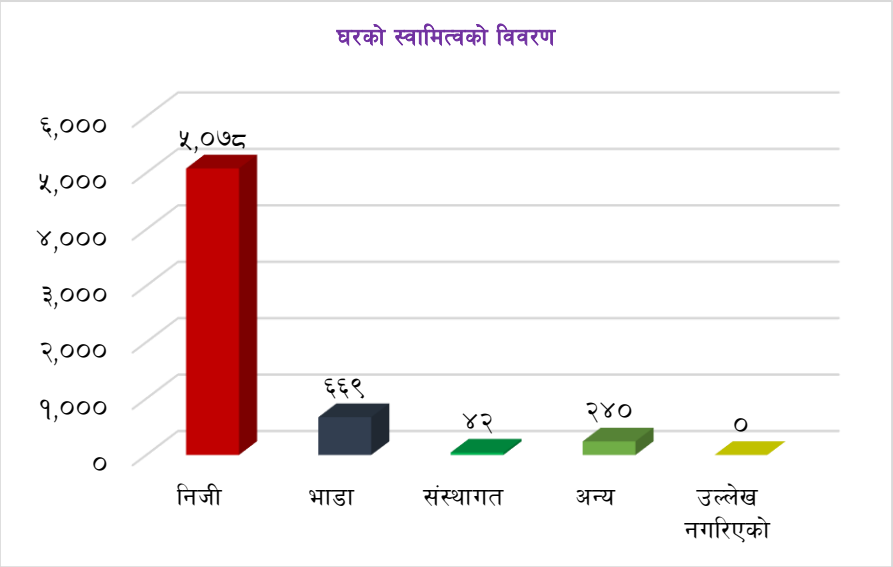

३.१० महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण

तलिका नं. १२ महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण

वडा नं.	भएको	नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	६६	५२९	४	५९९
२	१२४	३७६	५	५०५
३	१००	६७१	५	७७६
४	९५	५७४	१	६७०
५	६७	४४४	०	५११
६	४५	४५५	२	५०२
७	१४	५३६	४	५५४
८	६८	४२७	५	५००
९	२५	२८५	०	३१०
१०	३८	५७३	१	६१२
११	३४	४५२	४	४९०
जम्मा	६७६	५,३२२	३१	६,०२९
प्रतिशत	११.२१	८८.२७	०.५१	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण देखाइएको छ। जसमा महिलाको स्वामित्वमा नभएको घरधुरी सख्या ५३२२ (८८.२७ प्रतिशत) र स्वामित्व भएको घरधुरी संख्या ६७६ (११.२१ प्रतिशत) रहेको छ भने उल्लेख नगरिएको घरधुरी संख्या ३१ (०.५१ प्रतिशत) रहेको छ । अझै पनि महिलाको घरमा स्वमित्व नगन्य छ जबकी जनसंख्यको हिसाबमा ९.४९

प्रतिशत महिलाको संख्या बढी छ । अन्नपूर्णको यो तथ्याकंले लैङ्गिक असमानताको अवस्थालाई देखाउँछ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

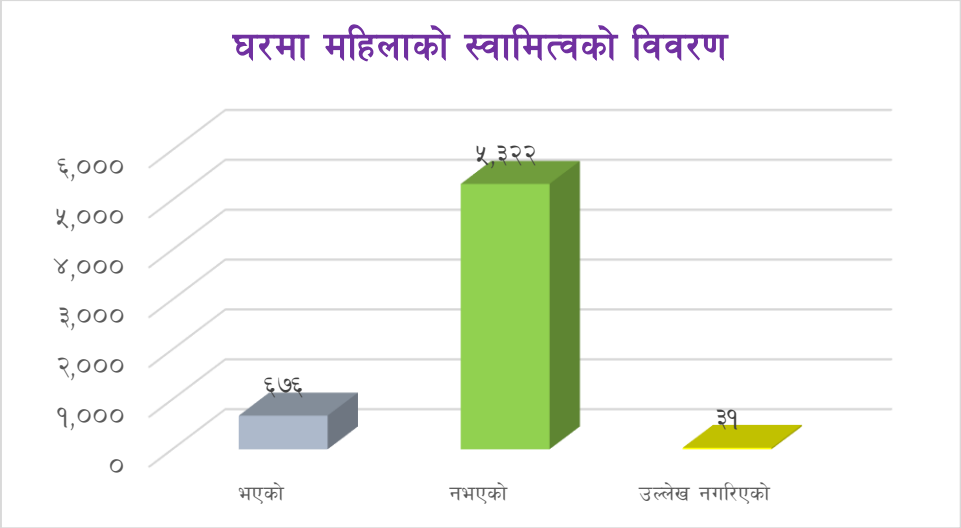

३.११ महिलाका नाममा भएको जग्गाको स्वामित्वको विवरण

तलिका नं. १३ महिलाको नाममा भएको जग्गाको स्वामित्वको विवरण

वडा नं.	भएको	नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	१७६	४१९	४	५९९
२	१९८	३०२	५	५०५
३	१५४	६१७	५	७७६
४	१२६	५४३	१	६७०
५	९८	४१३	०	५११
६	७१	४२९	२	५०२
७	४३	५०७	४	५५४
८	९३	४०२	५	५००
९	३९	२७१	०	३१०
१०	६१	५५०	१	६१२
११	५२	४३४	४	४९०
जम्मा	१,१११	४,८८७	३१	६,०२९
प्रतिशत	१८.४३	८१.०६	०.५१	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा जग्गामा महिलाको स्वामित्व भएको विवरण अनुसार जग्गामा स्वामित्व भएका महिलाको घरधुरी संख्या १११११ (१८.४३ प्रतिशत) र जग्गामा स्वामित्व नभएको महिलाको घरधुरी

संख्या ४८८७ (८१.०६ प्रतिशत) रहेको छ। विवरणले घरमा महिलाको स्वामित्व भन्दा जमिनमा केही बढी देखिन्छ।

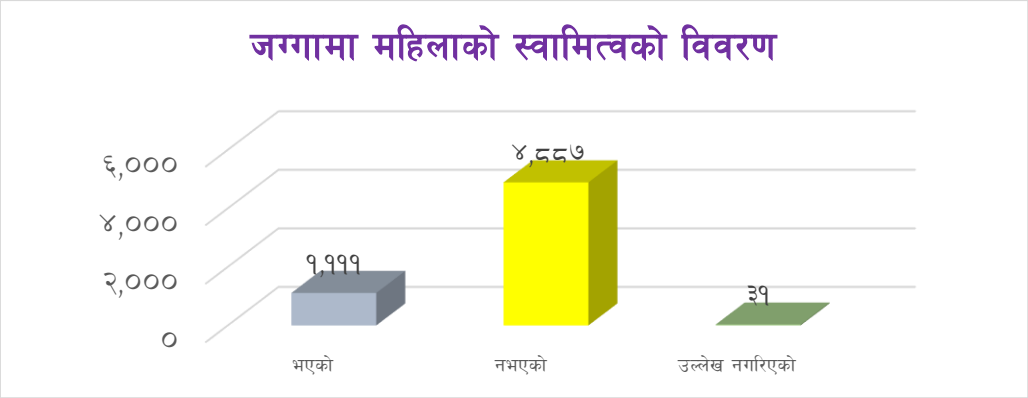

माथिको विवरण र स्तम्भलाई अध्ययन गर्दा जमिनमा महिलाको स्वामीत्वमा समानता कायम गर्न नेपाल सरकारले भूमि सम्बन्धी कारोबार गर्दा महिलाको नाममा केही छुट दिएको छ यसले जमिनको स्वामित्वमा केही परिवर्तन भएको पाइन्छ। घरमा महिलाको स्वामित्व ११.२१ प्रतिशत रहेकोमा जमिनमा महिलाका स्वामित्व १८.४३ प्रतिशत रहेको छ यसको प्रमुख कारण सरकारले जमिन सम्बन्धी लागू गरेको नीति हो। यद्यपि लैङ्गिक आधारमा घरजग्गाको स्वामित्व पुरुषको तुलनामा महिलाको अत्यन्त कम देखिन्छ।

३.१२ बाहिरी गारोको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तालिका नं. १४ बाहिरी गारोका आधारमा घरको बनोटको विवरण

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	काठ/फल्याक	बाँसजन्य सामग्री	काँचो इँटा	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५०६	८७	०	०	०	२	४	५९९
२	४१२	८७	१	०	०	४	१	५०५
३	५६१	१८४	५	५	०	१९	२	७७६
४	६४८	१८	३	०	०	१	०	६७०
५	३०६	१३५	५५	११	०	२	२	५११
६	३७२	७७	४२	८	०	०	३	५०२
७	४९३	१४	२६	४	०	५	१२	५५४
८	४३५	२७	२७	४	०	४	३	५००
९	२६८	१८	१८	४	०	२	०	३१०
१०	५३५	४७	१५	१३	०	१	१	६१२
११	४२४	२७	२१	१४	०	१	३	४९०
जम्मा	४,९६०	७२१	२१३	६३	०	४१	३१	६,०२९
प्रतिशत	८२.२७	११.९६	३.५३	१.०४	०.००	०.६८	०.५१	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तथ्यांकलाई हेर्दा यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा परिवारले प्रयोग गरेको घरका बाहिरी गारोको आधारमा माटोको जोडाइ इँटा तथा ढुंगाबाट बनेका गारोको सबैभन्दा धेरै घरधुरी संख्या ४९६० (८२.२७ प्रतिशत) छ भने सबैभन्दा कम काँचो ईटाबाट बनेका गारोको घरधुरी संख्या ० (० प्रतिशत) रहेको छ। यसैगरी काठ तथा फल्याकको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या २१३ (३.५३ प्रतिशत), सिमेन्टका जोडाई ` भएको ईटा ढुङ्गाबाट बनेको गारोको घरधुरी संख्या ७२१ (११.९६ प्रतिशत), बाँसजन्य समाग्रीबाट बनेको घरधुरी संख्या ६३ (१.०४ प्रतिशत) रहेको छ भने अन्य ४१(०.६८ प्रतिशत) र उल्लेख नगरिएको ३१ (०.५१ प्रतिशत) घरधुरी संख्या रहेको देखिन्छ।

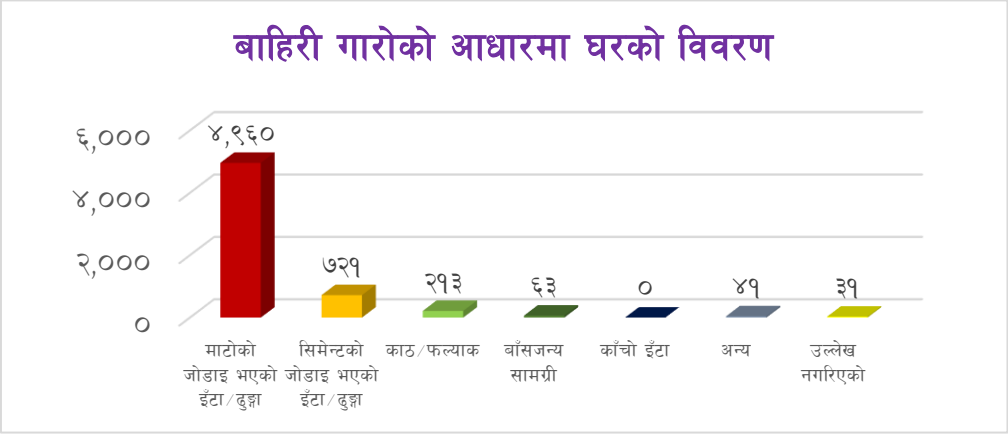

३.१४ छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तलिका नं. १५ छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण

वडा नं.	खर/पराल/छवाली	जस्ता/टिन/चयादर	टायल/खपडा/झिँगटी/ढुङ्गा	सिमेन्ट/ढलान	काठ/फल्याक	माटो	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	८	४२३	११३	५१	०	०	०	४	५९९
२	८	२७९	१६३	५४	०	०	०	१	५०५
३	४	३७५	३५२	४३	०	०	०	२	७७६
४	१८	२२१	४२०	८	०	०	०	३	६७०
५	४	२७०	१२६	१०४	६	०	०	१	५११
६	६	२०७	२४२	४१	३	०	०	३	५०२
७	५९	१८६	२९३	६	३	०	०	७	५५४
८	५१	१९०	२५३	४	०	०	०	२	५००
९	२०	१४८	१३८	२	१	०	१	०	३१०
१०	७८	१७९	३३७	१५	१	०	०	२	६१२
११	१३	१४०	३१२	५	४	०	१३	३	४९०
जम्मा	२६९	२,६१८	२,७४९	३३३	१८	०	१४	२८	६,०२९
प्रतिशत	४.४६	४३.४२	४५.६०	५.५२	०.३०	०.०	०.२३	०.४६	१००.०

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, सन् २०११

यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा भएका घरधुरीहरुलाई छानाको बनोटको आधारमा छुट्याउँदा खर,पराल छ्वाली को छाना भएको घरधुरी २६९ (४.४६ प्रतिशत), जस्ता टिन च्यादरको छाना रहेको घर धुरी संख्या २६१८ (४३.४२ प्रतिशत), टायल, खपडा, झिँगटी तथा ढुङ्गाको छाना भएको घरको संख्या २७४९ (४५.६० प्रतिशत) रहेको छ भने सिमेन्टेट ढलान भएको घरधुरी ३३३ (५.५२ प्रतिशत) रहेको छ जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

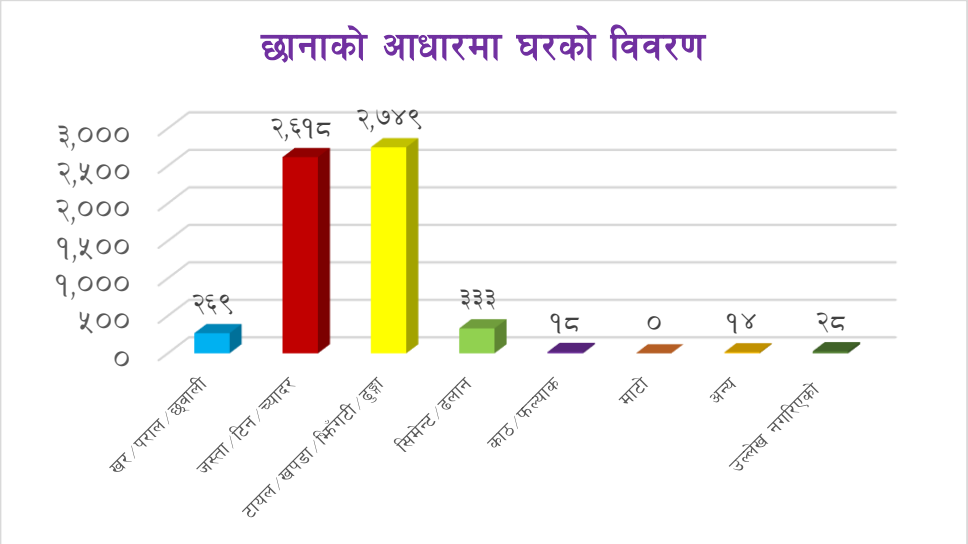

३.१५ जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तलिका नं. १६ जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएकोइँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	ढलान पिल्लरसहितको	काठको खम्बा गाडेको	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५१५	५६	२२	०	२	४	५९९
२	४१७	३०	५३	४	०	१	५०५
३	६४८	११६	८	२	०	२	७७६
४	६५५	९	३	३	०	०	६७०
५	३०३	९७	४०	६६	४	१	५११
६	३९४	५१	८	४६	०	३	५०२
७	५३७	४	१	३	०	९	५५४
८	४८५	९	१	३	०	२	५००
९	२७६	१७	३	१४	०	०	३१०
१०	५७१	२४	१	१५	०	१	६१२
११	४५९	११	१	१६	०	३	४९०
जम्मा	५,२६०	४२४	१४१	१७२	६	२६	६,०२९
प्रतिशत	८७.२४	७.०३	२.३४	२.८५	०.१०	०.४३	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, सन् २०११

माथिको तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा रहेका घरको जगमा प्रयोग भएको सामाग्री के कस्ता छ भन्ने विवरण प्रस्तुत भएको छ। अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा घरको जगाको बनावट हेर्दा माटोको जोडाई भएको ईटा ढुङ्गाको जग भएको घर धुरी ५२६० (८७.२४ प्रतिशत) सबैभन्दा बढी रहेको छ भने ढलान पिल्लरसहितको जग घरधुरी संख्या सबैभन्दा कम अर्थात् १४१ (२.३४ प्रतिशत) छन्। काठको खम्बा गाडेको जग भएका घरधुरी १७२ (२.८५ प्रतिशत) र सिमेन्टको जोडाई भएको ईटा ढुङ्गाको जग भएको घरको संख्या ४२४ (७.०३ प्रतिशत) रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरीएको छ।

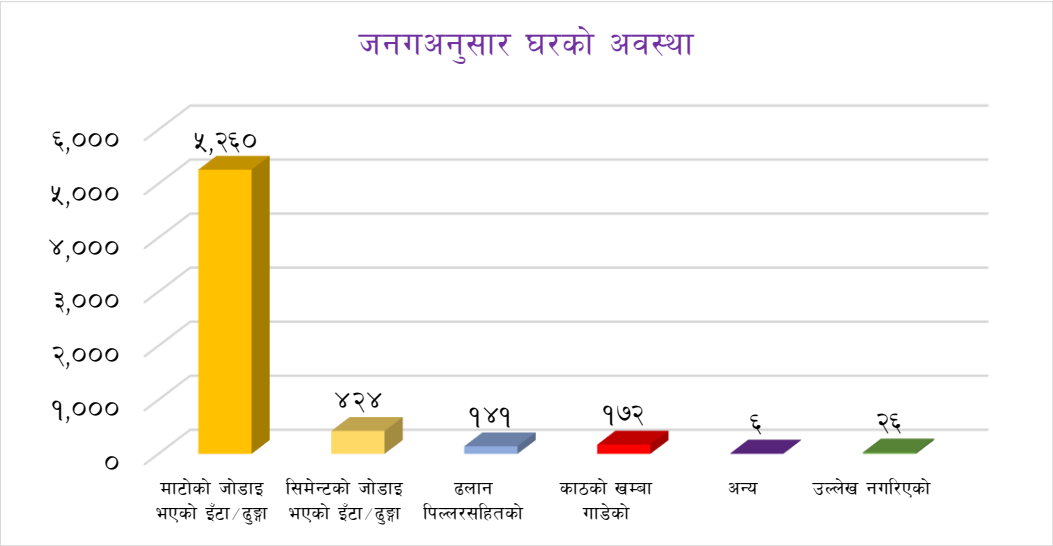

३.१६ बसाई सराईको अवस्था

नक्सा न ९ अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा रहेको बस्तीको विवरण

कुनै पनि स्थानमा जनसंख्या परिवर्तन हुने कारणहरुमध्ये बसाइसराई एक प्रमुख कारण मानिन्छ । यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकाबाट पोखरामा बसाई सराई गर्ने क्रम बढीरहेको देखिन्छ । विभिन्न अवसर र रोजगारीको खोजीमा देश भित्र वा देश बाहिर एक स्थानबाट अर्को स्थानमा स्थाई वा अस्थाई रुपमा बसाई सरेर जाने प्रवृत्ति क्रमश बढ्दै गएको पाइन्छ । यसरी बसाई सर्नुका विभिन्न कारणहरु छन् । तिमध्ये पाँच मुख्य कारण आर्थिक वृद्धि, द्वन्द्व, सामाजिक कारण, व्यापार र रोजगार हुन् । पोखरामासुगमता भएकोले व्यापार, शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता सुविधाहरू गाउँपालिकाको तुलनामा सुलभ हुनाले बसाइसराई तिब्र भएको पाइएको छ। गाउँपालिकामा विकास व्यवस्थापनका लागि चुनौती दिने मुल कारकतत्व समेत बसाइसराई नै बन्न पुगेको देखिन्छ।

बेरोजगारीको समस्या गाउँपालिकाको प्रमुख समस्याको रुपमा रहेको परिप्रेक्ष्यमा काम गर्ने उमेरका युवाहरू विदेसिने क्रम समेत गाउँपालिकाबाट बढ्न थालेको छ। खुला सिमानाको उपयोग गर्दै निर्वाधरुपले भारत आवतजावत गर्न सकिने साथै विगत केहि वर्षयता अरब, कतार लगाइतका देशहरुमा रोजगारीका लागि जाने हुँदा निश्चित रुपमा गणना गर्न नसकिएका विदेशिने युवाहरूको संख्या निकै ठुलो रहने गरेको छ। उपर्युक्त सन्दर्भलाई विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाको लागि बसोबासको व्यवस्थित र दीर्घकालिन योजना बनाउनु आवश्यक देखिन्छ।

३.१७ व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी मान्यताहरु पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानुनी मान्यता पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाई, सराई विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकारको प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना अनिवार्य दर्ता हो । राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ कति जन्मे, कतिको मृत्यु भयो कतिले बसाईसराई गरे, कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो भन्ने कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले नीति बनाउने हुँदा जनचेतना अभिवृद्धि गनु पर्ने देखिन्छ ।

तलिका नं. १७ व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण

विवरण	दर्ता संख्या
जन्म दर्ता	१०६३
विवाह दर्ता	४२६
बसाई सराई दर्ता	८३
सम्बन्ध विच्छेद	१९
मुत्यू दर्ता	२५८

गाउँपालिकामा व्यक्तिगत घटना दर्ताको अवस्थालाई देखाइएको छ। व्यक्तिगत घटना दर्ताको स्थिति हेर्दा वि.स.२०७४/७५ मा गाउँपालिकामा १०६३ जनाको जन्मदर्ता, २५८ जनाको मृत्यु दर्ता, र ४२६ जनाको विवाह दर्ता भएको देखिन्छ भने जम्मा ८३ मात्र बसाई सराई दर्ता भएको देखिन्छ।

३.१८ स्थानीय तहको निर्वाचनमा मतदाता सम्बन्धी विवरण

तलिका नं. १८ स्थानीय तहको निर्वाचन मतदाता सम्बन्धी विवरण, २०७४

क्र.स.	वडा	मतदान केन्द्र	मतदान संख्या
१	१	सिर्जना मा बि मिम्पाली	१,८८५
२	२	माछापुच्छे मा बि ढिकुरपोखरी	१,६८४
३	३	धारापानी मा वि धारापानी	२,२६८
४	४	प्रगतिशील मा वि हुलाक	१,४१४
५	४	बहादुरे मा बि देउराली	७४७
६	५	सीताला सामुदायिक मा वि झोबांग	१,०९६
७	६	सिद्ध आ बि पसल	१,५१४
८	७	तान्चोक माझगाउँ आ वि माझगाउँ	६६३
९	७	हिमालय मा वि टोलका	९१३
१०	८	बाकोट आ बि आङ्वांग	१,५४६
११	९	भगवती मा वि तिखे ढुंगा	७५०
१२	१०	जनप्रेमी आ वि किम्चे	१,०३२
१३	१०	वडा कार्यालय, घान्द्रुक	५६२
१४	११	धुलाश्री मा वि छुम्रुंग	६४८
१५	१२	मेश्रम बराह मा वि आठभाईटार	९४५
			१७,६६७

स्रोत : निर्वाचन आयोग,२०७४ असार

यस गाउँपालिकामा २०७३ फाल्गुन ९ गते सम्म १८ वर्ष पूरा भएका मतदाता संख्या १७६६७ जना रहेका छन्। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरीएको छ।

खण्ड ४ : भू-उपयोग

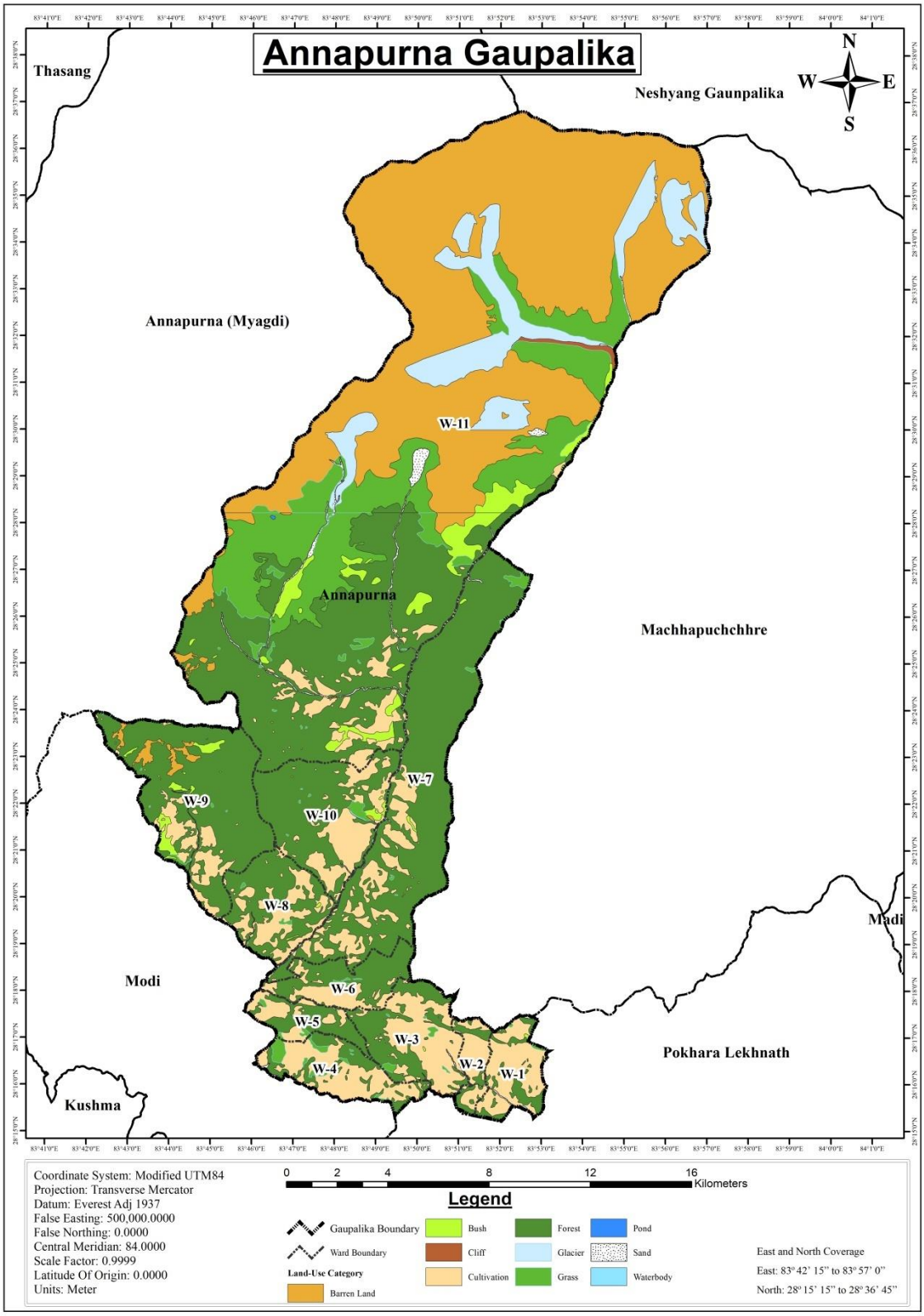

नक्सा नं १० अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको भू-उपयोग

४.१ गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण

तलिका नं. १९ भू-उपयोग विवरण

विवरण	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
झाडी	९.६२	२.३
खेतीयोग्य जमिन	५३.७४	१२.८६
वनजंगल	१५७.०८	३७.६०९
चरि चरन	१२४.१३२	२९.७२
बालुवा (नदि किनार)	४.१३	०.९९
खोला, नदी, पोखरी, आदि	०.४४	०.११
हिउँ क्षेत्र	२१.६८	५.१७
घाँसे मैदान	४६.१८	११.०५
कुल क्षेत्रफल	४१७.७४	१००

स्रोत:नापीविभाग, २०७३

अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको विधमान भू-उपयोग हेर्दा गाउँपालिकाको झण्डै १२.८६ प्रतिशत (५३.७४ वर्ग कि.मि.) जग्गा हाल खन-जोत हुने उपयुक्त जमिनको रुपमा रहेको छ भने ३७.६१प्रतिशत(१५७.०८वर्ग कि.मि.) वनले ओगटेको छ । खेतीयोग्य जमिनमध्ये अधिकांश जमिन मौसमी वर्षामा निर्भर रहेको छ । गाउँपालिकामा बगिरहेका विभिन्न खोलानालाको किनारमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको खेतीयोग्य जमिनको उर्वराशक्ति उच्च रहेको छ। त्यस्तै चरन क्षेत्रले करिव २९.७२ प्रतिशत (१२४.१३२ वर्ग कि.मि.) जग्गा ओगटेको पाइन्छ । अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा जल क्षेत्रले करिव ०.११ प्रतिशत (०.४४ वर्ग कि.मि.) जमिन ओगटेको छ । त्यस्तै गरेर हिउँ क्षेत्रले करिव ५.१७ प्रतिशत(२१.६८ वर्ग कि.मि.) ओगटेको छ भने घाँसे मैदानले करिब ११.०५ प्रतिशत (४६.१८ वर्ग कि.मि.) जमिन ओगटेको छ । गाउँपालिकामा माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, संरक्षित क्षेत्र, बस्तीयोग्य क्षेत्र आदिको विस्तृत अध्ययनको आधारमा गाउँपालिकाबासीहरुको आर्थिक हैसीयत वृद्धि गर्न र वातावरणमा प्रतिकुल असर पर्न नदिन के- कस्ता उत्पादन प्रणाली तथा नितीहरु अवलम्बन गर्न सकिन्छ, भन्ने सन्दर्भमा विस्तृत अध्ययन गरी योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । भू-उपयोगको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

४.२ शहरीकरणको स्वरुप

अन्नपूर्ण गाउँपालिका शहरीकरणको स्वरुप तर्फ क्रमश उन्मुख देखिन्छ । गाउँपालिकाको केन्द्रतिर बाटो बजार ससाना उद्याग देखिएता पनि समग्रमा गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा सेवा तथा सुविधा पुगिसकेको छैन । गाउँमा विकासका धरै आयामहरुमा अभ्यास गर्न बाँकी देखिन्छ । अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा सडक सञ्जालको राम्रो विकास भएको देखिँदैन । सहज स्वास्थ्य सुविधा ,संचार जस्ता सुविधाहरूको पहुँच पुगेको देखिँदैन। कृषि एवम् वनजन्य औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता, भएको हुँदा साना उद्योगधन्दाको साथै जडीबुटी प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग विकास र विस्तारको सम्भावना रहेको

छ। यसका अतिरिक्त पोखरा-वाग्लुङ्ग सडक खण्ड आसपासका वस्तिहरु क्रमश शहरोन्मुख अवस्थामा रहेको देखिन्छन्। जिल्लाका अधिकांश भू-भागबाट पोखरा बसाईसराई गर्नेको संख्या क्रमश बढ्दै गएको छ। अन्य क्षेत्रहरुमा व्यवस्थित बस्ती विकासको संरचना नदेखिएकोले ती स्थानमा व्यवस्थित योजना बनाएर बाटो, खानेपानी, ढल निकास इत्यादीको समयमै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ। गाउँपालिकाबासीहरुलाई घरदैलोमा सेवा प्रवाह गर्ने ध्येयका साथ वडा समिति कार्यालयहरु, सम्बन्धित वडा मै स्थापना गरी सेवा प्रवाह गर्ने वडा समिति स्थापना गरी सेवा प्रवाह भै रहेका छन्। यसका अतिरिक्त अन्नपूर्ण गाउँपालिकाले विकासका लागि योजना तयार गर्ने दौरानमा वडा भेला, लगायत वडा कार्यालय, सरकारी निकायहरु, राजनैतिक पार्टीहरु, गैरसरकारी संस्थाहरु, सामुदायिक संस्थाहरु, टोल विकास संस्थाहरु, वृद्धिजिवीहरु, समाजका प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरु, व्यवसायिक संस्थाहरु, संचारकर्मीहरु तथा योजना तर्जुमा टोली (Planning) आदिलाई समावके स गरी बढी भन्दा बढी छलफल गरी प्रत्येक टोलमा फोहर व्यवस्थापनका लागि कन्टेनर, प्रत्येक टोलका मुख्य तथा सहायक सडकहरूमा सोलार बत्ति जडान, टोल टोलमा सार्वजानिक खानेपानी र खानेपानीको परियोजना आदि विकास निर्माणका कार्यहरु गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४.३ शहरोन्मुख बस्तीहरूको वर्तमान स्वरुप

अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ। नेपाल सरकारले बजारोन्मुख बस्तीहरूमा हाट बजारको विकासको लागि केही आवश्यक छाना/सेड तथा भण्डारणको व्यवस्था गरिदिएमा ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई बजार अर्थतन्त्रमा परिणत गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त एकातर्फ यी बस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशितरुपले मूल्य बृद्धि भइरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो बस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना समयमा नै निर्माण गर्नु आवश्यक छ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरुको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर वाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरु लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरु संचालन गर्नु पर्दछ। यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरुलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ।

गाउँपालिकाको कुल ६०२९ परिवारहरू मध्ये, घरको जग सिमेन्टको जोडाइ भएको इट्टा/ ढुङ्गाको ७.०३ र पक्की पिलर भएका घरधुरी २.३४ प्रतिशत छ भने माटोको जोडाई भएको ईटा/ढुङ्गाको घरधुरी ८७.२४प्रतिशत छन्। आवासको संरचना लाई हेर्दा भरपर्दो देखिंदैन। घरको जग र बाहिरी गारो दुवैमा माटोको प्रयोग बढी देखिन्छ जुन भुकम्पीय जोखिमका दृष्टिले खतरापूर्ण हुन्छ। गाउँपालिकामा कुल ६६९ (११.१० प्रतिशत) परिवारहरू मात्र घर भाडा लिई बसेका छन् भने ५०७८ (८४.२३ प्रतिशत) परिवारको आफनै घर रहेको छ। शहरोन्मुख बस्ती विकासको सन्दर्भमा गाउँपालिका साथै सम्बन्धित विषयगत कार्यालयहरू र हाल विभिन्न नामबाट गठन भइरहेका गाउँपालिका विकास समिति एवं बजार व्यवस्थापन समितिहरूले पनि बेलैमा सार्वजनिक जग्गाको व्यवस्थापनमा आवश्यक सेवा सुविधा प्रदान गर्ने तर्फ ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ।

४.४ बस्ती विकासमा देखिएका चुनौतीहरू

बढ्दो जनसंख्या सँगै तीब्र गतिमा विकास भैरहेको शहरोन्मुख ग्रामिण बस्तीहरूको योजनाबद्ध विकासमा

देखिएका चुनौतीहरू निम्नानुसार छन् :

- बस्तीहरूको विकासका लागि योजनाबद्ध प्रयास हुन सकेको छैन। बस्तीहरूमा सुविधा बर्गिकरण ९श्यलष्लन० को आधारबाट आवास क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, सार्वजनिक खुला क्षेत्र, हरित क्षेत्र, अस्पताल विद्यालय तथा कार्यालय क्षेत्र आदि गरी शहरी क्षेत्र लगायत शहरोन्मुख एवं ग्रामीण क्षेत्रहरूको किटान गर्न सकिएको छैन। यस सम्बन्धमा बस्तीहरूको गुरुयोजना पहिले नै बनाई आवासिय क्षेत्र, व्यावसायिक क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, पार्क, उद्यान र खेल मैदान जस्ता सार्वजनिक क्षेत्र तथा कार्यालय एवं संघसंस्थाहरूको लागि क्षेत्र पहिले नै निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

- बस्तीहरूको प्राकृतिक वातावरणमा सुधारका लागि सार्वजनिक एवं निजी रुपमा बृक्षारोपण गर्न योजनाबद्ध प्रयास हुन सकेको छैन। विकासान्मुख बस्तीहरूबाट निकास हुने फोहोरमैलालाई संकलन र प्रशोधन गरी बस्तीहरूको वातावरणलाई प्रतिकुल बनाउने कार्य रोक्नु पर्दछ ।

- सार्वजनिक निर्माण कार्यहरूमा सम्बन्धित निकाय एवं कार्यालयहरू बिच समन्वय हुन नसकि पुर्वाधारहरूको दिगो निर्माण हुन सकेको छैन। यस सम्बन्धमा स्थानीय निकाय तथा नागरिक समाजसँग समन्वय हुन सकेको छैन।

४.५ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्रं

गाउँपालिकाका नदी तथा खोला किनारका भागहरु भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। मानिसको अत्याधिक बसाई सराईका कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा परिरहेको वनविनासको चाप, अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रबृत्ति एवं अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेती तर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरुमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलतः गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरी नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले र अनुत्पादक पशुहरूको चापले यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकुल प्रभाव पारेको छ।

तल्लो क्षेत्रहरु जिल्लाक प्रमुख उत्पादन क्षेत्रहरु पनि यसै अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा पर्दछन् । माटो पाँगो एवंम दोमट भएको हुँदा उत्पादन राम्रो हुन्छ । उच्च पहाडी क्षेत्रमा कडा खालको बलौटे र चुनढुङ्गा मिसिएको माटो भएकाले यस क्षेत्रमा भु-क्षय पहिरो जाने संभावना कम हुन्छ भने मध्य भागमा पत्रे चट्टानमा रातो माटो मिसिएको माटो बढी भएको हुँदा भू-क्षय र पहिरोको दृष्टिले बढी संवेदशील मानिन्छ ।

भौगोलिक हिसाबले कमजोर भूभाग र मध्यम खालको जलाधारीय अवस्थाले गर्दा यस गाउँपालिकामा पनि वर्षेनी भुक्षय, बाढी, पहिरो,नदी कटान हुने गरेको छ । कहिलेकाहीँ त स्थानीय जनताको ज्यान समेत लिने गरेको दुखदायी घटनाहरु अन्नपूर्ण वासीले भोग्नु परेको छ ।

यसको साथै गाउँपालिका क्षेत्रमा परिरहेको वनविनासको चाप, अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रबृत्ति एवं अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रने संभावना रहन्छ। खोलाका क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरुमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ।यस तितो यथार्थलार्य मनन गरी भुक्षय र पहिरोको समस्याहरु र यसको कारण पहिल्याएर समाधानको लागि एक निकायलाई मात्र जिम्मेवार नठानी सम्बद्ध सबै निकायहरुले समन्वय र साझेदारी गरेर भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई प्राथमिकताको साथ अगाडी बढाउन आजको टडकारो आवश्यकता देखिएको छ।

४.६ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

तालिका नं. २१ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क स	संभावित प्रकोप	विधमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औँ स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रुपमा लागु नभएको	जुनसुकै समयमा
२	आगलागी	नगरको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, वाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरु सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको।	चैत्र–जेष्ठ
३	महामारी	प्रकोपका रुपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढने गरेको, स्रोत् साधन अभाव र जनचेतना कमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
४	वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयामा
५	जंगली जनावर आतंक	नगरको वनजंगल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरु	जुनसुकै समयमा
६	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
८	चटयाङ, असिना्	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

खण्ड ५ : आर्थिक क्षेत्र तथा रोजगारको स्थिति

५.१ गाउँपालिका अर्थतन्त्रको संरचनात्मक स्वरुप

गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतया: कृषि, पर्यटन,वन, खुद्रा बजार, होटल, रेस्टुरेन्ट, तथा सेवा जस्ता क्षेत्रमा निर्भर भएको देखिन्छ। उपयुक्त हावापानी, माटोको बनोट भएको यस गाउँपालिका कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटो भएको हुँदा गाउँपालिकामा अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्। कृषि एवम् वनजन्य औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता, गाउँपालिकामा अन्य उद्योगधन्दाको साथै सूचना प्रविधिमा आधारित उद्योगको समेत विकास विस्तारको सम्भावना रहेको छ । त्यसैगरी गाउँपालिकामा ठूलो संख्यामा रहेका वनजंगल तथा जैविक विविधताले गाउँको विकासमा थप सम्भावना बोकेका छन् । मील, फर्निचर उद्योग, कुखुरापालन, पशुपालन आदि यस गाउँपालिकामा रहेका केही साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायहरु हुन् । यस गाउँपालिकाको अर्को मुख्य आर्थिक आधार वैदेशिक रोजगार रहेको देखिन्छ। यद्यपि यो दिर्घकालिन हिसाबले त्यति सकारात्मक भने होइन ।

विभिन्न किसिमका जातजातिको विभिन्न किसिमका संस्कृति, रहनसहन तथा चाडपर्व लगायत उल्लेख्य संख्यामा रहेका धार्मिक, पौराणिक महत्वका स्थलहरू, हिमश्रृङ्खला, गाउँपालिकाका प्रमुख पर्यटकीय आकर्षणको रुपमा रहेका छन् । पर्यटन व्यवसाय, होटेलहरु, मील, फर्निचर उद्योग, पशुपालन आदि यस गाउँपालिकामा रहेका मुख्य व्यवसायहरु हुन् । यस गाउँपालिकाका मानिसहरु उल्लेखनिय रुपमा औद्योगिक विकास तर्फ लागिरहेका देखिन्छ । साथै यो गाउँपालिका पर्यटकीय तथा व्यापारिक दृष्टिकोणबाट विशेष महत्वपूर्ण मानिन्छ। अन्नपूर्ण गाउँपालिका कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटो भएको पहाडी क्षेत्र भएको हुँदा गाउँपालिकामा ग्रामिण परिवेश भएका अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्। यस परिवेशमा आधुनिक कृषि तथा पशुपालनलाई बढि जोड दिनुपर्दछ ।

५.२ आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

तालिका नं. २२ आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

कुल जनसंख्या	१५ वर्षदेखि ५९ वर्षसम्मका आर्थिकरुपले सक्रिय जनसंख्या				आर्थिकरुपले सक्रिय जम्मा जनसंख्या	
	पूरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	जम्मा	प्रतिशत
२३,४१७	५५०८	४१.८	७८०२	५८.६२	१३३१०	५६.८४

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं. २०६८

माथिको तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा रहेका १५ वर्ष देखि ५९ वर्षसम्मका आर्थिकरुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण देखाइएको छ। जसमा सक्रिय पुरुषको संख्या ५५०८ (४१.३८ प्रतिशत), सक्रिय महिलाको संख्या ७८०२ (५८.६२ प्रतिशत) देखिन्छ। आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्यामा लैगिंक भिन्नता १७.२४ प्रतिशत रहेको छ भने गाउँपालिकाको कुल जनसंख्याको ५६.८४ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिकरुपले सक्रिय छन् भने आर्थिक रुपमा आश्रित जनसंख्या ४३.१६ प्रतिशत छन्।

५.३ आश्रित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २३ आश्रित जनसंख्याको विवरण

जनगणना वर्ष	आश्रित बालबालिका (०-१४)		आश्रित वृद्धवृद्धाहरु (६० वा सोभन्दा माथि)		जम्मा आश्रित	
	जम्मा	प्रतिशत	जम्मा	प्रतिशत	जम्मा	प्रतिशत
२०६८	७३३८	३१.३४	२७६९	११.८२	१०१०७	४३.१६

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्या १०१०७ मा आश्रित जनसंख्या ०-१४ वर्ष उमेर समूहका आश्रित वालवालिका र ६० वर्ष वा सोभन्दा माथिका आश्रित बृद्धबृद्धाहरूको संख्या र प्रतिशतलाई देखाइएको छ। जसमा आश्रित बालबालिकाको संख्या ७३३८ (३१.३४ प्रतिशत), आश्रित बृद्धबृद्धाहरुको संख्या २७६९(११.८२ प्रतिशत) देखिन्छ। कुल जनसंख्यामध्ये जम्मा आश्रित जनसंख्या १०१०७ (४३.१६ प्रतिशत) देखिन्छ ।

माथिको सक्रिय जनसंख्या र आश्रित जनसंख्या हेर्दा अन्नपूर्ण गाउँपालिका विकासको लागि आवश्यक सक्रिय जनसंख्या छ जसलाई राज्यले उपलब्ध स्रोत र साधनको साथै यी सक्रिय मानव संसाधनको सही उपयोग गरी विकासमा अगाडी बढ्नु पर्ने देखिन्छ।

५.४ कृषि

नेपालमा कृषि क्षेत्र देशको प्रमुख रोजगार प्रदायक तथा कूल गार्हस्थ उत्पादनमा प्रमुख हिस्सेदार भै देशको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रुपमा रहेको छ। ग्रामीण जनताहरुको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने कृषि क्षेत्रको आधारभूत कृषि तथ्याङ्कलाई ग्रामीण विकासको सूचकको रुपमा लिन सकिन्छ। खाद्यान्न तथा नगदे बालीहरु फलफूल, पशुपंक्षी, मत्स्य सिंचाई साथै कृषि उत्पादन र क्षेत्रफल सम्बन्धी विविध सूचनाहरु कृषि तथ्याङ्कको क्षेत्रभित्र पर्ने भएतापनि नेपालमा सरकारी स्तरबाट राष्ट्रिय तथा स्थानीयस्थरमा कृषि सम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्कको प्रमुख स्रोतको रुपमा कृषि तथा सहकारी मंत्रालय र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग रहेका छन् । स्थानीय उत्पादनको बृद्धि र विकास गर्न बजारीकरणतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

तुलनात्मक रुपमा हेर्दा पुरुषहरू यस पेशाबाट विमुख हुँदै अन्य पेशातर्फ आकर्षित भएको देखिन्छ। यसो हुनुमा अन्य पेशाबाट आम्दानीमा बृद्धि हुनु र खेती योग्य जमिनको अभाव विस्तारै सिर्जना हुनु पनि हो। कृषि क्षेत्रमा आधुनिकीकरण नहुनु, बजार व्यवस्थाको अभाव, सिंचाईको व्यवस्था नहुनु तथा अन्य जीवनशैली जटिल बन्दै जानुले यस क्षेत्रबाट विमुख हुनाको केही प्रमुख कारण हुनुपर्दछ।

गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल पहाडी भूभागले भरिएको हुँदा कृषिका लागि उपयोगी क्षेत्र कम रहेको छ । सामान्यत:कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरु धान, मकै, गहुँ आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा अडहर, मास, केराउ, उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, तिल उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, प्याज, काउली, भिन्डी, अदुवा,लसुन लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ । गाउँपालिकामा सबैभन्दा ठूला क्षेत्रमा खाद्यान्न र फलफूल बाली लगाइने गरेको छ ।

(क) हिउँदे बाली

गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरुमा कोदो, फापर, जौ, रहर, मास, गहत, भटमास, तोरी, तिल, केरा, सुन्तला जात, वर्षे तरकारी, आलु, अदुवा,लसुन, आदि छन् ।

(ख) वर्षे बाली

गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरुमा धान, मकै, कोदो, फापर, दलहन, भटमास, मास, आलु, फलफूल, सुन्तला, कागती निबुवा, स्याउ, केरा, अदुवा आदि छन् ।

५.४.१ कृषी बालीमा लाग्ने रोग

गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनमा धान, गहुँ, मकै, दलहन, तेलहन, तरकारी, फलफूल आदि नै मुख्य रुपमा रहेको छ । सामान्यतया धानमा डढुवा, खैरो थोप्ले, सिथ ब्लाइट रोगहरु देखा परेको छ भने गहुँमा कालो पोके र सिन्दुरे जस्ता रोगहरु देखिन्छन् । यसैगरी मकैमा डाठ वा धोगा कुहिने र तरकारी आलु, सागपात आदिमा लेटव्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने, खोस्टे, अल्टरनेरिया, कवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, जरा कुहिने जस्ता रोगहरु मुख्य रुपमा देखा पर्दछन् । फलफूलमा विशेषगरी कोत्रे, सेतो धुले रोग, भोजक (पात गुजुमुज्ज हुने) जरा कुहिने, ओइलाउने आदी रोगहरुको प्रकोपबाट कृषकहरु समस्यामा परेका छन् । मुख्य बालीहरुमा लाग्ने शत्रु जीव र रोगहरुको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा राखिएको छ । मुख्य बालीहरुमा लाग्ने शत्रु जीव र रोगहरुको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा राखिएका छ ।

तालिका नं. २८ विभिन्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

बालीको नाम	रोग	किरा
धान	1)BLAST 2)Brown Leaf Spot	1.Gandhi Bug 2.Hispa 3.Borer
मकै	1.Leaf blight 2.Loose smut 3.Gray Leaf Spot	1.Borer 2.White Grubs
गहुँ	1 Yellow rust 2.Loose smut	1.Termites 2.White grubs
आलु	1.Late Bright 2.Bacterial Wilt 3.Leaf Roller Virus	1.Red ant 2. Potato tuber moth 3.Blister Beetle
गोलभेडा	1.Samping off 2. Late bright 3.Septoria 4.Tomato Mosaic virus	1.White fly 2. Fruit borer 3.Nematode
अमिलोजातको फलफूल	1.Citrus Greening 2.Sooty Mould 3.Root rot 4.Fruit rot 5.Powdery/Mildew	1.Citrus psylla 2.Leaf Minor 3.Seal insect 4.Green Sting bug 5.Lemon Butterfly

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, २०७३

५.४.२ कृषि बजारीकरण

नेपाल एक कृषि प्रधान देश हो तथापि यहाँको कृषि आपूर्ति आयातमा निर्भर रहेको छ । नेपालको कुल जनसंख्या मध्ये एक तिहाई जनसंख्याको पेशा कृषि हो । परम्परागत कृषिको कारण देशको अर्थतन्त्रमा भने कृषिले उल्लेख्य हिस्सा ओगट्न भने सकेको छैन । दैनिक जीवन गुजारा हुने किसिमको खेतिपातीले कृषिमा व्वसायिकरण हुन सकेको छैन । बजारीकरणमा उत्पादकहरुले असंगठीत रुपमा आफ्नो उपजको आफैं

बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार श्रृंखला पार गर्दै कृषि उपजहरुको बजारीकरणको प्रचलन विकास हुन थालेको छ। गाउँपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषिजन्य वस्तु बजारीकरणका ढाँचाहरु विभिन्न खालका अभ्यासमा आएका छन् । यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भई नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरुले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुऱ्याएका छन् । हालसम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरु विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ। यस्ता कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरुले एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्काको विकास गर्न परिस्थिति भूमिका खेलेको पाइन्छ। गाउँपालिकामा विभिन्न हाटबजारहरुबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरुको (तरकारी, आलु, फलफूल आदि) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ। कृषकले उत्पादन गरेका कृषिजन्य वस्तु सही बजार पाउनु पर्छ। कृषि क्षेत्रको समुचित विकास हुन सकेको खण्डमा समग्र देशको विकास हुन्छ तसर्थ यसको लागि कृषि बजारीकणलाई प्रोत्साहन गरी व्यवस्थित बनाउनु पर्ने देखिन्छ।

५.४.५ जग्गाको उर्वराशक्ति

गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल पहाडी भूभागले ओगटेको देखिन्छ। विगतमा अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा रहेका उर्वरा क्षेत्र हाल शहरीकरणको प्रभावसंगै उर्वरभूमि सागुरिदै गएको देखिन्छ । गाउँपालिकाको पहाडी भूभागमा खाद्यान्न बाली, नगदे बाली तथा फलफूल र तरकारीको लागि उर्वर भूमि पाइन्छ भने वन क्षेत्रले ढाकेको क्षेत्रहरुमा डाँलेघाँस र खरघाँसका लागि उर्वरता रहेको पाइन्छ ।

५.५ सिंचाइ

गाउँपालिकामा सतह जल सिंचाईका स्रोत रहेका छन्। कृषिको लागि उर्वर माटो भएको र गाउँपालिकामा ठूलो संख्यामा जनता कृषिमा निर्भर रहेको हुँदा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गरी सबै खेतियोग्य जमिनमा सिचाई सुविधा पुऱ्याउन सके रोजगारीका अवसर बढ्नुका साथै कृषि उत्पादनमा पनि प्रशस्त बृद्धि हुने देखिन्छ।

५.६ पशुपालन

गाउँपालिकामा विशेषगरी गाई, भैंसी, बाखा नै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावरहरु हुन । यसबाट गाउँपालिका बासीहरुको जीविकोपार्जनमा उल्लेख्य सुधार भैरहेको छ। पशुजन्य उत्पादनहरु जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, खसी, बोकाहरुको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ।

पशुपालन व्यवसायलाई सुरक्षित राख्न र यसबाट पूर्ण प्रतिफल प्राप्त गर्न पशु सेवा कन्द्र ,त्यस्तै गरि भेटेनरी सेवा पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध रहेको छ । गाउँपालिकामा जिल्ला पशु सेवा कार्यालय बाहेक पशु सेवा विभाग अन्तर्गतका विभिन्न स्तरका कार्यालयहरु समेत कार्यरत रही आ-आफ्नो क्षेत्रमा सेवा पुऱ्याई रहेका छन् ।

गाउँपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशुपंक्षीहरुमा गाई, भैंसी, भेंडा बाखा आदि रहेका छन् । सामान्यतया व्यवसायिक पशुपालनको विकाससँगै वर्णशंकर तथा उन्नत जातका पशुहरुको हिस्सा कुल पशुको तुलनामा वृद्धि हुँदै गएको पाइन्छ। गाई भैंसीमा कृत्रिम गर्भाधान सेवा उपलब्ध हुनु तथा बाखातर्फ

उन्नत जातका बोकाहरुसँग प्रजनन् गराउने परिपाटी बसेको हुँदा यी जातका जनावरहरुमा वर्णशंकरको संख्या बढ्दो छ । तथापि बँधुवा पशुपालन पद्धतिको कमी, कमजोर पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन, कुपोषण तथा पशुपालनसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान तथा चेतनाको अभावको कारण वर्ण शंकरबाट उत्पादनमा खासै उत्साह थपिएको अवस्था छैन । नश्ल सुधारमार्फत् नयाँ जन्मिएका जनावरका बच्चाहरुलाई भविष्यको राम्रो माउमा विकसित गर्नेक हुने कुरा मध्यनजर गरी थप कार्यक्रमहरु संचालन गर्नु आवश्यक छ ।

सारांशमा, विगतका वर्षहरुमा गाउँपालिकाको पशुपालन क्षेत्रले राम्रो फड्को मारेको छ जसले गर्दा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा परिमाणात्मक विकास सम्भव भएको छ । तर हालको परिमाणात्मक विकासको गति सुस्त छ । पशु पालन क्षेत्रमा क्रमिक रुपमा व्यवसायिकता थपिएको छ तर पशुपंक्षीजन्य उत्पादन प्रशोधनका लागि उद्योग स्थापना खासै हुन सकेको पाईँदैन । त्यसैगरी पशुपालनतर्फ गुणात्मक विकासको खाँचो सर्वत्र महसुस गरिएको छ । पशुपालनसँग आवद्ध श्रमिक तथा महिला वर्गहरुको उत्पादकत्व अति न्युन हुनु, युवा वर्गहरु विदेश पलायन हुनु र सो अनुरुप पशुपालनमा वैज्ञानिकिकरण र यान्त्रिकरण हुन नसक्नु, पशु पालन क्षेत्रमा पुँजी लगानीको आकार धेरै सानो हुनु तथा जनमानसमा पशुपालनको कृषि अर्थतन्त्रमा योगदानको बारेमा अज्ञानता आदि कारणले गर्दा पशुपालन क्षेत्रबाट आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन ।

५.६.१ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोगहरु

कृषकहरुको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रुपमा रहेको पशुपंक्षीहरुको पालन यस गाउँपालिकामा निकै बढी मात्रामा रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धि र जुका पर्दछन्। गाउँपालिकाको वन जंगलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छभने खोरेत पिपिआर स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा त्यत्तिकै रहेको पाइन्छ। यसका कारणहरूलाई हेर्दा, पशुको अवैध आवत जावत, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी, आदि मान्न सकिन्छ। यि रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस गाउँपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाटफुट रुपमा देखिने गरेको छन। गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य समेत गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा समेत संचालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ। सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो महामारी फैलिएको पाइँदैन । तथापी यहाँका पशुपंक्षीहरुमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरुको प्रकोप रहेको छ भने पंक्षीहरुमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रुपमा लाग्ने गरेको छ ।

५.६.२ गाई/भैंसी/बाखा फार्महरु

यस गाउँपालिकामा गाई भैंसी धेरै लगानीका फार्महरु छैनन् । गाउँपालिकामा बाखा पालनमा आकर्षण रहेको देखिन्छ । त्यसै गरी फार्महरुको यान्त्रिकरण तर्फ पनि प्रगति अति नै न्युन रहेको पाईन्छ । कृषकहरुले आफ्नो दैनिक जीवनको लागि केही गाई, भैंसी, बाखा पालन गरे तापनि यसले व्यवसायिकता भने पाउन सकेको छैन । त्यस कारण, समग्रमा भन्नु पर्दा गाउँपालिकामा दुग्ध तर्फ परिमाणात्मक विकास हालसम्म उल्लेख्य रहेको छैन ।

५.६.३ गाउपालिकामा दुग्ध बजारीकरणँ

अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा पशुपालन एक प्रमुख पेशाको रुपमा विकास भएको छैन । केहि कृषकले आफ्नो आफ्नो आवश्यकता परिपुर्ति गर्नका लागि गाई भैंसी पालन गरेता पनि दुग्ध बजारिकरण भने फस्टाएको देखिँदैन उत्पादित केही दुध स्थानीय बजारमा अवस्थित केही डेरी र मिठाई पसलले प्रयोगमा ल्याएतापनि अन्य घरमा नै विभिन्न किसिमले प्रयोग गरेको पाइन्छ। गाउँपालिकाको केही वडाका वरिपरी निजी स्तरका लघु दुग्ध उद्योगहरुको स्थापना भई जिल्लाका ग्रामीण दुधको केही भागले सबल बजार सञ्जाल पाउन सफल भएको छैन । गाउँपालिकामा गाई तथा भैंसी पालनमा कमी भएकाले दुग्ध व्यवसाय कमजोर देखिन्छ गाउँमा एक मात्र डेरी उद्योग ढिकुरपोखरीमा सञ्चालित छ । गाउँपालिका विकासको लागि पशुपालन व्यवसायमा संभावना रहेता पनि यसलाई सफल बनाउन सकेको देखिँदैन यसर्थ गाउँपालिकामा रहेको संभाव्यतालाई वास्तविकतामा बदल्न कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ ।

५.६.४ मासु बजारीकरण

अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा मासु उत्पादनमा आत्म निर्भर छैन । उत्पादनले आश्यकता अनुसारको मासु आपुर्ति गर्न सक्दैन यसको लागि मासु उपार्जन तर्फ व्यवसायिकताको खाँचो रहेको छ । गाउँपालिकाको हकमा यसका मुख्य दुईवटा कारणहरु रहेका छन् जसमा आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरुको कमी तथा पशुपंक्षी पालन प्रयोजन व्यवसायीक नहुनु रहेका छन् । उदाहरणको लागि यस गाउँपालिका बाखाको व्यवसायीक पालनमा संभाव्य स्रोत भएकोले कृषि सडक, बिजुली, खानेपानी तथा बजार र सम्बन्धित अन्य सुविधाहरुको अभावले गर्दा बाखा पालनबाट मासुको व्यवसायीकरण तर्फ अपेक्षित योगदान सम्भव हुन सकि रहेको छैन । मासुको बढ्दो माग, उपभोक्ताको बढ्दो क्रयशक्ति, फस्टाउँदो पर्यटन व्यवसाय, गाउँपालिकामा संचालित परियोजनाहरु र मासु व्यवसायमा सुधार आउने अवस्था भने पक्का छ यसको आधार नै व्यवसायिकता हो; कृषकले वैज्ञानिक पद्धतिका खोर बनाउने देखि यसको प्रजनन, आहारा, स्वास्थ्य तथा बजार व्यवस्थापन तर्फ कृषकहरु सजग रहेको पाईन्छ ।

५.६.५ पशुपंक्षी पालन तथा विकासका गैर सरकारी साझेदारहरु

विकासका बाहकहरु सरकारी निकाय, निजी क्षेत्र तथा नागरिक समाज रहेको तथ्य पशुपंक्षी पालनको समग्र विकासमा पनि चरितार्थ हुन्छ । जिल्ला पशु कार्यालय, कैलालीले जिल्लामा कार्यरत केहि सरकारी तथा विभिन्न गैर सरकारी संस्थाहरुसँग आपसी समन्वय, सहकार्य तथा सहयात्रीको भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । यस कार्यालयसँग हातेमालो गरेर पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई सवलीकरण गर्ने विभिन्न संस्थाहरु यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा कार्यरत छन् ।

५.७ पर्यटन

अन्नपूर्ण हिमाल (८०९१ मिटर) लगायत विभिन्न हिमश्रृंखलाहरु भएको, अन्नपूर्ण बेसक्याम्प, माछापुच्छ्रे बेसक्याम्प, लगायतपुनहिल, घोरेपानी,हिडेन लेक लगायतका ठाउं जाने उच्च हिमाली पदमार्ग , ग्रामिण लोक संस्कृति युक्त बातावरणमा होमेस्टे, साहसिक पर्यटन आदिको सम्भावनाले यस गाउँपालिका मा पर्यटन को अधिक सम्भावना छ ।

धार्मिक एवं पर्यटनको क्षेत्रमा आवश्यक पूर्वाधारहरु जस्तैः सडकको पहुँच, खानेपानी, शौचालय, होटल/लज, रेष्टुरेण्ट, रिसोट आदिको आवश्यक विकास हुन सकेको छैन । धार्मिक एवं पर्यटनको विकासका लागि निजी क्षेत्रको सक्रिय संलग्नता हुन सकेको छैन । धार्मिक एवं सांस्कृतिक र प्राकृतिकरुपले महत्वपूर्ण स्थलहरुको पहिचान र प्रचार प्रसार हुन सकेको छैन । तथापि हाल आएर केही न केही धार्मिक पर्यटन विकासका प्रयासहरु

शुरु हुन थालेका छन् । यसतर्फ गाउँपालिकावासी लगायत संबद्ध सरकारी एवं गैरसरकारी निकाय योजनाबद्ध तरिकाले लाग्नु जरुरी छ । पर्यटनको क्षेत्रमा यो गाउँपालिका करीव शुन्यको अवस्थामा छ । सुन्दर हरियाली एवं प्राकृतिक मनोरम दृष्यलाई विदेशी पर्यटक भित्राउने गरी संरक्षण, प्रचार प्रसार र व्यवस्थापन गर्न सकिएमा यहाँका जनताको जीवनस्तर माथि उठाउन मद्दत मिल्ने देखिन्छ । तसर्थ धार्मिक एवं पर्यटन विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु योजनाबद्धरुपमा निर्माण गर्दै जानु जरुरी देखिन्छ ।

५.८ थोक तथा खुद्रा व्यापार

विभिन्न छिमेकी गाउँपालिका/नगरपालिकामा कृषि उपजहरु यस गाउँबाट निर्यात हुने गरेको छ । खुद्रा व्यापार अन्तर्गत चामल, पिठो, तेल, तरकारी, फलफुल, गेडागुडी तथा मसला आदिको व्यापार हुने गरेका छ भने अन्य व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरका छ। यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई पैठारी गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत बिक्री वितरण हुने गरेको पाइन्छ।

५.८.१ निकासी पैठारी स्थिति

गाउँपालिकाबाट बाहिर निकासी हुने बस्तुहरूमा खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, दलहन, निर्माण सामाग्री, र दैनिक उपभोग्य बस्तुहरू छन्। आयात गरिने बस्तुहरूमा घरायसी सामानहरू, चिनी, साबुन, इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरू, कपडा, मसलाहरू, मैदा, मिश्रि, फलफुल तथा तरकारी रहेका छन्।

५.८.२ ढुवानी तथा भण्डार व्यवस्था

गाउँपालिकाभित्र उत्पादित मालसामानहरू गाउँपालिकाको एक ठाँउबाट अर्को ठाउँमा पुऱ्याउन ढुवानी साधनको रुपमा, ट्रक, ट्याक्टर, बस, जिप खच्चर,भेडा आदि रहेका छन्। गाउँपालिकाको विकट क्षेत्रमा र सडकको स्तर राम्रो नभएका क्षेत्रहरुमा ढुवानी गर्न समस्या भएको पाइन्छ। कतिपय ठाउँहरूमा विभिन्न खोलाहरूमा पुल नभएका कारण आवागमनको समेत समस्या रहेको सन्दर्भमा मालसामान ढुवानी गर्ने समस्या झन टड्कारो रुपमा रहेको छ। गाउँपालिकाको आन्तरिक ढुवानी प्रणालीलाई सुदृढ गर्न विभिन्न खोला तथा नदीहरुमा पुल निर्माण र सडक संजालहरूको स्तर उन्नती गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकामा कृषकहरूले खाद्यान्नको उचित दरभाउ पाएमा व्यापारीहरूलाई बिक्री गर्ने र व्यापारीहरूले त्यसरी खरिद गरेको खाद्यान्न आफ्नै गोदाममा राख्ने र ठूलो परिणाममा विक्रि गर्दछन् । गाउँपालिकाका कृषकहरूको आलु, तरकारी तथा फलफुल सुरक्षित राख्न पर्याप्त मात्रामा शीत भण्डारको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

५.८.३ स्थानीय उत्पादनहरूले बाह्य उत्पादनसँग गर्नु परिरहेको प्रतिस्पर्धा

स्थानीय तहमा उत्पादित बस्तुहरू चामल, तेल, दाल, पिठो, पोल्ट्री प्रोडक्ट, फलफुल तथा तरकारी सम्बन्धी उद्योगहरूको अन्य गाउँपालिका तथा भारतीय बजारको प्रतिस्पर्धा गर्नु परिरहेको छ।उद्यमशीलता, सिप विकास, बजारीकरण, सेवा कर्जा बजारको सुचनामा उद्यमीहरूको पहुँचको स्थिति, सिप विकास तालिम, उद्यमशिलता विकास तालिमका माध्यमबाट गाउँपालिकामा रोजगारी बढाउने, उद्योग व्यवसायमा बृद्धि गर्ने उद्देश्य पूर्ति गर्न यस गाउँपालिका लागि परेको छ । गाउँपालिकामा उद्योग व्यवसाय गर्ने एवं

सिपमुलक तालिम गरी स-साना व्यवसाय गर्ने व्यक्तिहरूलाई कर्जा बजारको सुचना भएको र गाउँपालिकामा स्थापित वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा लिनेहरूको संख्या बढ्दो रहेको देखिन्छ।

५.८.४ स्थानीय कच्चा पदार्थको उपलब्धता र उपयोगको स्थिति

गाउँपालिकामा कृषिजन्य कच्चा पदार्थहरूमा धान, गहुँ, मकै, कुखुरा, फलफुल, काष्ठजन्य र निर्माणजन्य आदि प्रमुख छन्। यहाँ उपलब्ध स्रोत तथा कच्चा पदार्थको सही सदुपयोग हुन नसकेको पाइन्छ। व्यापारको प्रकृति अनुसार खाद्यान्न धान, गहुँ, तोरी, काष्ठजन्य वस्तुहरु व्यापारीहरूले अन्य गाउँपालिकाहरुबाट आयात तथा निर्यात गर्ने गरेको पाइन्छ।

क)कृषि जन्य पदार्थ

गाउँपालिकामा कृषि जन्य कच्चा पदार्थहरूमा धान, गहुँ, उखु, फलफुल आदि प्रमुख छन्। यी कच्चा पदार्थहरूमा आधारित खाद्य मिल तथा अन्य घरेलु उद्योगहरू स्थापना गरी कच्चा पदार्थको सहि उपयोग गर्न सकिने देखिन्छ, साथै केहि मात्रामा बढी भएको खाद्यान्न धान, गहुँ, तोरी व्यापारीहरूले अन्य गाउँपालिका तथा जिल्लामा निकासी गर्ने गरेको पाइन्छ।

ख)बनजन्य

वन जंगलमा आधारित उत्पादनमा सल्लो, कटुस, चिलाउने र साल हो। गाउँपालिकामा उत्पादीत बाँसको प्रयोग उद्योगको रुपमा भएको पाइँदैन तर कृषकहरूले आफनो घरायसी प्रयोगमा अत्यधिकरुपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ।

५.९ अन्य आर्थिक विकासका सम्भावनाहरू

गाउँपालिकामा आर्थिक विकास अन्तर्गत यातायात सेवा, सूचना प्रविधि, शैक्षिक प्रशिक्षण केन्द्र, वित्तीय सेवा, बैदेशिक रोजगार लगायत थप आर्थिक विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू प्रशस्त रहेका छन्।

समग्रमा यस गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या अझै उच्च रहेको छ। गाउँपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तोरी, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा आजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकताअनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

भूमिको वैज्ञानिक र व्यवस्थित प्रयोगको कमीले माटोको उर्वराशक्ती क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वरा शक्ती बढाई वातावरणीय प्रदुषण कम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि दिगो विकासका आधारमा हाम्रा वासस्थानहरुलाई सूरक्षित राख्न सकिनेछ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपञ्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई व्यावसायिक रुपमा विस्तार गरी यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कोल्ड स्टोर खोल्न, मासुजन्य उद्योग, आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणीय मित्रवत प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारीको स्थिति श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ। गाउँपालिकाले ओगटेका वन क्षेत्रहरु सालको वन, गुँरास, धुपी, निगालो, वाँस, त्यसैगरी कटुस, चिलाउने, काफल,चिउरी लगायत उच्च व्यवसायिक महत्वका वनस्पति प्रजातियुक्त वन क्षेत्र हुनु, वन क्षेत्रको पुनरुत्पादन दर राम्रो हुनु आदि कारणले गर्दा वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन मार्फत् जीविकोपार्जनमा टेवा पुऱ्याउन र राजश्वमा वृद्धि गर्न सकिने अवस्था रहेको छ। यसका अलावा जैविक विविधता संरक्षण प्रवर्द्धन, पर्यटनमार्फत् समेत आर्थिक विकासमा उपयोग गर्न सकिने अवस्था छ।

गाउँपालिकाका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जस्तै अमला, चुत्रो, सुगन्ध कोकिला, भ्याउ, सजिवन, सुगन्धवाल, खोरी, लहरेगुर्जो, राजवृक्ष, वर्रो, हर्रो, कुरिलो, दाल्चीनी, पावन, तेजपात, तितेपाती, गुराँस, बोझो, मखनवर्द, टिमुर, रिठ्ठा जस्ता जडिबुटीको खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारमुखी गर्न सकेमा सोक्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

गाउँपालिकामा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई व्यावसायिक तथा सिपमुलक तालिम प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति सिर्जना गर्न सकेमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा यस क्षेत्रले ठुलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

५.१० गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको विशिष्टिकरण

पर्यटनलाई आर्थिक मेरुदण्डको रुपमा विकास गर्न सकिने यस गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा वनपैदावार र प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गरी सतह सिंचाइमा आधारित दिगो कृषि प्रणालीलाई पनि अर्को आधारको रुपमा लिन सकिन्छ। साथै यो गाउँपालिका व्यापारिक केन्द्र तथा पर्यटकिय क्षेत्रको रुपमा समेत रहेको छ। कृषी, पशु एवम् वनजन्य कच्चा पदार्थको उपलब्धता, गाउँपालिकाका सबैजसो वडाहरुमा सडक, विजुली, पानीलगायत आधारभूत औद्योगिक पूर्वाधारको विकास क्रमश भएकोले यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा कृषि, पशु, वनलगायतको उद्योगका साथै शैक्षिक र औषधीय पर्यटन (Medical tourism)समेतको विकासको सम्भावना रहेको छ। अर्थतन्त्रका यिनै विशिष्ट क्षेत्रहरूमा गाउँपालिकाको विशिष्टता एवं प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु उपयुक्त देखिन्छ।

५.११ बैंक

गाउँपालिकामा उद्योग र व्यापारमा लगानी गर्न वित्तीय संस्थाहरुमा वाणिज्य बैंकहरु मार्फत कर्जा लगानी हुने गरेको देखिन्छ । यसबाहेक गाउँपालिकामा संचालित वित्तिय कारोवार गर्न सहकारी संस्थाहरुले कर्जा उपलब्ध गर्दै आएका छन् भने गाउँपालिकाबासीहरुसँग रहेको रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् ।

खण्ड ६ : भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार

६.१ यातायात

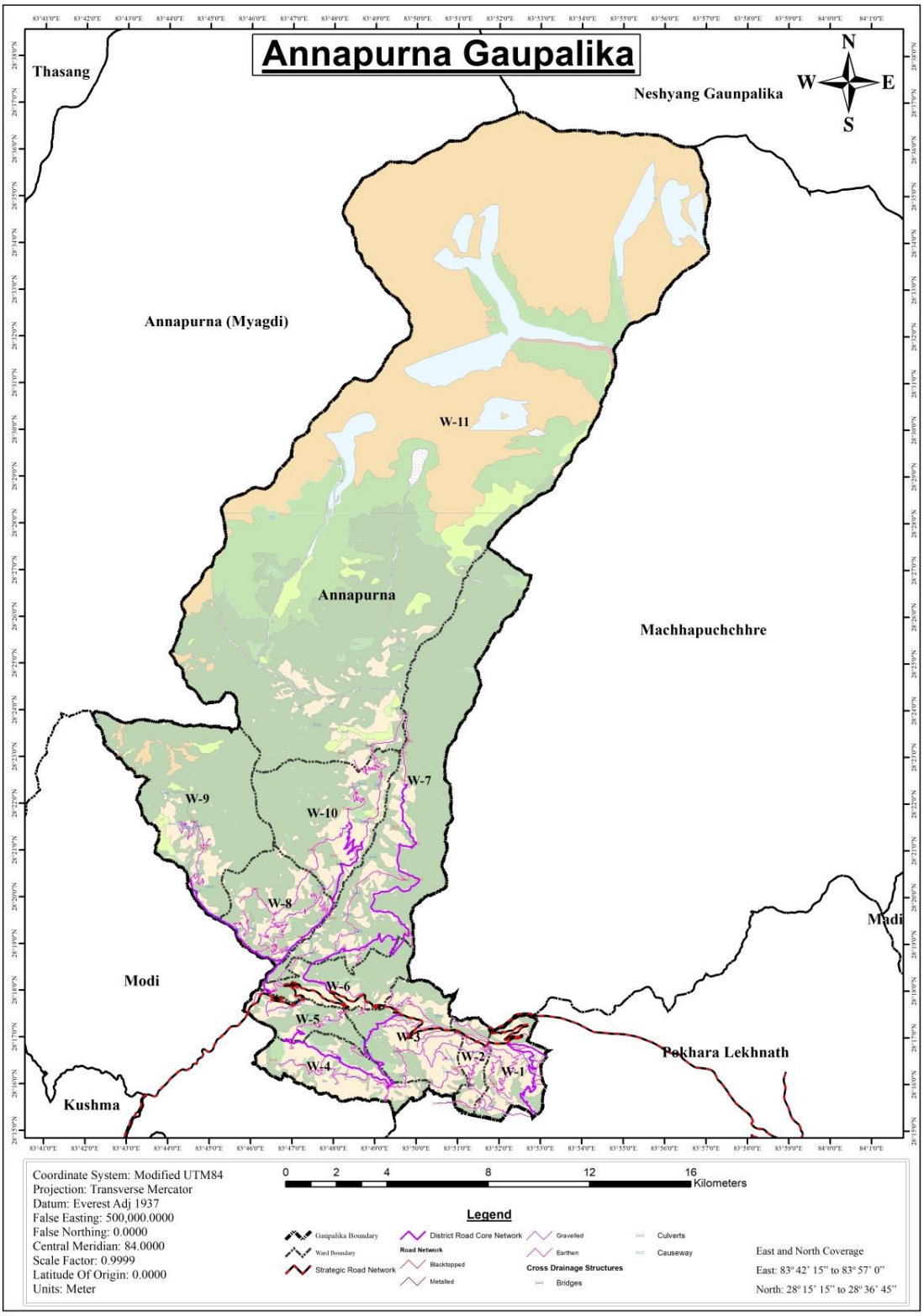

नक्सा नं ११: अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल

(क) यातायात सेवा

यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकाका सबै क्षेत्रहरूमा बाह्रै महिना चल्ने सडक सञ्जाल विस्तार हुन सकेको देखिँदैन । गाउँपालिकामा उत्पादित विभिन्न कृषि उपजहरू जस्तै खाद्यान्न, तरकारी, तेलहन, दलहन, फलफूल, दुग्ध उत्पादन आदिको राम्रो उत्पादन भैरहेकोमा गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा बाह्रै महिना सवारी साधन चल्ने सडकको सुविधा नभएकाले उत्पादित वस्तुलाई बजारसम्म पुऱ्याउन कठिनाई भएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा बाह्रै महिना सवारी साधन चल्ने सडकको विस्तार नभएकोले आन्तरिक यातायातको भरपर्दो सुविधा नभएको हँदा गाउँपालिका बासीहरुलाई समयमै आवश्यक उपचार तथा औषधिको सेवा र बजारमा पहुँच पुऱ्याउन सकिएको छैन। गाउँपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ। गाउँपालिकामा टेक्टर,जिप, कार, बस, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

सडक यातायताको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी सधान पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, पैदलयात्रीले सडक पार गर्ने जेब्रा क्रसिङ, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

नगर यातायात गुरुयोजना २०७५ का अनुसार यस गाउँपालिकामा कुल २३७.४१ किमी सडक रहेको छ । जसमध्ये २५.७७ किमी पक्कि, २.२९ किमी ग्रावेल र २१२.०५ किमी धुलेअवस्थामा रहेको छ । वडागत रुपमा सडकको अवस्था निम्न रहेका छ ।

वडा	पक्कि(किमी)	ग्रावेल (किमी)	धुले (किमी)	जम्मा
१	६.९७	-	२६.९९	३३.९६
२	१.६७	-	१६.८९	१८.७५
३	४.७४	२.९	२२.३७	२९.४
४	-	-	२२.०३	२२.०३
५	३.७१	-	१०.१७	१४.२८
६	८.६८	-	७.७२	१६.४
७	-	-	२९.५९	२९.५९
८	-	-	३२.६	३२.६
९	-	-	१०.९२	१०.९२
१०	-	-	२५.९७	२५.९७
११	-	-	३.५	३.५
जम्मा	२५.७७	२.२९	२०८.७५	२३७.४१

सडक गुरुयोजना अनुसार सडकको वर्ग अनुसार सडकको लम्बाई निम्नानुसार रहेको छ

सडकको वर्ग	धुले सडक	ग्राभेल सडक	कालोपत्रे	नयाँ ट्रयाक	जम्मा लम्वाई कि.मी.	ढलान
क	१०३.३४	२.२९	१.८	२१.२७	१२८.७१	
ख	६९.६२			४१.०९	१११.३१	०.६१
ग	३९.१०			३४.४७	७३.५७	

६.२ संचार

सन् १९९० सालसम्म संचार माध्ययमहरु सिमित थिए । हाल पत्रपत्रिका, रेडियो र टि.भि.को प्रयोग अत्यधिकमात्रामा बढ्दै गएको छ । अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा एफ.एम र रेडियो नेपाल लगायत विभिन्न स्टेसनहरु जिल्ला तथा केन्द्रबाट सिधा प्रशारण भएको सुन्न सकिन्छ । गाउँपालिकामा 3G Networkनेपाल टेलिकम र एनसेल दुवैको सेवा गाउँपालिका सबै वडाहरूमा उपलब्ध छ । गाउँपालिकाको कार्यालय तथा ११ वडा कार्यालयमा इन्टरनेट जडान गरिएको छ भने विभिन्न ठाउँमा तार वा तार रहित प्रबिधिबाट इन्टरनेट सेवा पुगेको छ ।

६.२.१ टेलिफोन/मोबाइल

सञ्चार प्रणालीको विवेचना गर्दा यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा सिडिएमए, एडिएसएल, मोबाइल, आदि सेवा नेपाल टेलिकम, एनसेल जस्ता कम्पनीहरूले उपलब्ध गराएको देखिन्छ। ग्रामिण क्षेत्रहरुमा पातलो र छरिएको वस्ती भएकोले, केवल नेटवर्कबाट टेलिफोन सेवा पुऱ्याउन प्राविधिक कठिनाइको साथै, बढी खर्चिलो हुने देखिएकोले त्यस्ता स्थानहरूमा वायरलेस प्रणालीबाट सेवा पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ साथै सबै वडाहरूमा टेलिफोन नेटवर्क सेवाको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.२.२ हुलाक सेवा

गाउँपालिकामा आधा शताब्दीदेखि सञ्चार क्षेत्रमा सेवा पुऱ्याइरहेको हुलाक सेवा हाल गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरुमा कार्यरत छन्। गाउँपालिका भित्र र गाउँपालिका बाहिर एवम् विदेशमा समेतले हुलाक सेवा प्रदान गरिरहेको छ। हुलाक सेवा अन्तर्गत साधारण चिठीपत्रहरू, रजिष्ट्री पत्रहरू, बिमा पुलिन्दा, धनादेश सेवा र बचत सेवाहरू सञ्चालित छन् । यद्यपी संचार माध्यमहरु र यातायातको तीब्र र उच्च विकासले हुलाक प्रयोगकर्ताहरुको संख्या क्रमश घट्दै गइरहेको छ ।

६.२.३ पत्रपत्रिका

स्थानिय तथा केन्द्रबाट प्रकाशित हुने सबैजसो दैनिक अखबारहरु, साप्ताहिकहरु र मासिक पत्रिकाहरु (राष्ट्रिय समाचार समिति, गोरखापत्र, कान्तिपुर दैनिक, नागरिक दैनिक, नेपाल समाचार पत्र, राजधानी दैनिक, अन्नपूर्ण पोष्ट, नयाँ पत्रिका दैनिक आदि) समेत गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरुमा पाइन्छ ।

६.३ विद्युत

६.३.१ बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

यस अन्नपूर्ण गाउँपालिका सबै वडाहरुमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ (सन् २०११) को नजिताअनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ३३ बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने श्रोत

वडा नं.	बिजुली	मट्टितेल	गोबरग्याँस	सोलार	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५६८	२८	१	०	०	२	५९९
२	४८९	१५	०	०	०	१	५०५
३	७३३	३९	२	०	१	१	७७६
४	६४६	२१	०	१	२	०	६७०
५	४९१	१९	०	०	०	१	५११
६	४९५	४	१	०	०	२	५०२
७	५१६	२८	०	२	०	८	५५४
८	४७०	२७	०	१	०	२	५००
९	३०१	८	०	०	१	०	३१०
१०	५६६	४३	०	१	१	१	६१२
११	४०६	५०	०	३०	१	३	४९०
जम्मा	५,६८१	२८२	४	३५	६	२१	६,०२९
प्रतिशत	९४.२३	४.६८	०.०७	०.५८	०.१०	०.३५	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं. २०६८

गाउँपालिकामा बत्ती बाल्न विद्युत प्रयोग गर्नेको घरधुरी संख्या ५६८१-९४.२३ प्रतिशत) रहेको छ । त्यस्तै गाउँपालिकाका कुल घरधुरीको २८२ (४.६८ प्रतिशत) ले मट्टितेल, ३५ (०.५८ प्रतिशत) ले सोलार र ४ (०.०७ प्रतिशत) घरधुरीले मात्र गोबर ग्याँसको प्रयोग गरेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा र तल स्तम्भमा देखाइएको छ ।

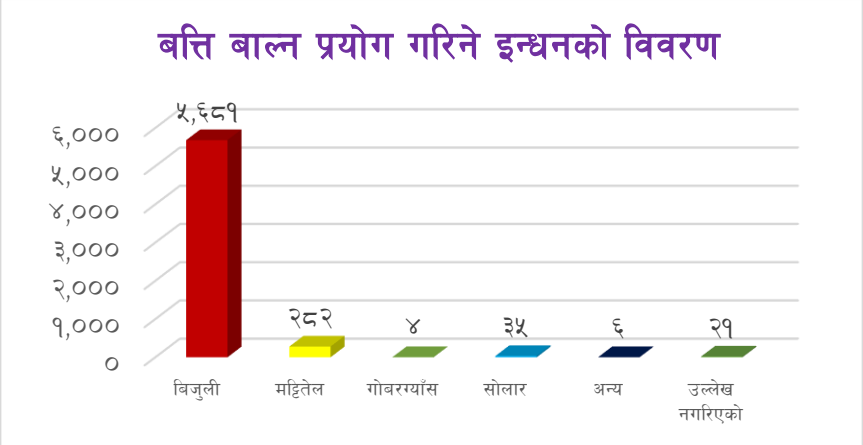

६.३.२ खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

तालिका नं. ३४ खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा नं.	काठ/दाउरा	मटीतेल	एल.पी. ग्याँस	कुइठा/ठोरहा	गोबरग्यास	बिजुली	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५३३	०	५५	०	९	०	०	२	५९९
२	४५१	०	४४	०	९	०	०	१	५०५
३	६८७	०	७९	०	८	१	०	१	७७६
४	६५६	१	१२	१	०	०	०	०	६७०
५	३५७	४	१४७	०	२	०	०	१	५११
६	४६१	३	३६	०	०	०	०	२	५०२
७	५१९	०	२६	०	०	१	०	८	५५४
८	४६२	१	३३	०	२	०	०	२	५००
९	२८७	०	२३	०	०	०	०	०	३१०
१०	५७१	०	४०	०	०	०	०	१	६१२
११	४१९	१	६५	०	०	१	०	४	४९०
जम्मा	५,४०३	१०	५६०	१	३०	३	०	२२	६,०२९
प्रतिशत	८९.६२	०.१७	९.२९	०.०२	०.५०	०.०५	०.००	०.३६	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, सन् २०११

सन् २०११ को जनगणना अनुसार अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा परिवारमा खाना पकाउन प्रयोग गरिने प्रमुख इन्धनको रूपमा काठ तथा दाउरा सबैभन्दा बढी ५४०३ (८९.६२ प्रतिशत) रहेको छ । यसैगरी दोस्रोमा एल.पी. ग्याँस प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ५६०-९.२९ प्रतिशत), गोबर ग्याँस प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ३० (०.५ प्रतिशत), मट्टीतेल प्रयोग गर्ने १० (०.१७ प्रतिशत) रहेका छन् भने बिजुली प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.०५ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ।जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

वैकल्पीक उर्जाको वर्तमान स्थिति र जनताले यस क्षेत्रमा देखाएको आकर्षणलाई हेर्दा वैकल्पिक उर्जाको क्षेत्रमा ध्यान दिनुपने देखिन्छ । पहाडी क्षेत्रमा गोबर ग्याँसको लागी उपर्युक्त तापक्रम रहेको र पशुहरुबाट प्राप्त गोबरलाई पूर्णरुपमा प्रयोग गर्न सके वन अतिक्रमण रोकिनुको साथै महिलाहरुको स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक असर समेत न्यून हुने हुँदा यसको लोकप्रियतामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ ।

खण्ड ७: सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा

७.१ शिक्षा

कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ अन्नपूर्ण गाउँपालिकाका शैक्षिक स्थिती देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहिआएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्र नै सर्वोपरि भुमीका अनिवार्य रहन्छ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नितीगत रुपमा अबलम्बन गरिएको छ। राज्यको निति समेत शिक्षालाई विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रुपमा विकसित, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजान रहेको छ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिशुचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै सिलसिलामा यस गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण,दरबन्दी शिक्षकहरुको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ जसबाट अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी अगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ ।

७.२ साक्षरता स्थिति

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयामको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा अन्नपूर्ण गाउँपालिका कास्की जिल्लाका अन्य गाउँपालिकाको तुलनामा केही अगाडि रहेको देखिन्छ। पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ७०.७२ प्रतिशत (नेपालको ६५.९४ प्रतिशत) रहेको छ। लैंगिक हिसाबले यो गाउँपालिकामा पनि अन्यत्र झैं केही विभेद रहेको पाईन्छ। जस्तैः यस गाउँपालिकाको पुरुषको साक्षरता दर ७९.५५ प्रतिशतको तुलनामा महिलाको साक्षरता दर ६३.६८ प्रतिशत मात्र रहेको छ। पुरुष र महिलाको साक्षरता दरमा लगभग १५.८७ प्रतिशतको फरक देखिन्छ। सबैभन्दा अग्रस्थानमा रहेको काठमाण्डौ जिल्लाको साक्षरता दर ८६.२५ प्रतिशत रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको रौतहट जिल्लाको साक्षरता दर ४१.६९ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको साक्षरताको स्थितिको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३५ साक्षरता दर

वडा नं.	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		थाहा नभएको		उल्लेख नगरिएको		जम्मा		
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
१	७०८	७१७	२४	२१	१३४	४०८	०	०	१	१	८६७	१,१४७	२,०१४
२	७०७	६९३	४	९	८३	३०९	०	०	०	०	७९४	१,०११	१,८०५
३	१०१०	९८५	५	७	२१५	५५७	०	०	०	०	१,२३०	१,५४९	२,७७९
४	७७३	८३६	१०	१०	१४४	४५९	०	०	०	१	९२७	१,३०६	२,२३३

वडा नं.	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		थाहा नभएको		उल्लेख नगरिएको		जम्मा		
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
५	६४४	६९९	३०	३५	१०८	२६३	०	०	०	१	७८२	९९८	१,७८०
६	५९८	६२३	१९	५०	१०७	३०४	०	०	०	०	७२४	९७७	१,७०१
७	७१२	७०९	२९	३५	२०९	३८७	०	०	०	०	९५०	१,१३१	२,०८१
८	६००	५९४	३०	५१	१२५	३१२	०	०	०	०	७५५	९५७	१,७१२
९	३४१	३८४	११	१९	८५	१७४	०	०	०	०	४३७	५७७	१,०१४
१०	६६४	६५१	१२	१८	२५१	४६३	०	०	०	०	९२७	१,१३२	२,०५९
११	६४९	५४३	५८	१८	२१०	३२८	०	०	०	०	९१७	८८९	१,८०६
जम्मा	७,४०६	७,४३४	२३२	२७३	१,६७१	३,९६४	०	०	१	३	९,३१०	११,६७४	२०,९८४
%	७९.५५	६३.६८	२.४९	२.३४	१७.९५	३३.९६	०	०	.०१	.०३	१००	१००	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको साक्षरताको वडागत विवरण देखाईएको छ । यस गाउँपालिकामा कुल जनसंख्याकास्थिति वर्णन गर्नुपर्दा सबै भन्दा बढि साक्षरता दर वडा नं. २ मा ७७.५६ प्रतिशत रहेको छ जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ८९.०४ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ६८.५४ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै गरि सबै भन्दा कम साक्षरता दर वार्ड नं.१० मा रहेको छ । जसमा कुल साक्षरता दर ६३.८६ प्रतिशत रहेको छ । जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ७१.६३ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ५७.५१ प्रतिशत रहेको छ ।

७.२.२ शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ३६ शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
स्कूल नगएको	२११	१८५	३९६	२.५९
प्राथमिक तह	२८९९	३०४२	५९४१	३८.८२
नि.मा.वि. तह	१७३५	२०००	३७३५	२४.४१
मा.वि. तह	११५५	११०५	२२६०	१४.७७
एस.एल.सी. तह	७०२	६१५	१३१७	८.६१
प्रमाणपत्र तह	३७२	२८५	६५७	४.२९
स्नातक तह	१९५	७८	२७३	१.७८
स्नातकोत्तर तह र सोभन्दा माथी	४६	५	५१	०.३३
अन्य	२	५	७	०.०५
अनौपचारिक शिक्षा	२९८	३०६	६०४	३.९५
उल्लेख नगरिएको	३६	२६	६२	०.४१

	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
जम्मा	७६५१	७६५२	१५३०३	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं. २०६८

यस तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा विभिन्न शैक्षिक तह उत्तीर्ण गरेका जनशक्ति देखाइएको छ। जसमा ३९६ (२.५९ प्रतिशत) जना स्कूल नगएका, ५९४१ (३८.८२ प्रतिशत) प्राथमिक तह, ३७५७ (२४.४१प्रतिशत) नि.मा.वि. तह, २२६० (१४.७७ प्रतिशत) मा.वि. तह, १३१७ (८.६१ प्रतिशत) एस.एल.सी. तह, ६५७ (४.२९ प्रतिशत) प्रमाणपत्र तह, २७३ (१.७८ प्रतिशत) स्नातक तह, ५१ (०.३३ प्रतिशत) स्नातकोत्तर तह र सोभन्दा माथि अध्ययन गरेको देखिन्छ भने ६०४(३.९५ प्रतिशत) ले अनौपचारिक शिक्षा हाँसिल गरेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ जसलाई तल स्तम्भ चार्टमा देखाईएको छ ।

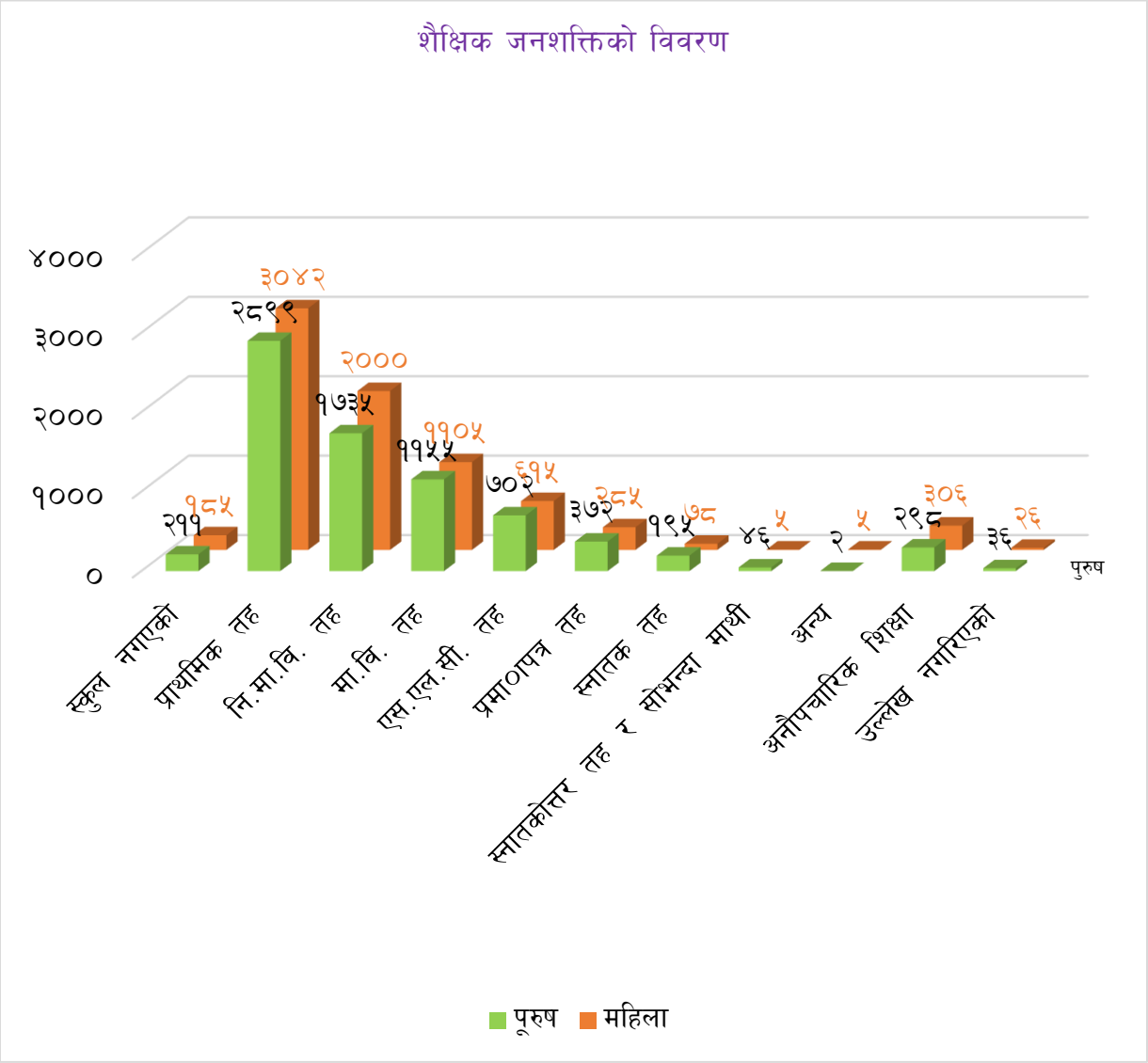

जनशक्तिको विवरणलाई हेर्दा नेपालको समग्र शैक्षिक जनशक्तिको तुलनामा आजको युगमा सन्तोषजनक देखिन्छ । सरकारले अनौपचारिक शिक्षामा ल्याएको कार्यक्रमहरुमार्फत साक्षरता बढेको देखिन्छ । यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा अझै २.५९ स्कुल नगएको र प्राथमिक तहमा ३८.८२ प्रतिशत देखिएता पनि

क्रमश घटेर स्नातकोत्तर वा सो भन्दा मथि आईपुग्दा ०.३३ प्रतिशतमा झरेको छ यसले नेपालको शिक्षामा अझै सुधार ल्याउनुपर्ने र यसको लागि अन्नपूर्ण गाउँपालिका स्वयम, सरकार र सरोकारवालाहरुले सोच्नुपर्ने दखिन्छ ।

७.२.३ विषयगत शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ३७ विषयगत शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

विषय	जम्मा	प्रतिशत
मानविकी र कला	२१४	२१.८१
व्यापार र प्रशासन	१०१	१०.३०
शिक्षा	२४५	२४.९७
विज्ञान	४५	४.५९
स्वास्थ्य	१६	१.६३
इन्जिनीयरिङ र निर्माण	६	०.६१
कानुन	१४	१.४३
सामाजिक र व्यवहारिक विज्ञान	२८	२.८५
गणित र तथ्याङ्क	२२	२.२४
कृषी, वन र मत्स्य	२६	२.६५
कम्प्यूटिङ्ग	०	०.००
पत्रकारीता र सूचना	०	०.००
अन्य	१	०.१०
उल्लेख नगरिएको	२६३	२६.८१
जम्मा	९८१	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा गाउँपालिकामा विभिन्न संकायमा अध्ययन गरेका शैक्षिक जनशक्तिको विवरणलाई तालिकामा देखाइएको छ। जसअनुसार यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी शिक्षा पढ्नेको संख्या २४५ (२४.९७ प्रतिशत) रहेको छ भने दोस्रोमा मानविकी र कला संकायमा विषय लिएर पढ्नेको जनसंख्या २१४ (२१.८१ प्रतिशत), तेस्रो स्थानमा व्यापार तथा प्रशासन विषय लिएर पढ्नेको संख्या १०१ (१०.३० प्रतिशत), विज्ञान विषय लिएर पढ्नेको संख्या ४५ (४.५९ प्रतिशत), स्वास्थ्य, इन्जिनीयरिङ, विनिर्माण र निर्माण, कृषी, वन र मत्स्य ,सामाजिक व्यवहारिक विज्ञान र गणितीय तथ्याङ् विषय लिएर पढनेको जनसंख्या अत्यन्तै कमरहेको देखिन्छ भने २६३ (२६.८१ प्रतिशत) ले उल्लेख नगरेको देखिन्छ ।

७.२.४ उमेर समूहअनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण

तालिका नं. ३८ उमेर समूहअनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण

उमेर समूह	कुल जनसंख्या			विद्यालय गैरहेको			हाल विद्यालय नगएको जनसंख्या			उल्लेख नगरिएको		
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा
५-१० वर्ष	१४५८	१४५६	२९१४	१२९१	१३१३	२६०४	१३५	११३	२४८	३२	११३	१४५
११-१५	१५१५	१५४५	३०६०	१४०१	१४०५	२८०६	८०	१०४	१८४	३४	१०४	१३८
१६-२०	१२८५	१४१४	२६९९	८६८	७४८	१६१६	३७५	६०१	९७६	४२	६०१	६४३
जम्मा	४२५८	४४१५	८६७३	३५६०	३४६६	७०२६	५९०	८१८	१४०८	१०८	८१८	९२६

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

यस तालिकामा स्कूल जाने उमेर समूहको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्याको तुलनात्मक विवरण उल्लेख गरिएको छ। ५ देखि १० वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या मध्ये ८९.३६ प्रतिशत स्कुल गएको देखिन्छ भने८.५१प्रतिशत स्कुल नगएको देखिन्छ त्यस्तै ११ देखि १५ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्याको ९१.७० प्रतिशत सख्या ं स्कुल गएको देखिन्छ भने ६.०१ प्रतिशत स्कुल नगएको देखिन्छ। यसलाई माथिको तालिका उल्लेख गरिएको छ।

(नोट : नयाँ शिक्षा ऐन अनुसार कक्षा १ देखि ८ सम्मको तहलाई आधारभूत तह र कक्षा ९ देखि १२ सम्मलाई माध्यमिक तहमा घोषणा गरिएको छ । त्यस्तै कक्षा १ भन्दा मुनिको तहलाई बाल विकास भनेर नामाकरण गरिएको छ ।)

७.२.५ गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

(क) शैक्षिक पूर्वाधार तथा सेवा

विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहिआएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्र नै सर्वोपरि भुमिका अनिवार्य रहन्छ। गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा धेरै प्रयास भएता पनि अपेक्षित उपलब्धि भने प्राप्त गर्न सकिएको छैन। तथापि योजनाबद्ध रूपमा शैक्षिक पूर्वाधार एवम् सेवा विस्तार गर्ने प्रयास हुँदै आएकोछ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रूपमा नीतिगत रूपमा अबलम्बन गरिएको छ। स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, लागू भए पछि स्थानीय सरकारको रूपमा गाउँपालिकाको समग्र विकासको निम्ति गाउँपालिकालाई नयाँ र गहन जिम्मेवारीहरू थपिदैँ आएको छ।

तालिका नं. ३९ गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरुको विवरण

क्र.स.	स्रोतकेन्द्रकोनाम	पूर्वप्रा	आवि१-३	आवि १-५	आवि १-८	मावि१-१०	मावि१-१२	जम्मा
१	नागडाँडा	२४	३	११	२	५	३	२४
२	विरेठाँटी	१४	३	९	२	३	१	१८
३	घान्द्रुक	१०	२	४	१	२	१	१०
४	संस्थागतविद्यालय	५		२	१	१	१	५
जम्मा		५३	८	२६	६	११	६	५७

स्रोत:शैक्षिक प्रोफाइल अन्नपूर्ण गाउँपालिका,कास्की २०७४

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्नसकिन्छ। यसै अनुरूप यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७३/७४ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण माथिको तालिकामा दिइएको छ। गाउँपालिकामा पठनपाठनका लागि आ. वि. सङख्या४०, मा. वि. १२, उ मा. वि. ५,जम्मा ५७ वटा शिक्षण संस्थाहरुरहेका छन् । वर्तमान समयमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढदै गईरहेको अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा भने निजी क्षेत्रको न्युन संलग्नता देखिन्छ यद्यपि समुदायिक र संस्थागत निजी क्षेत्रले शिक्षाको क्षेत्रमा विभिन्न समस्याको बावजुत उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउँदै आएको देखिन्छ ।

तालिका नं. ४० गाउँपालिकामा सञ्चालित शिक्षण संस्थाको विवरण

क.स	स्रोतकेन्द्र	विद्यालयहरु	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	विरेठाटी स्रोतकेन्द्र	लान्द्रुक आधारभूत विद्यालय,अन्नपूर्ण गाउँपालिका - ७	१६	११	२७
२		हिमालय माध्यमिक विद्यालय, अन्नपूर्ण गाउँपालिका,तोल्का	९३	७७	१७०
३		हिमालय आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका -७ भिचुक	२०	२०	४०
४		चण्डी आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ७,हँवाडी	९	७	१६
५		तान्चोक आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ७,माझगाउँ	११	११	२२
६		लक्ष्मी आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ७,तोमिजुङ	१०	८	१८
७		मोदी आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ८, लामाखेत	७	८	१५
८		विद्याज्योति आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ८,तमु	१०	८	१८
९		उमा माध्यमिक विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ८ मोहरिया	७३	७८	१५१
१०		बहाँकोट आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ८,आङमाङ	२१	२३	४४
११		विरेठाँटी माध्यमिक विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ८ विरेठाँटि	११६	१००	२१६

क.स	स्रोतकेन्द्र	विद्यालयहरु	छात्रा	छात्र	जम्मा
१२		रामप्यारो आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ८,गैरीवाङ	७	१२	१९
१३		कोमेचे वराह आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ८,सार्क्यू	८	४	१२
१४		भुमे आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ९,सुदामे	३०	२६	५६
१५		चण्डी आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ९,सावेत	१२	७	१९
१६		भगवती माध्यमिक विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ९,तिखेढुङ्गा	५६	४३	९९
१७		शारदा आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ९,मौजा	३	६	९
१८		उल्लरी आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका ९,उल्लेरी	२७	२३	५०
१९	घान्द्रुक स्रोतकेन्द्र	धौलाश्री माध्यमिक विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका-१०छोम्रोङ्ग	२९	२६	५५
२०		घुर्जुङ आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण गाउँपालिका-११ घुर्जुङ	७	२२	२९
२१		तालबराही आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण,गाउँपालिका-११ मेलाचे	१२	८	२०
२२		सरस्वती आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण,गाउँपालिका-११ घान्द्रुक,उरी	७	७	१४
२३		मेश्रम बराह माध्यमिक विद्यालय अन्नपूर्ण,गाउँपालिका-१०घान्द्रुक	१३५	१४५	२८०
२४		जनप्रेमी आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण,गाउँपालिका-१० किन्चे	३७	३४	७१
२५		माईसेवा आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण,गाउँपालिका-१० हुँदु	१३	१४	२७
२६		जनसेवा आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण,गाउँपालिका-१० फुलिवाङ	४	१२	१६
२७		कुर्लुङबराह आधारभूत विद्यालय अन्नपूर्ण,गाउँपालिका-१० तिख्यान	२०	१३	३३
२८		फुम्रोखुँ बराह माध्यमिक विद्यालय अन्नपूर्ण,गाउँपालिका-१० क्लिउ	१२२	११४	२३६
२९	नागडाँडा स्रोतकेन्द्र	महेन्द्र आ.वि.अन्नपूर्ण-१,नागडाँडा,	२४	२६	५०
३०		सिर्जना सामुदायिक मा.वि.अन्नपूर्ण-१ सिम्पाली	११४	१०३	२१७
३१		धारापानी मा.वि.अन्पूर्ण -३ पाउँदुर	१०१	७७	१७८
३२		बालमन्दिर मा.वि. अन्पूर्ण -३ काँडे	१०६	१६२	२६८
३३		दुर्गाभवानी आदर्श आ.वि. अन्पूर्ण -२ सेराचौर	४६	३३	७९
३४		परशु आ.वि, अन्पूर्ण -१	१५	१६	३१
३५		लहरी आ.वि. अन्पूर्ण -१	११	१४	२५
३६		पाउँदुर आ.वि. अन्पूर्ण -३	११	११	२२
३७		बालज्योति आ.वि. अन्पूर्ण -३	११	८	१९
३८		सरस्वती आ.वि. अन्पूर्ण -२	२	१	३

क.स	स्रोतकेन्द्र	विद्यालयहरु	छात्रा	छात्र	जम्मा
३९		लक्ष्मी आ.वि. अन्न्पूर्ण -३	९	१८	२७
४०		माछापुच्छ्रे मा वि अन्न्पूर्ण -२	१४६	१०९	२५५
४१		बहादुरे माध्यमिक विद्यालय अन्न्पूर्ण -४	८८	७६	१६४
४२		प्रगतीशिल मा वि.अन्न्पूर्ण -४	१४७	१०४	२५१
४३		शितला मा वि आ.वि. अन्न्पूर्ण -५	४६	४६	९२
४४		संगम मा वि अन्न्पूर्ण -६	४२	४१	८३
४५		अभिमान मेमोरियल आधारभूत विद्यालय अन्न्पूर्ण -५	७६	९३	१६९
४६		सिद्ध आधारभूत विद्यालय अन्न्पूर्ण -६	६४	४४	१०८
४७		बराह आ.वि. अन्न्पूर्ण -४	१३	१८	३१
४८		भूमेश्वर आ.वि. अन्न्पूर्ण -४	१३	९	२२
४९		सल्लेरी आ.वि. अन्न्पूर्ण -४	११	१२	२३
५०		जनसिद्ध आ.वि. अन्न्पूर्ण -५	२१	२३	४४
५१		जनजागृत आ.वि. अन्न्पूर्ण -५	१३	१५	२८
५२		ज्ञानोदय आ.वि. अन्न्पूर्ण -६	८	६	१४
५३		मर्निङ्गस्टार आ.वि. अन्न्पूर्ण -२	२७७	३६१	६३८
५४		नपदीप हिलसाईड आ.वि. अन्न्पूर्ण -४	२२	३४	५६
५५		फ्यूचर स्टार आ.वि. अन्न्पूर्ण -६	६२	६४	१२६
५६		पञ्चासे आ.वि. अन्न्पूर्ण -४	२४	४४	६८
५७		हिलसाइड आ.वि. अन्न्पूर्ण -५	१०७	१२९	२३६
			१६३०	१६९७	३३२७

स्रोत:शैक्षिक प्रोफाइल अन्नपूर्ण गाउँपालिका,कास्की २०७४

७.२.६ स्वीकृत शिक्षक दरवन्दीमा कार्यरत श्रेणीगत शिक्षक विवरण

तालिका नं. ४१ स्वीकृत शिक्षक दरवन्दीमा कार्यरत श्रेणीगत शिक्षक विवरण

क्र.स.	स्रेतकेन्द्र	कक्षा ११ र १२	माध्यिमक			निम्न माध्यिमक			प्राथमिक			वा.वि.	विक	वि स
			स्था	कर	रा	स्था	कर	रा	स्था	कर	रा			
१	विरेठाँटी	०	३		८	८	८		२१	३४	३	१५	४	१८
२	घान्द्रुक	०	५		३	२	४	४	१३	२०	३	१०	३	१०
३	नागडाँडा	७	१६	४	९	१४	४	१५	५२	३४	७	२४	७	२५

जम्मा		७	२४	४	२०	२४	१६	१९	८६	८८	१३	४९	१४	५३
		७	४८			५९			१८७					
			३०१											

स्रोत:शैक्षिक प्रोफाइल अन्नपूर्ण गाउँपालिका,कास्की २०७४

माथिको तालिकामा स्वीकृत शिक्षक दरवन्दीमा कार्यरत श्रेणीगत शिक्षकहरू प्रा.वि, नि.मा.वि र मा.विको स्थायी, अस्थायी र राहत दरबान्दीको विवरण देखाइएको छ। जसमा स्थायी दरबन्दी अन्तरर्गत प्रा. शि. ८६ जना, नि.मा. शिक्षक २४ जना, मा.वि. शिक्षक २४ जना गरी जम्मा १३४ शिक्षकहरु स्थायी दरबन्दीमा, प्रा.वि. शिक्षक ४ जना, नि.मा.वि. शिक्षक १६ जना मा.वि. शिक्षक ८८ जना गरी जम्मा १०८शिक्षकहरु अस्थायी दरबन्दीमा र प्रा.वि. शिक्षक २० जना, नि.मा. शिक्षक १९ जना, मा.वि. शिक्षक १३ जना गरी जम्मा ५२ शिक्षकहरु राहत दरबन्दीमा गरी जम्मा ३०१शिक्षक स्वीकृत दरबन्दीमा कार्यरत छन् ।

७.२.८ शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू

- ✓ **विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु :**विद्यार्थीहरु प्राथमिक तह पुरा नगर्दै विद्यालय छाड्ने, विभिन्न किसिमका छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइएको भएता पनि दलित, आदिवासीहरुको विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु शैक्षिक विकासको बाधकको रुपमा देखिएको छ ।
- ✓ **कक्षा दोहोऱ्याउने प्रवृत्ति बढी हुनु :** प्राथमिक तहको विद्यार्थीहरुको तथ्याङकलाई आधार मानेर हेर्दा कक्षा दोहोऱ्याउने प्रवृत्ति बढी हुनुले शैक्षिक गुणस्तर सुधारको आवश्यकतालाई इङ्गित गरेको छ ।
- ✓ **दलित, आदिवासी जनजाति भर्नादर न्यून हुनु :**विपन्न, दलित, आदिवासी जनजातीको भर्नादर न्यून हुनु गाउँपालिकाको शैक्षिक विकासको चुनौतीको रुपमा रहेको छ ।
- ✓ **दलित, आदिवासी जनजाती विद्यालय छाडने दर** गाउँपालिकाको औषत विद्यालय छाड्ने दरमा वृद्धि हुनुको मुख्य कारण आदिवासी र दलितहरुको विद्यालय छाड्ने दरमा वृद्धि हुनु हो ।
- ✓ **विद्यालयहरु आर्थिक रुपले कमजोर हुनु :**नेपाल सरकारबाट प्राप्त सीमित अनुदान तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिले समेत आवश्यक श्रोत जुटाउन नसकेको कारणले बहुसंख्यक विद्यालयहरुको आर्थिक स्थिति निकै कमजोर देखिन्छ । दुर्बल आर्थिक अवस्थाले गर्दा शैक्षिक सामग्री जुटाउन तथा अन्य अतिरिक्त क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न बाधा पुगेको देखिन्छ ।
- ✓ **अभिभावकहरु चनाखो नहुनु :**बालबालिकाहरुको शैक्षिक प्रगतिबारे अभिभावकहरुको चासो कम हुनु तथा विद्यालयद्वारा समेत बालबालिकाहरुको स्थितिबारे अभिभावकलाई जानकारी नदिइनुले पनि शैक्षिक गुणस्तरमा नकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ ।
- ✓ **शिक्षक दरबन्दी कम हुनु :**दरबन्दी अनुसार शिक्षकको कमी हुनु तथा केही समयका लागि कुनै शिक्षकको अनुपस्थिति हुँदा कक्षाहरु खाली रहने गरेको देखिन्छ । यसरी शिक्षकहरु तालिममा जाँदा, सुत्केरी बिदा वा सञ्चित बिदामा रहँदा विद्यालयले अल्पकालिन शिक्षकको व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छैन । एकातिर नेपाल सरकारबाट आवश्यक दरबन्दी उपलब्ध नहुनु अर्कोतर्फ स्थानीय निकाय एवम् व्यवस्थापन समितिले त्यसको आवश्यक व्यवस्था गर्न नसक्नु आदि कारणले गर्दा आवश्यक प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिएको देखिँदैन ।
- ✓ **राजनीतिकरण हुनु :** विभिन्न राजनीतिक पार्टीहरुले शिक्षकहरुको संगठनहरु मार्फत शिक्षकहरुलाई आफ्नो पार्टीको स्वार्थ पूरा गर्न प्रयोग गरिरहेको देखिएको छ । राजनीतिक पार्टीहरुको दबावका कारण जिल्ला

शिक्षा कार्यालयले त्यस्ता शिक्षकहरुमाथि अनुशासनको कारवाही समेत गर्न नसकेको पाइएको छ । यस बाहेक व्यवस्थापन समिति समेत शिक्षकहरुलाई आफ्नो दलगत स्वार्थ परिपूर्ति गर्ने साधनका रुपमा प्रयोग गर्दै आएको देखिएको छ ।

- ✓ **शिक्षकहरुमा प्रतिबद्धताको कमी :**शिक्षकहरुले शिक्षण पेशालाई आत्मसात गर्न नसक्नु तथा विद्यार्थीले प्राप्त गर्ने प्रतिफलको जिम्मेवारी लिन नसक्नु पनि शैक्षिक प्रगतिको बाधकको रुपमा देखा परेको छ । प्रायः पठन-पाठन समयमा नसिद्धिनु पनि मुख्य समस्याको रुपमा देखिएको छ ।
- ✓ **आधुनिक प्रविधिको प्रयोग नहुनु :**सूचना तथा प्रविधिको क्षेत्रमा आएका अत्याधुनिक परिवर्तन र सुविधाबाट बहुसंख्यक विद्यालयहरु बञ्चित हुनु पनि शैक्षिक विकासमा बाधा पुगेको देखिन्छ । प्रायः धेरै विद्यार्थी र शिक्षकहरु कम्प्युटर र इन्टरनेटको प्रयोगको सुबिधाबाट बञ्चित रहेका छन् ।

७.३ स्वास्थ्य

अन्नपूर्ण गाउँपालिकाबासीहरू स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन जिल्ला सदरमुकाम जाने गरेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा जनसमुदायहरुले चेतनाको क्रमिक विकास संगै स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा समुदायको स्वस्थकर बानी व्यवहार अबलम्बन गर्दै गैरहेको देखिन्छ। तथापी जनताले आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेका छैनन् । गाउँपालिकाको केन्द्र क्षेत्रका जनताहरुको पहुँच सहज देखिएता पनि बाँकी जनताको पहुँच केवल स्वास्थ्य चौकी सम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान संभव छैन । हेल्थपोष्टहरुमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी र औषधीको उपलब्धता नहुँदा समस्या झेल्नुपर्ने बाध्यता छ ।गाउँपालिकामा **२,४,७,८,१०** वडाहरुमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दीअनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। तसर्थ ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ ।

७.३.१ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू (Female Community Health Volunteers)

महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाहरू छनौट गर्ने प्रावधान अनुसार गाउँपालिकामा ११४जना कार्यरत रहेका छन् । नेपाल सरकारको राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति अनुसार सन् २००० को प्रारम्भमा नै छनौट भएका महिला स्वास्थ्य स्वंयसेविकाहरूले उपचारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक तथा प्रतिकारात्मक स्वास्थ्य सेवामा उल्लेखनीय काम गर्दै आएका छन्।

७.३.२ गाउँघर क्लिनीक र नियमित खोप

खोप तथा मासिक क्लिनिकहरू सञ्चालन गर्नको लागि हरेक गाउँपालिकाले विभिन्न स्थानहरूको पहिचान गर्दछ। गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा गाउँघर क्लिनिक कार्यक्रम संचालन भएको पाइएको छ । यी स्थानहरुमा आश्विन महिना बाहेक क्लिनिकहरूलाई नियमित रुपमा सञ्चालन गरिएको देखिन्छ । शारिरिक बृद्धिको लेखाजोखा जस्ता अन्य सेवाहरु स्वास्थ्य चौकीको तहमा मात्र उपलब्ध गराइन्छ। गाउँपालिकामा नियमित खोप कार्यक्रम नियमित रुपमा नै चालु रहेको छ तथा यसले ढाक्ने लक्षित वर्ग पनि बढ्दो क्रममा पाइएको छ। ६ किसिमका विभिन्न प्राणघातक रोगहरूबाट बचाउनका लागि बच्चा जम्नेको १ वर्षभित्र ११ वटा खोप पुरा लगाइसक्नु पर्दछ।

७.३.३ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदा देखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानुनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकिएको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू (१५ देखि १९ वर्ष उमेरका) गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुऱ्याएको छ। यसको अवस्था बुझ्नको लागि तल यस गाउँपालिकामा रहेका Safe Motherhood Programme/Activities हरुको विवरण तल दिईएको छ । जसले सुरक्षित मातृ शिशुको लागि ठुलो भूमिका खेल्छ ।

तालिका नं. ४३ Safe Motherhood को विवरण

OrgUnit Name	Antenatal Checkup			Delivery Services				
	First ANC Visit (any time)	First ANC visit as per protocol	Four ANC visits as per protocol	Skilled Birth Attendants (SBA)	Non-SBA health workers	Total		
						Facility	Home	Total
सल्यान हे पो	८२	८१	७३	१४	०	१४	०	१४
लुम्ले हे पो	५१	३८	३१	९	०	९	०	९
नौडाँडा हे पो	५३	३३	१४	५	०	५	०	५
घान्द्रुक हे पो	४८	३१	१०	९	०	९	०	९
दांगसिङ्ग हे पो	४२	३३	१४	१७	२	१४	५	१९
जम्मा	२७६	२१६	१४२	५४	२	५१	५	५६

स्रोत: अन्नपूर्ण गाउँपालिका,कास्की २०७४

७.३.५ परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा बिभिन्न संघ संस्थाहरु बाट गरिएको अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनिय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृति विकास गर्नको लागि सहयोग पुरयाउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रम लाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरु महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्धारा सेवा पुरयाउँदै आएको छ । परिव्ार नियोजन सम्बन्धी अस्थायी विधिहरु प्रयोगकर्ताको संख्या तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ४४ परिवार नियोजन सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	स्वास्थ्य केन्द्र	नयाँ प्रयोगकर्ता					पुराना प्रयोगकर्ता				
		पिल्स	डिपो	IUCD	इम्प्लान्ट	जम्मा	पिल्स	डिपो	IUCD	इम्प्लान्ट	जम्मा
१	सल्यानहे पा	१७	६१	१४	८	१००	०	०	०	०	०
२	लुम्लेहे पा	१९	१२	१	९	४१	०	०	०	०	०
३	नोडोडाहे पो	८	४०	०	०	४८	२३	६३	०	१	८७
४	घान्द्रुकहे पा	१३	३९	४	१९	७५	०	०	०	०	०
५	दांगसिङ्गहे पो	७	२९	३	१६	५५	०	०	०	०	०
	जम्मा	६४	१८१	२२	५२	३१९	२३	६३	-	१	८७

स्रोत: अन्नपूर्ण गाउँपालिका,कास्की २०७४

७.३.६ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरु स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरुलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरुको लागि पाँचओटै खोपहरु नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको पाइन्छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.जी.डी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बालबालिकाले बाल्य अवस्थामा लगाएको खोपले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्धारण गर्दछ । बालक स्वस्थ रहन बाल्य अवस्थामा लागाउनुपर्ने खोपहरु सबै पुरा गर्नु पर्छ । खोप कार्यक्रम प्रभावकारी भएको खण्डमा बाल अवस्थामा जोखिम हुने रोगहरु बाट बच्नुको साथै बाल मृत्युदर पनि कम हुन्छ । यस अन्नपूर्ण गाउँपालिका को बालबालिकामा लगाईएको खोपको विवरण निम्न अनसार रहेको छ ।

तालिका नं. ४५ अन्नपुर्ण गाउँपालिकाको खोपको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य केन्द्र	खोपकोप्रकार				
		बी.सी.जी.	डी.पी.टी.	दादुरा	टी.टी.२ र २ +	पोलियो
१	सल्यानहे पो	८८	१२६	२३१	१३१	१३८

क.सं.	स्वास्थ्य केन्द्र	खोपकोप्रकार				
		बी.सी.जी.	डी.पी.टी.	दादुरा	टी.टी.२ र २ +	पोलियो
२	लुम्लेहे पो	४४	९०	१६१	५७	९२
३	नोडोडाहे पो	५५	७४	१२१	६२	६५
४	घान्द्रुकहे पो	५७	७३	१०९	६५	७४
५	दांगसिङ्गहे पो	४४	५७	११६	५६	५९
	जम्मा	२८८	४२०	७३८	३७१	४२८

स्रोत: अन्नपूर्णगाउँपालिका २०७४

७.३.७ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम

५ वर्षमुनिका बालबालिकालाइ विभिन्न रोगले संक्रमण गर्ने उच्च संम्भावना रहन्छ। नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११ का अनुसार बाल्यकालमा हुने प्रमुख संक्रमण एवं मृत्युका कारणका रुपमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धि रोग, निमोनिया, झाडापखाला, कडा जलबियोजन, मलेरिया, दादुरा र कुपोषण पर्दछन्। सरकारले ती रोगबाट बचाउन तथा रोगको रोकथाम गर्न, बाल्यकालमा हुने रोगहरूको समुदायमा आधारित एकिकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु गरेको छ । कार्यक्रमले यी रोगको एकिकृत व्यवस्थापन समुदायमै गर्दछ।

तालिका नं. ४६ अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा बालबालिकाको स्वास्थ्य अवश्था(२ –५९ महिना)

स्वास्थ्य केन्द्र	स्वासप्रस्वास सम्बन्धी समस्या			झाडापखाला		
	No pneumonia	Pneumonia	Sev Pneu/ very severe disease	No Dehydration	Some Dehydration	Dysentery
सल्यानहे पा	१६७	३२	०	४८	०	२
लुम्लेहे पा	३७	८	०	१३	१	१
नोडोडाहे पो	१३३	१	०	४४	०	०
घान्द्रुकहे पा	१०१	४	०	३०	२	०
दांगसिङ्गहे पो	९८	२१	१	२८	०	२
	५३६	६६	१	१६३	३	५

स्रोत: अन्नपूर्णगाउँपालिका २०७४

७.४ खेलकुद तथा मनोरञ्जन

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल तथा अनुशासन विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकासका लागि

प्रयासरत रहेको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरूमा खेलकुदको लागि दिर्घकालिन पूर्वाधार तयार गरेको खण्डमा खेलकुदको विकास गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाले पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी गाउँपालिकामा गाँउ खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा कतिपय खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारिरीक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्युन लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। हालका दिनहरुमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, व्याडमिन्टन जस्ता केही खास खास खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ। यस क्रमलाई केन्द्रीय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको खेलकुद तथा मनोरन्जनलाई विकास गरी गाउँपालिका बासीहरुलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरु तयार पारेका छन् जसमा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिरुपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनुपर्ने, खेलकुद प्याराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरुलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने, खेल क्षेत्रमा स्तरउन्नती गर्न अन्नपूर्ण गाउँपालिका रहेका बालबालिका तथा युवाहरुमा रहेको खेलकुद प्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा रहेका संभावना पहिचान गरको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

७.५ नागरिक सुरक्षा सेवा

७.५.१ बृद्धबृद्धाहरूको अवस्था

जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार यस अन्नपुर्ण गाउँपलिकामा , ७० वर्ष उमेर नाघेका ५.२५ प्रतिशत (१२३० जना) बृद्धबृद्धाहरू रहेका छन्। शारिरीक जीर्णताका कारण परिवारजनहरूको समेत पर्याप्त हेरचाह नपुग्ने यो समुदायको सामाजिक अवस्था कमजोर रहेको छ। बृद्धहरूको मनोरञ्जनका लागि कुनै विशेष स्थल वा कार्यक्रमको निर्माण वा तयारी देखिदैंन । पश्चिमा संस्कृतिको प्रभावले हाम्रो संस्कृतिको मुल मर्म र बृद्धजन तथा नयाँपुस्ताबीचको पारस्परिक सुमधुर सम्बन्धलाई तहसनहस पार्ने खतरा बढ्दै गएको छ।

७.५.२ शान्ति सुरक्षा

सुरक्षाको प्रत्याभुति देशको संविधानमा सुनिश्चत हुन्छ । संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरुलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपुर्ण भुमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरु यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै

अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन । गाउँपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसा घटनाहरु भएको स्थानीयबासीको भनाई छ । जिल्लामा शान्ति सुरक्षासँग सम्बन्धित निकायहरुमा नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीका विभिन्न ईकाइहरु रहेका छन् । अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको शान्ति सुरक्षा तथा सुशासन कायम गर्न विभिन्न सेवा प्रदायक सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । गाउँपालिकामा सुशासन विपरीत हुने कार्य लाई रोक्न कार्यरत ईलाका कार्यालय तथा सम्बन्धित निकायले समाधान गरेको पाईन्छ ।

७.५.३ सामाजिक सुरक्षा

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०६९ बमोजिम समाजका जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, विधवा, दलित वर्ग, लोपोन्मुख आदिवासी जनजाति, अशक्त अपाङ्गता भएका नागरिकहरु एवमं दलित बालबालिकाहरुले सामाजिक सुरक्षा भत्ता वृत्ति अनुदान प्राप्त गर्नेछन् ।

७.६ महिला तथा बालबालिका

७.६.१ महिला सम्बन्धी विवरण

कुल जनसङ्ख्याको आधा हिस्सा भन्दा बढी ओगटेका महिलाहरु अझै पनि देश विकासको मुल प्रवाहमा उल्लेखनीयरुपमा आउन सकेका छैनन् । महिला सहभागिता,सशक्तिकरण तथा विभिन्न कार्यक्रमहरु पछिल्लो समयमा हुँदै आए पनि समान सहमागिता र लैङ्गिक समता भने कायम हुन सकेको देखिँदैन । यसको कारण समाजमा व्याप्त असमान सम्बन्घ, पितृसत्तात्मक सोच तथा सामाजिक संरचना आदी रहेका छन् जसको फलस्वरुप महिलाहरु आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, राजनैतिक, शैक्षिकरुपमा अझै पनि तुलनात्मकरुपमा पछाडी परेको देखिन्छ ।

विकासमा महिलाहरुको समानुपातिक र सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्न उनीहरुको आर्थिक र समाजिक जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ अभियानका रुपमा आ.व.२०३८/०३९ देखि ५ जिल्लाबाट सुरु भएको महिला विकास कार्यक्रम हाल नेपालको ७५ जिल्लामा विस्तार भएको छ । महिला विकास कार्यक्रम महिला विकास र सशक्तिकरणको लागि एउटा महत्वपुर्ण प्रयास हो । ग्रामीण विपन्न महिलाहरुलाई समूह, समिति, संस्थामा संगठित गराई जनचेतना अभिवृद्धि, क्षमता विकास गरी सामाजिक तथा आर्थिकरुपमा सशक्त बनाउन,सामाजिक विभेद र लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध जागरुकता बढाउन यस कार्यक्रमले प्रमुख भुमिका निर्वाह गर्दै आईरहेको छ ।

७.६.२ बालश्रमको अवस्था

बालबालिकालाई सामाजिक वा आर्थिक लाभका लागि श्रममा संलग्न गराउनु बालश्रम हो। नेपालमा कानुनले बालबालिकाको उमेरका आधारमा स्वीकार्य र अस्वीकार्य कामहरू तोकेको छ। १३ वर्ष उमेर नपुगेका बालबालिकाहरूलाई श्रमिकका रुपमा काममा लगाउन हुदैन भन १४ वर्षदेखि १५ वर्षसम्मकालाई खासखास क्षेत्रको हलुका र विशेष सुविधाका काममा लगाउन पाइन्छ। कुनै पनि बालबालिकालाई जोखिमपुर्ण काममा लगाउन पाइदैन। तथापी सुरक्षित वातावरणमा नयाँ-नयाँ कुरा सिक्ने, जान्ने, पढ्ने, बुझ्ने उमेरमा नेपालका धेरै बालबालिकाहरु बालश्रमिकका रुपमा काम गर्न बाध्य छन्। आफ्ना बालापनलाई कडा श्रमसँग साटिरहेका छन्। काम गर्नु पर्नाले शिक्षाबाट बञ्चित हुनु देखि शोषण र दुर्व्यवहारबाट धेरै

बालबालिका पिडित भएका छन्। नेपालमा बालश्रमका बारेमा विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरूमा साना-ठुला अध्ययन भए तापनि आवधिक, एकिकृत, आधिकारिक तथ्याङ्क तथा जानकारीको भने अभाव छ। बालश्रम नेपाली बालबालिकाको एक दुःखद यथार्थ हो ।

बालबालिकालाई श्रममा लगाइनु बालअधिकार विपरित कार्य हो। यसैगरी नपालले राज्य पक्षका रुपमा अनुमोदन गरिसकेको संयुक्त राष्ट्रसंघका बाल अधिकार सम्बन्धि महासन्धि, १९८९, अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनको रोजगारीको न्युनतम उमेर सम्बन्धी महासन्धी न १३८ तथा निकृष्ट प्रकारको बालश्रमसम्बन्धी महासन्धी नं. १८२ तथा सिफारिश नं १९० ले पनि राज्यलाई बालश्रमविरुद्ध थप उत्तरदायित्व बहन गर्न प्रेरित गरेको छ।

७.६.३ बालसंरक्षण तथा संबर्द्धन समिति

बालबालिकाको जीवन रक्षा, संरक्षण, सहभागिता र विकास सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम सरकारी र गैरसरकारी निकायका साझेदार संस्थाहरूको सहकार्यमा संचालन गर्न बाञ्छनिय भएकोले त्यस्ता कार्यक्रमलाई निर्देशित र नियमन गर्न नेपाल सरकार, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालयले बाल अधिकार संरक्षण र संबर्द्धन कार्यक्रम (कार्यान्वयन) निर्देशिका, २०६५ जारी गरि लागु गरेको छ।

७.७ अपाङ्गताका विवरण

खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्नTrachoma रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमाल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यत्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

तालिका नं. ४९ अपाङ्गताको विवरण

	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
शारिरीक अपाङ्गता	१२३	८१	२०४	२९.७४
दृष्टी सम्बन्धी अपाङ्गता	५५	६१	११६	१६.९१
श्रवण सम्बन्धी अपाङ्गता	८२	८१	१६३	२३.७६
श्रवण, दृष्टिविहीन अपाङ्गता	४	६	१०	१.४६
स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	५१	४०	९१	१३.२७
मानसिक अपाङ्गता	३२	१९	५१	७.४३
बौद्धिक अपाङ्गता	५	५	१०	१.४६
बहु अपाङ्गता	१९	२२	४१	५.९८
जम्मा	३७१	३१५	६८६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार अन्नपूर्ण गाउँपालिकामा अपाङ्गताको अवस्थालाई हेर्दा अपाङ्गता भएको जनसंख्या २.९३ प्रतिशत (६८६ जना) रहेको छ। जसमा शरिरीक अपाङ्गता भएका २०४(२९.७४ प्रतिशत), श्रवण, दृष्टिविहीन सम्बन्धी अपाङ्गता भएका १० (१.४६ प्रतिशत), स्वर बोलाई सम्बन्धी समस्या भएका ९१ जना (१३.२७ प्रतिशत) देखिन्छन् भने दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता भएका ११६जना (१६.९१ प्रतिशत) र बौद्धिक अपाङ्गता भएका १० जना (१.४६ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । साथै मानसिक अपाङ्गता ५१जना७.४३ प्रतिशत) र बहु अपाङ्गता ४१(५.९८ प्रतिशत) रहेका छन् । यो विवरणलाई तल स्तम्भ चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

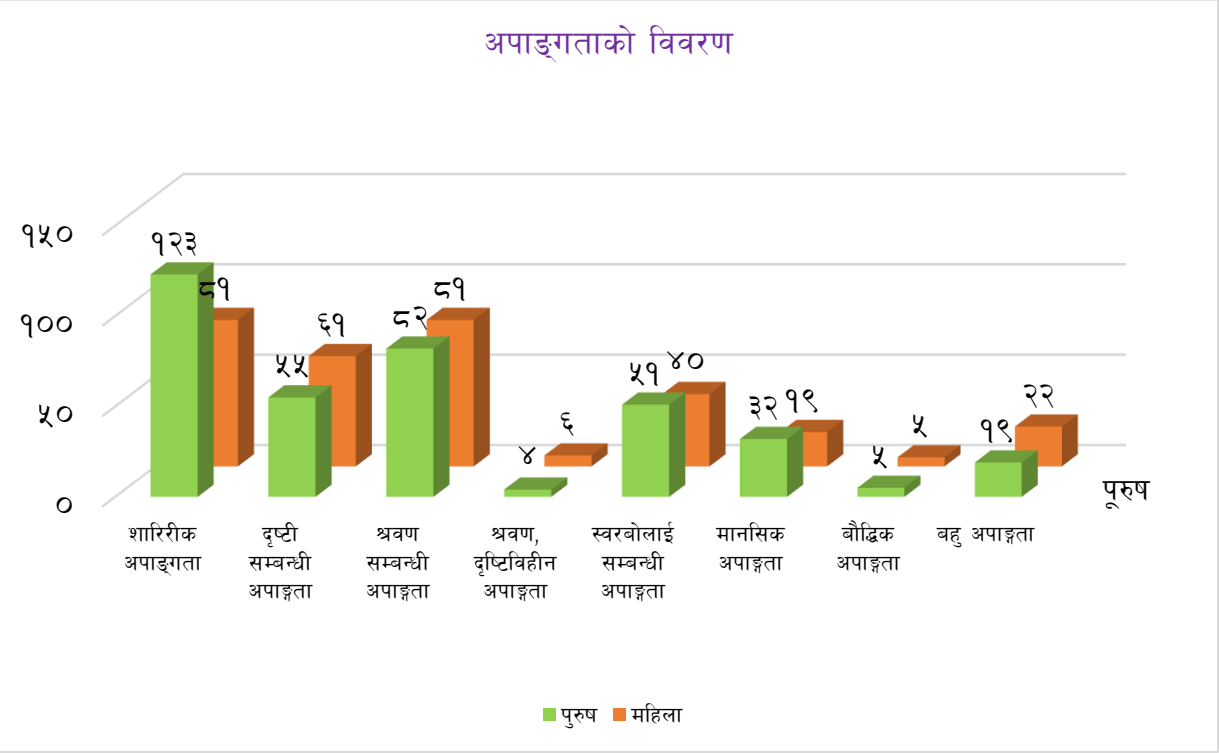

सरकारले अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण निर्देशिकासमेत जारी गरी वितरण गरिरहेको छ। अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारिरीक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्युन दृष्टियुक्त, स्वरबोलाइ सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीयताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग पहेलो रङको परिचयपत्र र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ।

७.८ खानेपानी तथा सरसफाई

७.८.१ परिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीका मुख्य श्रोतको विवरण

तालिका नं. ५० परिवारले प्रयोग गर्ने पानीको मुख्य श्रोत

श्रोत	धारा/पाइप	ट्युबवेल/हाते पम्प	ढाकिएको इनार/कुवा	खुला इनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
संख्या	५,७४३	४	९	४९	१८६	१३	३	२२	६,०२९

श्रोत	धारा/पाइप	ट्युबवेल/हाते पम्प	ढाकिएको इनार/कुवा	खुला इनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
प्रतिशत	९५.२६	०.०७	०.५	०.८१	३.०९	०.२२	०.०५	०.३६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको खानेपानीको प्रमुख स्रोत धारा भएकोले गाउँका परिवारहरुले सबैभन्दा बढी ५७४३ (९५.२६ प्रतिशत), धारा पाईपको प्रयोग गरेको पाइएको छ। गाउँपालिका ट्युबवेल तथा हाते पम्पको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ४ (०.०७ प्रतिशत), खुला कुवा ईनारको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ४९ (०.८१ प्रतिशत), ढाकिएको इनार तथा कुवाको प्रयोग गर्ने घरधुरी सबैभन्दा थोरै ९ (०.१५ प्रतिशत) रहेको छ त्यस्तै मुल धाराको प्रयोग गर्नेको संख्या १८६ (३.०९ प्रतिशत) छन् भने नदी तथा खोलाको स्रोत प्रयोग गर्ने १३ (०.२२ प्रतिशत)रहेको पाईयो । गाउँपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छभने तल स्तम्भमार्फत स्पष्ट पारिएको छ।

७.८.२ खानेपानीका स्रोतको विवरण

तालिका नं. ५१ खानेपानीको स्रोतको विवरण

वडा नं.	धारा/पाइप	ट्युबवेल/हाते पम्प	ढाकिएको इनार/कुवा	खुला इनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५७१	०	०	०	२६	०	०	२	५९९
२	४८५	१	४	०	१०	४	०	१	५०५
३	७५८	०	०	१४	०	२	१	१	७७६
४	६६१	०	१	८	०	०	०	०	६७०
५	५०३	२	०	०	५	०	०	१	५११
६	४७४	०	१	१	२४	०	०	२	५०२
७	५१७	१	०	३	२३	२	०	८	५५४
८	४८९	०	०	१	४	४	०	२	५००
९	३०९	०	०	१	०	०	०	०	३१०
१०	६०५	०	२	१	१	०	२	१	६१२
११	३७१	०	१	२०	९३	१	०	४	४९०
जम्मा	५,७४३	४	९	४९	१८६	१३	३	२२	६,०२९
प्रतिशत	९५.२६	०.०७	०.१५	०.८१	३.०९	०.२२	०.०५	०.३६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूका घरधुरीहरुले प्रयोग गर्ने खानेपानीको विभिन्न श्रोतको विवरण तालिकामा देखाइएको छ। जसमा खानेपानीको मुख्य स्रोतको सबै वडाहरुमा सबैभन्दा बढी धारा तथा पाइपको ५७४३ (९५.२६ प्रतिशत), प्रयोग गरेको देखिन्छ। दोस्रो ठूलो स्रोतको रुपमा मुल धाराको प्रयोग गर्नेको संख्या १८६ (३.०९ प्रतिशत) प्रयोग गरेको देखिएको छ भने जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

७.८.३ शौचालयको विवरण

तालिका नं. ५२ शौचालयको प्रकार

वडा नं.	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्की)	साधारण शौचालय	शौचालय नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२	४७८	१००	१७	२	५९९
२	५	४५५	३८	६	१	५०५
३	१५	६८५	५९	१६	१	७७६
४	३	५५६	७४	३७	०	६७०
५	१७	३७८	१००	१५	१	५११
६	१०	३७८	१०८	४	२	५०२
७	७	४५०	८०	९	८	५५४
८	१	३९७	८८	१२	२	५००
९	२	३००	४	४	०	३१०
१०	२	५८१	१६	१२	१	६१२
११	४	४६२	१३	७	४	४९०
जम्मा	६८	५,१२०	६८०	१३९	२२	६,०२९
प्रतिशत	१.१३	८४.९२	११.२८	२.३१	०.३६	१००

स्रोत:राष्ट्रिय जनगणना २०६८

माथिको तालिकामा अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको घरपरिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकारलाई उल्लेख गरिएको छ । विवरणलाई हेर्दा घरमा शौचालय नभएको घरपरिवार संख्याको २.३१ प्रतिशत अर्थात १३९ घरपरिवार शौचालय विहिन रहेको देखिन्छ भने धेरै फ्लस भएको (सेप्टि टयाङ्की) आधुनिक शौचालय प्रयोग गर्नेको परिवार ५१२० (८४.९२ प्रतिशत) रहेको छ। त्यस्तै साधारण शौचालयको प्रयोग गर्नेको संख्या ६८० (११.२८ प्रतिशत) र फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल) शौचालयको प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या ६८ (१.१३ प्रतिशत) देखिएको छ जुन सबै भन्दा कम हो । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तल स्तम्भ चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको प्रत्येक वडाका प्रत्येक घरधुरीमा भएको शौचालयको अवस्थालाई अध्ययन गर्दा क्रमश वडा नं ३ मा सबैभन्दा बढी शौचालयको प्रयोग गरेको पाईयो भने वडा नं. ३ र १ मा फलस भएका(सेप्टि टेयाङ्की)शाचालयै प्रयोग भएको देखिन्छ भने बाँकी सबै वडाहरुमा शौचालय प्रयोग नगर्ने परिवारको संख्या बढी रहेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

७.९ सरसफाईको अवस्था

देशका कतिपय भागहरुमा सामुदायिक स्वास्थ्यका हिसाबले हानिकारक खुला रुपमा दिसाब पिसाब गर्ने प्रवृति रहेको छ । यो मानव सभ्यता र व्यक्तिगत स्वास्थ्यका दृष्टिले समेत अवाञ्चित कार्य हो । तर हालका वर्षहरुमा सञ्चार माध्यमहरु क्षेत्रको सकारात्मक भुमिका, शिक्षाको विकास र विस्तारले आम जनसमुदायलाई

खुला दिशा मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्ने कार्य भईरहेको छ । यसै अभियान अन्तरर्गत यस अन्नपूर्ण गाउँपालिका पुर्ण दिशा मुक्त क्षेत्र घोषणा गरिएकाले जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले सकारात्मक सुधार निश्चित छ ।

७.९ फोहोर मैला व्यवस्थापन

गाउँपालिकालाई सधैँ सफा राखि वातावरण मैत्री घर, टोल, बस्ती, समाज बनाउने हेतुले राष्ट्रिय सरसफाई अभियानलाई निरन्तरता प्रदान गर्दै आउने क्रममा वडा नागरिक मन्च, नागरिक सचेतना केन्द्र, टोल विकास संस्था, टोल सुधार समाज र विपद व्यवस्थापन समितिको अगुवाई र सहकार्यमा टाल तथा वडास्तरमा सरसफाई अभियानको रुपमा संचालन भएको पाइन्छ । यसबाट आम नगरबासीहरुमा व्यापक रुपमा सरसफाई जागरणको लहर फैलिएको छ । हाल गाउँपालिकामा उत्पादित फोहोर आफै व्यवस्थापन गर्ने, खोल्सा खोल्सीमा खाल्टा बनाइ पुर्ने गरेको देखिन्छ ।

हाल यस गाउँपालिकामा देखिएका समस्याहरुमा:

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरु खोलाखोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रबृति यत्रतत्र देखिन्छ । यसरी फालिएको फोहोर बर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्स तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुर्याएर प्रदुषणलाई बिस्तारित गर्दछ ।
- जमीनका होचाभाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमीनको भित्रपनि छिरेर जानेहुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमीन भित्रको पानी समेतलाई प्रदुषित गर्दछ ।
- त्यसकारण यहाँको फोहोरको व्यवस्थापन सम्बन्धमा अहिलेको प्रारम्भिक अध्ययनले दुईखालका सुझाव दिन सकिन्छ ।

(क) घरायसी फोहोर

- फोहोरको पहिचान भान्छाकोठाबाट गरी कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने ।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरधनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यकम गाउँपालिकाले गर्ने ।

नकुहिने फोहोरलाई पूनः बिभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टीक, धातु, सीसा । यी फोहोरलाई आवश्यकताअनुसार पहिचान गरिसकेकपछि पून प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापन तर्फ जोड दिने । नभएका यस गाउँपालिका क्षेत्रका खुला स्थान, जहाँ पानीको स्रोत छैन त्यहाँ बैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने

खण्ड ८ : वन तथा वातावरण

८.१ प्राकृतिक वन तथा वनस्पती

गाउँपालिकाको स्थापना हुनुभन्दा अगाडीबाट नै कास्की जिल्लामा बनको संरक्षण तथा प्रबर्द्धनको लागि क्षेत्रीय वन निर्देशनालय, जिल्लावन कार्यालय र यस अन्तर्गत इकाईहरु, अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना, सामुदायिक बनका उपभोक्ताहरु, स्थानीय संघ संस्था र जिल्लाका सबै व्यक्तिहरुको सामुहिक प्रयासबाट हालको वन तथा वनस्पतिको स्वरुप कायम भएको हो । यस अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको ४१७.७४ वर्ग किमि मध्ये करिव १५५.५७ वर्ग किमि वन क्षेत्रले ढाकेको छ । यस क्षेत्रमा पर्ने वन क्षेत्रमा अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, सामुदायिक वन क्षेत्र तथा निजि वन क्षेत्र पर्दछन् ।

८.२ जैविक विविधता सम्वन्धी विवरण

अन्नपूर्ण गाउँपालिकाको पर्यावरणीय सन्तुलनका लागि पारिस्थितिक जैविक प्रणालीलाई सन्तुलितरुपबाट कायम राख्न वन, बनस्पती तथा प्राणीहरू बिचको स्थापित सम्बन्धलाई दिगोरुपमा कायम राख्न सजगता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ। दिगो विकासका निम्ती पूर्वाधार विकासको क्रममा हुने विनासलाई न्युनीकरण गर्न नितान्त आवश्यक छ। वातावरणीय सन्तुलनले वनस्पती वा प्राणीहरूको क्रमिक ह्रास र विनास हुँदै अन्ततः लोप हुने अवस्था हुन सक्छ। विषम हावापानीमा विभिन्न जात जातिका प्राणी र बनस्पती रहेको यस गाउँपालिकामा वन संरक्षण र सम्बर्द्धनको कार्यमा स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता अपरिहार्य हुन पुगेको छ। यिनै कुराहरूलाई मध्यनजर गरी २०४९ सालमा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई आफ्नो दैनिक उपभोग्य वन पैदावारको उपलब्धता गराउने उद्देश्य राखी सामुदायिक वन दर्ता गर्ने कार्यको थालनी भएको पाइन्छ।

मानव जीवनको लागि जैविक विविधताको संरक्षण अपरिहार्य छ। दैनिक जिवनको लागि आवश्यक काठ, दाउरा, घाँसको लागि मात्र नभई पारिस्थितिक तथा जैविक प्रणालीको सन्तुलनको लागि समेत जैविक विविधताको महत्वलाई दृष्टिगत गरी हाल यस गाउँपालिकामा सामुदायिक वन जस्ता अवधारणाहरूलाई व्यवहारमा लागु गरिएको छ। यसै सन्दर्भमा वन वरिपरी बढिरहेको जनसंख्या, चोरी निकासी र आगामी दिनहरूमा उक्त वन क्षेत्रले मागेको आधारमा आपुर्ति गर्न नसक्ने वन पैदावारको हैसियतलाई विचार गर्दा यस क्षेत्रको जैविक विविधता व्यवस्थापन कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको छ। हाल सामुदायिक वनहरू वन संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा सदुपयोगमा सहभागि भइरहेका छन्।

वनस्पति र वन्यजन्तु

यस गाउँपालिकाको भौगोलिक विविधता सँगसँगै उपोस्ण देखि उच्च हिमाली जलवायु पाइने हुँदा वनस्पति र सोहि अनुसार वन्यजन्तुमा पनि विविधता रहेको पाइन्छ । यहाँ उपोष्ण देखि अल्पाइन सम्मको निम्नानुसारको वन पाइन्छ ।

(क) १५०० मीटर भन्दा कम उचाईSub- tropical Broad Leaf Forestजस्तै : चिलाउने, कटुस र उत्तिस

प्रजातिको साथै सुख्खा ठाउँहरुमा पाइने प्रजातिहरु र कम उचाईका केहि ठाउँहरुमा सालको बन पाइन्छ ।

(ख) १५०० देखि ३००० मीटर सम्मको उचाई : Temperature Forest – Mixed broad leavedप्रजातिहरु

: खर्सु, गुँरास आदि ।

(ग) ३००० देखि ४८५० मीटर सम्मको उचाई : Sub alpine Forestजस्तै : भोजपत्र, धुपी, गुँरास आदि ।

(घ) ४८५० मीटर देखि माथिको उचाई : Alpine Forestजस्तै : काँढे घासका बुट्यानहरु आदि ।

गैरकाष्ठ वन पैदावर

कास्की जिल्लामा विभिन्न प्रकारका जडिबुटिजन्य र अन्य गैरकाष्ठ वन पैदावर पाईन्छन् । स्थानीय रुपमा प्रयोगमा आउने प्रजातिहरुमा अमला, हर्रो, बर्रो, रोहिणी, वांस अम्रिसो, तेजपात, महुवा, निम, वेल, गिठ्ठा, वनतरुल, वावियो, चिउरी, सालको पात, भोर्लाको पात आदि प्रमुख हुन भने व्यापारिक हिसावले जिल्ला बाहिर सतुवा,निगालोको टुसा, चिराइतो, अल्लो, अगेर्ली, नागवेली, रिठ्ठा, काउलाको बोक्रा, सुनगाभा, टिमुर, पाषनवेद, पाती, पिपला, गुर्जो, सिस्नो र दालचिनीको बोक्रा र पात बिक्री वितरण हुन सक्ने सम्भावनामा पर्दछन् ।

बन्यजन्तुहरु :

स्तनधारी : कस्तुरी मृग, घोरल, झारल, थार, भालु, चितुवा, स्याल, रतुवा, दुम्सी आदि ।

पंक्षी : डाँफे, मुनाल, कालिज, तित्रा, कोईली, ढुकुर, बकुल्ला, पानीहाँस, गिद्ध, चील, काग, गौथली, भगेरा, चिरविरे, सारौ, सुगा, मलेवा, कानटाटे तोरीगाडा, पंखथोप्ले ठूलो तितु, पितनयन फुलबुट्टा, लामपुच्छ्रे, आदि ।

सरिसर्प : छोपारो, अजिंगर र सर्प ।

उभयचर : भ्याकुता, पाहा ।

किरापुतली : खजुरो, कनसुत्लो, पुतली, झ्याउकिरी, गडेयौला, कमिला, अरिङगाल, बारुलो, कमलकट्टी, धमिरो, फट्याङ्ग्रा, शंखेकिरा, चिफ्लेकिरा, झुसिल किरा, आदि ।

यस क्षेत्रमा पाइने गैरकाष्ठ वन पैदावारले यहाँका स्थानीय वासिन्दाका कतिपय महत्वपूर्ण आवश्यकता परिपूर्ति गर्नुका साथै कास्कीका ग्रामीण बस्तीहरुको जीवन स्तर उकास्न र खाद्य सुरक्षामा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् । यस्ता पैदावारहरुले जैविक विविधताको संरक्षण गर्नुका साथै रोजगारी र आयआर्जनको आधार तथा साना उद्योगहरुलाई अवसर प्रदान गर्छन् ।

८.३ भू-संरक्षण

भू-क्षय हुनबाट जोगाउने तथा माटोको उर्वराशक्तिलाई कायम राख्न गरिने विविध क्रियाकलापहरू लाई भू-संरक्षण सम्बन्धी क्रियाकलापको रूपमा लिने गरिन्छ । कास्की जिल्लामा अवस्थित फेवाताल जलाधार क्षेत्रबाट बार्षिक रूपमा १,४२,९५९ टन/वर्ष भू-क्षय हुने गरेको अनुमान छ जसअनुसार प्रति हेक्टर १२.२ टन प्रतिवर्ष भू-क्षय हुन् आंउछ । नेपालका ७५ जिल्लाहरूलाई जलाधारीय अवस्थाको आधारमा अति खराब, खराब, सिमान्त, साधारण र उत्तम गरी ५ वर्गमा विभाजन गरिएको छ जसअनुसार कास्की जिल्ला साधारण अवस्थामा पर्दछ । जिल्लाको भू-भागलाई विभिन्न जलाधार क्षेत्रहरूमा विभाजन गरी ति क्षेत्रहरूको वैज्ञानिक व्यबस्थापन गर्दै भू-संरक्षण कम गर्दै जलाधार क्षेत्रमा रहेका विविध प्राकृतिक श्रोतहरू जस्तै-जल, जंगल, जनावर, जमिन र जनताको संरक्षण संवर्द्धन र उपयोग गर्ने कार्यलाई एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन भनिन्छ । कास्की जिल्लामा २६ वटा उपजलाधार क्षेत्रमा विभाजन गरी एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन गरिएको छ । ति उपजलाधार क्षेत्र मध्ये सवै भन्दा ठूलो फेवाताल (११६.७वर्ग कि.मी.) रहेको छ । कास्की जिल्लाको करिब ६२४.०९ वर्ग कि.मी. (जम्मा जमिनको करिब ३०.९ प्रतिशत) जमिन अति भिरालो पहाडी क्षेत्रमा पर्दछ ।

पहिरो जाने क्षेत्रहरु

यस गाउपालिकाको भू-संरक्षणको लागि कुनै भू-बनोट भिरालो तथा जटिल र कुनै अति कमजोर भएको कारण यस गाउपालिकाको निम्न क्षेत्रहरु पहिरोका लागि सम्वेदनशील देखिन्छन् ।

१. मोदी नदी जलाधार क्षेत्र : यस क्षेत्रमा लुम्ले गाविसको तानचोक, भिचोक र लान्द्रुक गाउँको मोदी किनार, क्युमरुङ खोलाको सिरान र घान्द्रुक गाविसको उरी गाउँ र किम्चे गाउँ, दाङसिङ्ग गाविसको भुरुङ्गदी खोला क्षेत्र र सल्यान गाविस पर्दछन् ।

२. हर्पन खोला जलाधार क्षेत्र : यस क्षेत्रमा कास्कीकोट, ढिकुरपोखरी, भदौरेतमागी र सरौंकोट गाविस पर्दछन् ।

माथि उल्लेखित पहिरो जाने क्षेत्रहरु मध्ये धनजनको हिसावले ठूलो क्षती भएका र हुन सक्ने सम्भावित भू-क्षय क्षेत्रमा सैमराङ गाविसको पहिरो, सिल्दजुरेको नाङ्गनुङ्ग पहिरो, नार्माजुङ्गको सेतीखोलाको पहिरो, मौजा गाविसको आँटीघरको पहिरो, घान्द्रुक गाविसको उरीको पहिरो, लुम्ले गाविसको लान्द्रुक गाउँको पहिरो र सल्यान गाविसको सल्यानको पहिरो प्रमुख रहेका छन् ।

खण्ड ९ : विकास सूचकांक र गरिबीको स्थिति

९.१ मानव विकास सूचकाङ्क

मानव विकास सूचकाङ्कले तीनवटा कुरालाई आधार बनाएको छ। जसमा आम्दानी, शिक्षा र सापेक्षित आयु छन् । यी तिनवटै परिसूचकलाई समावेश गरी मानव विकासको सूचकाङ्क निर्धारण गरिएको छ। हरेक देश/ठाउँका जनताको स्वास्थ्य स्थिति, शैक्षिक अवस्था, तथा जीवन स्तरको अवस्था मापन गरी स्तर निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि संयुक्त राष्ट्रसंघको विकास कार्यक्रम (UNDP) ले विकास गरेको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा प्रतिव्यक्ति आयका सूचकहरूको संयुक्त सूचकाङ्क नै मानव विकास सूचकाङ्क हो। UNDP नेपालले २०१४ सार्वजनिक गरेको छ। मानव विकास सूचकाङ्क अनुसार कास्की जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.५७६ (नेपालको ०.४९०) रहेको छ। अर्थातकास्की जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क नेपालको राष्ट्रिय औषत भन्दा बढी देखिन्छ। मानव विकास सूचकाङ्कको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थान ओगट्न सफल काठमाण्डौं जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.६३२ रहेको छ भने दोस्रो स्थानमा ललितपुर मानव विकास सूचक ०.६०१ रहेको छ । पुच्छारमा रहेको बाजुरा जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्कक ०.३६४ रहेको छ। मानव विकास सूचकाङ्कका अवयव सूचकहरू हेर्ने हो भने कास्की जिल्लाको हरेक व्यक्ति बॉच्ने अपेक्षित औषत आयु (Life expectancy)७०.५१ वर्ष, प्रौढ साक्षरता दर (Adult literacy)७८.५७ प्रतिशत, शिक्षा आर्जनमा खर्चेको औषत समय (Mean years of schooling)५.७६ वर्ष तथा कुल राष्ट्रिय प्रतिव्यक्ति आय (Per capital income)९६६ अमेरिकी डलर रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ५३ मानव विकास सूचकको विवरण (HDI)

क्षेत्र	स्वास्थ्य	शिक्षा		आम्दानी	मानव विकास सूचक
	सापेक्षित आयु	प्रौढ साक्षरता	विद्यालय जाने	प्रतिव्यक्ति आम्दानी	ज्यामितीय मध्यक
नेपाल	६८.८०	५९.५७	३.९०	११६०	०.४९०
कास्की	७०.५१	७८.५७	५.७६	९६६	०.५७६

स्रोत: नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४

९.२ मानव गरीबी सूचकाङ्क (Human Poverty Index)

अपेक्षित औषत आयु ४० वर्ष वा सो भन्दा कम भएको जनसंख्याको प्रतिशत, प्रौढ निरक्षरता, सुरक्षित खानेपानी नपुगेको जनसंखयाको प्रतिशत तथा कुपोषित ५ वर्ष भन्दा मुनिका बालबालिकाहरूको प्रतिशत जस्ता सूचकहरूको संयुक्त सूचकाङ्कको रुपमा विकास गरिने मानव गरीबी सूचकाङ्कको स्थिति हेर्दा कास्की जिल्ला मानव विकास सूचकाङ्कको स्थिति सबैभन्दा राम्रो अवस्थामा रहेको देखिन्छ। कास्की जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्क मान १६.५० (नेपालको ३१.१२) रहेको छ। यो सूचकाङ्कको मान जति कम भयो त्यति राम्रो मानिन्छ किनभने यो सूचकाङ्क नकारात्मक सूचकहरूको प्रयोग गरी निकालिन्छ। जस्तै: प्रौढ निरक्षरता दर। मानव गरीबी सूचकाङ्कको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थानमा हुम्ला जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्क ४९.२६ रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको कास्की जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्कक १६.५० रहेको छ। मानव गरीबी सूचकाङ्कका अवयव सूचकहरूमा कास्की जिल्लाको प्रौढ निरक्षरता दर (Adult illiteracy rate) ७८.५७ प्रतिशत, ४० वर्ष सम्म पनि बॉच्न सक्ने अपेक्षा नगरिएको जनसंख्या (Percentage of people not expected

to survive to age 40)४.५९, प्रतिशत सूरक्षित खानेपानी नपूगेको जनसंख्या (Percentage without safe water)७.५५ प्रतिशत तथा ५ वर्ष मूनिका कूपोषणबाट प्रभावित बालबालिकाको संख्या (Percentage of children under age five who are malnourished)२२.९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

(स्रोत : नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन ,२०१४,UNDP,NEPAL)

९.३ मानव विकास र गरीबी

गरिबीको दरको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थान ओगटन सफल कास्की जिल्लाको गरिबीको दर ४ प्रतिशत रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको बाजुरा जिल्लाको गरीबीको दर ६४.१ प्रतिशत रहेको छ। नेपाल लघुवित्त अनुमान (केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, सन् २०११) अनुसार यस गाउँपालिकाको वडा नं. १-३ सम्मको गरिबीको रेखामूनि रहेका जनसंख्या करिब ७ प्रतिशत रहेकोमा ४-११ सम्मका वडाहरुको गरिबीको रेखामूनि रहेका जनसंख्या करिब १६.३ प्रतिशत रहेको छ ।

९.४ गरिबी न्यूनीकरण

सहरी गरिबी न्यूनीकरणका लागि स्वरोजगर सृजना गर्ने, उद्यमशीलताको खोजी तथा प्रवर्द्धन गर्ने एवं विभिन्न सिपमूलक तथा क्षमता अभिवृद्धि हुने क्रियाकलापद्वारा विशेषत ग्रामीण प्रकृतिका वडाहरुमा रोजगारी सृजना गर्नेतर्फ कार्यक्रम केन्द्रित गरी नयाँ थप भएका वडाहरुमा विभिन्न शिपमूलक तालिम सञ्चालन गरी जीविकोपार्जनका कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।